

**The Project Gutenberg eBook of Mikor a mécses már csak pislog:
Elbeszélések, by Kálmán Mikszáth**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Mikor a mécses már csak pislog: Elbeszélések

Author: Kálmán Mikszáth

Release date: September 6, 2013 [EBook #43653]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Judit Bíró and the Hungarian
Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>)

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIKOR A MÉCSES MÁR CSAK PISLOG:
ELBESZÉLÉSEK ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [317.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetőek innen: <http://books.google.com/books?id=5kZWAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

MIKSZÁTH KÁLMÁN
MIKOR A MÉCSES MÁR
CSAK PISLOG
ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1906

BUDAPEST, LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMDÁJA, 1905.

A SIPSIRICA.

Első rész.

A „Fehér Páva” és alakjai.

Budát és a budai polgárokat egy darab idő óta valóságos divat kigúnyolni. Pedig hát ez nagy léhaság, mert igaz, hogy a pesti rész a gazdag, pompás, de a budai rész a kedves. Pestnek jövője van, Budának multja. S minthogy a jövő is mindenesetre mult lesz egy napon, a dolog hát egyre megy. Budán éppen annyi látni való van, mint Pesten, sőt Pesten is Buda a legszebb látnivaló. Olyan budai öreg embert magam is ösmertem, aki még soha sem volt Pesten, de olyan pesti öreg

-1-

-2-

-3-

embert soha se ösmertem, aki még nem volt Budán. Általában lehetetlen Budára át nem menni, kivált nyári estéken, mikor fák alatt szeret az ember vacsorálni. Pestnek fényes, virágzó üzletei vannak, Budának vidám, kedélyes korcsmái. S minthogy az országban több korhely van, mint üzletember, Buda jobban megfelel a nemzeti közszükségletnek. Ami pedig a lakosságot illeti, respektive a fajt, a legénykedési virtusokat, a budaiak már egyszer (az Anjou-korban) letették Lajos pap vezérlete alatt a római pápát is, holott a pestiek soha se tettek még le egyebet, mint alapköveket, rábízván aztán a többi a tótokra, hogy építsenek fölējük palotákat.

-4-

De maradjunk a budai korcsmák mellett, melyek páratlanok a maguk nemében – de csak addig míg a pestiek föl nem fedezték. Ha a pesti közönség ráveti magát valamelyikre, legott beleüt a civilizáció istennyila. Jaj az olyan helynek, ahol már öt-hat fiakker áll a kapu előtt. Fuss el onnan. Az már csak „volt“.

A „Diófa“, a „Márvány-menyasszony“, a „Politischer greizler“ vagy a „Libanon“ (azért hívták így is, mert mindig volt libapecsenye az étlapon), mind el voltak már koptatva, mikor a „Fejér Páva“ bukkant elő.

A megboldogult Balázs Sándor talált rá, kit második Dickensnek neveztek a maga idejében, de inkább nevezhették volna „Második Budának“, mert majdnem úgy ismerte Budát, mintha ő építette volna.

Egy napon így szólt hozzánk:

– Esküdjetek meg, hogy senkinek se szóltok. Még az édes apátoknak se. Egy új korcsmát találtam. Micsoda rostélyosok, barátom! Megfoghatatlan az, miért jobb a rostélyosok a Duna másik partján? Ki fejtí azt nekem meg?

(Mindig az ilyen epicuri problémákon törte a fejét.)

– Az onnan van, – feleltem – mert a túlsó parton öreg teheneket ölnek a mészárosok s a rostélyos csak az öreg tehenek húsából jó.

-5-

Balázs vezetett át bennünket néhányunkat a „Pává“-ba. Alacsony hosszú házika volt a rácváros egyik kis utcájában, az udvaron egy pár öreg fa tartott árnyékot, a fák alatt pirosra terített asztalok mosolyogtak a bejövőre.

Kivülről semmi se mutatta a korcsmát, csak egy piszkos pléhtábla a házika homlokán, ahol a fehér páva pompázott rettenetes nagy farkával, alatta ez a felirat: „Oltsó ételek, ittalok és pettyegtetett¹⁾ kiszolgálát“.

A házika bizonyos Jahodovsky nevű lengyel asszonyé volt, ki azt férjétől, Jahodovszky Mihály vasúti tisztviselőtől örökölte s a csekély nyugdíj mellé korcsmát nyitott. Egészen jól értette az üzletet, maga is korcsmáros lánya lévén Krakkóból. Nyájas, előzékeny volt a törzsvendégekhez és egész familiáris lábra helyezkedett velök. Budán megkívánják az ilyesmit. Bár már a délutánban járt szépségével (felül lehetett a negyvenen), még mindig fürge volt, mint a karika és éppen nem kellett az embernek félre nézni, ha magas, testes alakja megjelent. Volt benne valami különös, valami kívánatos, szinte azt lehetne mondani, hogy a szem rajta tapadt, mint a darázs a csöpögő mézen.

-6-

De hát ez mind nem ért semmit, mert Jahodovsky igen tisztességes asszony volt és csak üzletével törődött, meg a lányával.

Ő maga szolgálta fel a vendégeit, bent a konyhában két magyar parasztasszonyt tartott, akik főztek és mosogattak. Egy kicsit nehéz is volt már a Hebe szerepéhez (nyomhatott vagy kilencven kilót), de azért pompásan ment a dolog (és legalább soványító kúra is volt), futkosott ide-oda az asztalokhoz, most étellel, most késért, most villáért, neki melegedve nagy pihegéssel, mint egy hízott lúd. Hatalmas karjain rengett a hús, a fehér kötényéhez kapcsolt kulcsosomag zörgött-csörömpölt, összezsapódó kikeményített szoknyái zizegtek-sustorogtak.

Okos asszony volt. Nagyon okosnak kellett lennie, mert eltalálta a nagy üzleti titkot. Numerus clausussal dolgozott, de nem úgy, mint a fiskálisok szeretnék. Éppen megfordítva. Nem akart több vendéget, mint amennyi van. Azért dédelgette csak a stammgastot. A betévedő idegen iránt hideg volt, hogy ott ne ragadjon. Kiszámította, hogy ennyi napi kiadással, ennyi szolgálattal, ennyi asztallal, bestekkel és ennyi fáradsággal hány vendéget bír ellátni s ehhez tartotta magát. Nem akart tovább terjeszkedni. A terjeszkedés befektetéseket igényel. A befektetések kockázatok, melyek meghozzák a bizonytalanságot. Jahodovsky beérte az ő törzsvendégeivel, számon tartotta őket, mint a jó pásztor a juhait, és csak ha elhullt valamelyik, akkor édesgetett be helyette egy másikat a „póttartalékból“, az idegenek közül.

-7-

Azért aztán igen nehéz volt valódi törzsvendégekké válnunk, dacára, hogy már hónapokig jártunk oda.

Egy alkalommal panaszkodtunk Jahodovskynak, hogy nincs rendes asztalunk, hol ide, hol oda kell ülnünk, néha pedig éppenséggel nincs semmi hely.

– Hja, a törzsvendégek az elsők – mondá vállat vonva.

– Ejh, hisz mi is azok vagyunk, mindennap itt lát bennünket.

– A többiek már évek óta ide járnak.

- Tehát nem kapunk rendes asztalt?

- Várjanak az urak, míg üresedik - szólt közömbösen.

- Hiszen mióta várunk már. De a vendégei sehogy se akarnak kimaradni.

Jahodovsky kevélyen emelte fel fejét s fenhéjazó mosoly jelent meg ajkán.

- Az én vendégeim nem szoktak kimaradni. Ők csak meghalnak. És mondhatom (de ezt sajtószerű góggal tette hozzá) többnyire gutaütésben.

-8-

Nem tudom, mi lehetett ez. Pöffeszkesedés-e a koszt jóságával és zsírosságával, vagy pedig egyszerű elriasztási szándék?

Hanem hiszen bottal se bírt volna minket elverni. Hova-tovább jobban megszoktuk a „Páva“-t s lassankint megismertük összes személyeit, a törzsvendégeket és a „sipsiricát“ is.

Hej a sipsirica! De kedves gyerek volt a sipsirica!

Már t. i. leánygyerek. Mert a sipsirica süldő leányt, bakfischit jelent lengyelül. A krakkói rokonok, akikből egyik-másik gyakran fordult meg az özvegnél, sipsiricának szólították a kis Johankát, míg végre mi is így neveztük.

A sipsirica nem tartozott szorosan a Páva világához. Ő bent üldögélt az utcára néző lakószobában, kötögetett, leckéjét tanulta vagy a klaviert verte. Ez volt a fehér Páva egyetlen kellemetlensége. A „Szeretnék szántani“. Százszor egymásután ez a nóta. Úgy tetszik, a mama szándékosan tartotta őt a szobában, óvta a vendégektől.

- Sok olyan bolondságot beszélnek, - mondotta Jahodovsky - amit jobb nem hallani a sipsiricának.

- Pedig határozottan ékesítené a helyiséget - vélte főtisztelendő Vidovics János úr, aki éneklő kanonok volt Vácott, de minden héten két napot töltött Budán özvegy unokanővérénél. (Mert hogy ne lett volna unokanővére az illető, azt csak a rossz emberek találták ki.)

-9-

- A gyermek csupa ártatlanság, - jegyzé meg Jahodovsky - oly fehér lelkű, mint a galamb. Nem akarom, hogy tudjon még a világról. A vendégek nem mind egyformák. Elrontják az ilyen bárányokat.

Hanem, mint általában az asszonyok, nem volt állhatatos a maga elveiben s ha sok vendég jött estefelé, hogy nagyon elfáradt a kiszolgálásukban, egyszerre vége lett a principiumnak s bekiáltott a szobába a nyitott muskátlis ablakon:

- Gyere ki, sipsirica! Segíts a mamának, szívecském.

Mintha madarat bocsátanak ki a kalitkából, vígan szökdelve ugrott ki a sipsirica. Nyulánk, magas fiatal leány, akin már nem is festett jól a kurta szoknya és a kislányosan leeresztett szösze haj, melyet piros pántlika szorított össze.

Fitos orra volt, kék szemei szeliden világították meg girbe-gurba arcocskáját. Megfoghatatlan, mi volt rajta, ami az embert megbűvölte, de volt valami. A homloka szűk volt, az ajka egy kicsit vastag és a fejét kissé féloldalt tartotta, mintha az egyik válla lejobb lenne. Mindezek egy-egy hiba különvéve, együtt ellenben igen kedves és harmonikus. Isten különös módon komponálja össze a női arcokat, odalehel valamit és ez a rálehelés teszi meg.

-10-

Mint ahogy a kis kacska mindjárt tud úszni, sipsirica is mindjárt pompásan tudta kiszolgálni a vendégeket. Megszedte magát poharakkal, tányérokkal végig a karján, föl a válláig és semmit se ejtett el útközben.

Valami üde szellőcske jött vele az ő perkál szoknyáiban, ami jól esett a forró nyári estén. Szinte felvillanyozta jelenléte a törzsvendégeket. „Ni, hogy megnőtt a mi leányunk, a sipsirica s hogy megszépült megint“. Bolondság, bolondság, de azt tartja Druzsba, hogy az ivási kedvet is emelte.

És csakugyan sűrűn hangzottak a felkiáltások:

- Nekem is egy fröcscsöt, sipsirica! Hej kis sipsirica, ide is!

Az öregebb vendégek, akik még kicsiny korától ösmerték, becézgették, mint egy hercegkisasszonyt, egy-egy cukorkát hoztak neki, kiexaminálták, ingerkedtek vele.

- Hanyadik osztályba jár, sipsirica?

- Az utolsó évben vagyok.

- Hát mikor kap már hosszú ruhát?

- Azt mondta a mama, hogy jövő karácsonykor.

- Teringette faszekere! Hisz ahhoz aztán udvarló is kell, úgy-e? Mi?

-11-

A sipsirica buta pofácskát vágott s a leány-deákok bizonytalanságával keresgélte a választ.

- Hohó ni, úgy tesz a kis selyma, mintha nem is tudná, mi az az udvarló.

- Még eddig nem tanultuk - felelte a sipsirica röstelkedve, hogy nem tudja.

- Micsoda? - álmélkodott a törzsvendég és hirtelen a szeme közé nézett. - Hát csakugyan nem tudná? Kolosszális!

Nagyot kacag előbb, aztán átkiáltja a többi asztalokhoz, a többi törzsvendégeknél:

- Biz' isten nem rossz. Ki hinné a XIX-ik században? Ebben a Sodoma gomorában. Kérdezem tőle: tudja-e, mi az udvarló? S ő azt feleli, hogy még eddig nem tanulták. Hehehe! Hát ki hallott már ilyet? Éppen úgy válaszolt, mintha azt kérdeztem volna, mi a kétpúpú teve? Bravó, kis sipsirika! Hallja Jahodovsky, hány éves most a sipsirica?

- Johanka pünkösdkor múlt tizenöt éves - felelte Jahodovsky.

Felpattant erre a szomszéd asztalnál Druzsba tanár, a megboldogult Jahodovsky barátja és komája.

- Maga nem jól neveli a leánykát, Jahodovsky komámasszony, szándékosan a véka alatt tartja őt. Májusban cseresznyét kell enni, augusztusban szilvát, októberben szőlőt. Át kell élvezni az örömeiket, melyeket az évadok nyújtanak. Ez volt a célszerű életfelosztás. De mit akar maga a sipsiricával? Lássuk csak! Maga azt akarja, hogy júliusban jusson a cseresznyéhez. Mikor már rothadt, vagy férges. T. i. a cseresznye és nem a sipsirica. Maga elvonja őt az élvezetektől. Igaz-e vagy nem? Lássuk csak. Jer ide keresztlányom, hadd kérdezzek ki.

Johanka odament a keresztapjához és meghajtotta magát előtte.

- Itt vagyok, keresztapuska.

Jahodovsky mosolyogva állt meg a háttérben s az anya kevélysége csillogott a szemeiben.

- Mondd meg nekem, - szólt a tanügyi bácsi, a szokásos professori redőbe szedve pattanásos homlokát - vannak-e örömeid, élvezeteid és multságaid?

- Igen is vannak.

- Helyes és mik azok?

- Különfélék - felelte sipsirica.

- És pedig? Sorold fel őket!

Sipsirica lesütötte a fejét és nem felelt.

- Hát miért nem szólsz?

- Szégyenlem magam, keresztapuska.

- Ejnye no, canis mater! Hát legalább egyet mondj. Pars pro toto. Mit tartasz ez idő szerint a legnagyobb élvezetnek?

- Hogy mi a legnagyobb élvezet? - kérde a sipsirica önmagától, hangosan, egy kicsit selypítve, ami felette jól állt neki, azután elgondolkozott egy kicsit, fölnevezve az eperfára. - A legnagyobb élvezet, - felelte lassan, gyermekes nevetéssel - ha a hátam viszket és a mama megvakarja.

Hát erre megint kitört a hahota a törzsvendégek közt s még a frivol fiskális, Tibuly Gáspár is mennyre-földre esküdözött, hogy ehhez fogható kis buta nincs a világon; akármelyik oltárra oda lehetne tenni angyalkának - csak le kellene előbb vetkőztetni.

Fesztelen, családias hang honolt a „Pává“-ban. A törzsvendégek mintegy hozzátartoztak a családnak és beleszóltak a házi ügyekbe is. Szinte érezték, hogy a sipsiricát férjhez kell adni egy napon. Bizony nagy gondunk lesz, gyerekek!

Különben nem valami nagy volt a gárda. Mindössze húsz-huszonkét személyből állt, rajtuk kívül. Az egyik asztalnál Druzsba ült, Kovik István doktor, a Vizivárosból, unalmas fráter, aki mindennap felpanaszolta, hogy boldogtalan, mivel nem ehet rostélyost. Mert a rostélyoshoz foghagyma kell. Ő pedig nem független, mert minden percben valami grófné hívhatja, aki elájul a foghagyma-szagtól. Ebben neki mindenki igazat adott, dacára annak, hogy negyven év óta, mióta az orvosi praxist űzi, egyetlen olyan perc se volt, hogy valami grófné hívta volna. A harmadik persona az asztalnál Mlinyiczki Pál volt, a társaság generálisa, a „tongeber,“ egy tót földesúr, aki vitalitumba adván turócmegyei birtokát, Budán éldegélt, s azért járt efajta kis helyekre, hogy itt a nábobot és az olygarchát játszassa. Egy kicsit tótosan beszélt és nagyon imponált mindenkinek.

A másik eperfa alatt a nevezett Tibuly Gáspár üdögélt az éneklő-kanonokkal. Tömzsi, gutaütésre hajló ember volt az éneklő-kanonok és az volt a különös, hogy ha a többiek, jó kedvük szottyanván, egyszer-másszor énekeltek is, ő sohasem. No, köszönöm az ilyen éneklő-kanonokat.

A harmadik asztalnál környékbéli háziurak tanyáztak, főlemlegetve a régi jó időket, mikor ezekből az alacsony viskókból jobban lehetett pénzelni, mint a nagy házakból beljebb. Ez persze még 48 előtt volt, a régi becsületes rablók és gyilkosok idejében. Az a statutum volt ugyanis, hogy az elfogott rablót vagy gyilkost szabadlábon hagyták, ha két budai háziúr jótállt érte. A háziurak kétszáz, háromszáz forintért jótálltak akárkiért, néha tíz-tizenöt személyért is egy-egy háziúr, mert nagy volt a kereslet. Ha aztán a vádlott megszökött, elkótyavetyélték a házat a jótállás

-12-

-13-

-14-

-15-

fejében s a licitáción újra megvette a volt tulajdonos potom áron és folytatta tovább a jótállásokat.

A negyedik asztalt kisebb miniszteri tisztviselők tartották megszállva. Már kora délután beültek és preferáncot játszottak a vacsoráig, egy ugyanazon kártyával egész nyáron. Az osztás közötti intermezzókban szenvedélyesen politizáltak s többnyire a minisztereket szidták, türelmetlenül áhítózva bukásukra. Az ember azt hihette volna, hogy disputáló képviselők, - ha nem csinálják megfordítva. Mert a képviselők inkább túrik a rossz minisztereket, de gyakrabban változtatják a kártyát.

De ki az ördög győzné elszámolni az összes törzsvendégeket. Részint nem is ismertem, részint nem is érdekesekek. Egy darabig csöndesen édegettünk így együtt anélkül, hogy valami egyéb történt volna, minthogy a szeletek néha jobbak, néha rosszabbak voltak. Hanem a nyár másik felében két különös alak kezdett odajárni. Egy piperkóc öreg úr, aki a haját festette, kockás finom ruhában járt, vasalt nadrágokban s ruhái olyan rezeda-illatot terjesztettek, hogy egész tönkretette vele a konyhából kipárolgó pecsenye-szagot. Megfigyeltük, csak egyszer jött egy héten, csütörtök estefelé s mindig egy fiakker várta odakünn. Nagy havanna szivart szítt, gyűrűset, ami a „Pává“-ban feltűnő dolog s meglehetősen feltűzelte a fantáziákat.

-16-

- Nagy úr lehet, - mondogatták a törzsvendégek. - Az ördögbe is, míg itt a messzely borát iszogatja, addig két forint árát áll a kocsit odakünn; azért a Nemzeti Kaszinóban is meguzsonnálhatna.

Eleinte Jahodovsky se ismerte, tőlünk kérdezgette, ki lehet, pedig az öreg ficsúr gyakran beszélgetett vele.

Egyszer meg is kérdezte tőle, miért jár mindig fiakkeren.

- Nem vagyok elég gazdag, - felelte - hogy gyalog járhaszak.

- Hogy értsem azt? - kérdezte pajkosan Jahodovsky, mert dacára a nagy testének, tudott kedves lenni.

- Ha gyalog jönnek idáig, megpumpolnának az emberek útközben. Takarékoságból járok kocsin.

- Jótékony ember lehet, - gondolták a törzsvendégek.

Csak Mliniczky Pál kifogásolta a dolgot, nyilván, mert elhomályosítani kezdte úri voltát az idegen.

- Nem gavallér az olyan ember, - aki így kijátszsa a szegényeket. Hát úr az ilyen? Szökik a szegények elől. Engemet látnának, mikor az utcán megyek. Előlem a szegények szöknek, mert már elnéspángoltam a botommal néhány efféle csavargókat.

-17-

Az ismeretlen olyan pontosan jelent meg minden csütörtökön, mint az óra és egy külön asztalhoz ült mindig egyedül. Később úgy látszik, megtudta Jahodovsky, hogy kicsoda, mert szembetűnő tisztelettel kezdett vele bánni, de előttünk csodálatos módon titkolódzott, ötlöthetolt, láthatólag zavart lett, ha kérdeztük.

Átláthatatlan rejtély alakjában gomolygott köztünk ennek az előkelő úrnak a csütörtöki megjelenése. Mit akar? Miért jön ide? Talán a borocska ízlik neki? Ejh, bolondság, hiszen vitethetne belőle haza is.

Ehhez a rejtélyhez (mert az események mindég csőstől jönnek) hozzájárult még egy érdekes alaknak előnyomulása a „Pává“-ban. Ez egy daliás, hegyesre kifent bajuszú, Wesselényi-mellkasú közepes korú férfi volt, ki megjelent egy napon és azontúl ott maradt sülvé-főve, egyre nagyobb és tekintélyesebb helyet szorítva ki magának a hét eperfa világában.

Jómódú ember lehetett, mert újjai tele voltak gyűrűkkel, azonfelül jó vendég, mert Jahodovsky alig győzte neki hordani a fröcscsöket, végre pedig ügyes ember is volt és Jahodovsky szívesen vitte neki a fröcscsöket, mert mindig mondott neki egy-egy bókot. Más tekintetben is kedvében járt Jahodovskynak, néha rózsát hozott, néha szegfűt, amit az özvegy rendszeren a keblére tűzött, a sipsiricának is hozott ajándékba egy papagályt. Örült neki a leány és mi is örültünk, mert most már többször volt alkalma kijönni az udvarra, hogy a papagályával játszhassek.

-18-

Igy aztán hamar lett a törzsvendégek lajstromába beiktatva a Herkules. Már t. i. a háziak részéről. Mert a törzsvendégeket (a törzsvendég mind arisztokrata érzésű) némileg nyugtalanítá a parvenü dédelgetése.

Minthogy pedig az előkelő öreg úr csak egyszer jött egy héten, míg a „Herkules“ (a hogy elneveztük) minden nap ott volt a szemünk előtt, a figyelem elfordult a rejtélyes öregről s mindenki csak a gyűrűs kezűről beszélt.

Mliniczky úr, aki, mint a legnagyobb igényű „stamm“, féltékeny szemmel nézte az új alakulásokat, nem volt éppen ellensége:

- Végre is, úgy látszik, udvarias, figyelmes ember. Jól teszi, ha egy kicsit hizeleg Jahodovskynak és a sipsiricának. A jó szó nem kerül pénzbe, a rózsá, szegfű se kerül pénzbe, a papagály... hm, a papagály az már számárság, az pénzbe kerül. De mindegy, Jahodovsky megérdemli, hogy ne közönséges korcsmárosnénak nézzék. Jahodovsky több annál!

-19-

Egyszer arra figyelmeztette Druzsba tanár, hogy Jahodovsky nagyon is szívesen és sokat

beszélget a Herkulessele, de Mliniczky ebben se talált semmi kivetni valót.

- Jahodovsky hálás a papagályért, hálás a rózsákért, mert Jahodovsky finom lélek.

Föl se vette Mliniczky, míg ilyen téren mozgott az ismeretség, de amint később észrevette, hogy Jahodovsky a legszebb húsokat a Herkulesnek süti meg, egyszerre morogni kezdett:

- Ez már nem járja. Disznóság! Jahodovska ostoba asszony! Mit akarja azzal az emberrel? Szemlátomást nagyobb porciókat visz neki, mint nekünk. Az a Góliát mindent föleszik előlünk, mert amivel többet ad neki, azt a mi szeleteinkből gazdálkodik ki.

Egyre szaporodtak a gravamenek. A „Herkules“ minden nap tiszta asztalkendőt kapott az ételekhez, a többi törzsvendégek nem, este a nagy, fényesen világító petróleum-lámpát megint Herkules kapta az asztalára, nekünk csak kerti lámpák jutottak. A Herkules fröcscsét rendesen úgy hozta az özvegy, hogy egy darabka jég úszkált a tetején, csillogott-ragyogott, mint a lady Dudley nagy gyémántja.

-20-

No, ez már botrány! Hogy nem szégyenli magát a Jahodovsky?

De ezt még csak mind eltúrte volna Mliniczky úr (bár az epe már forrt benne), ha elő nem adja magát az a szerencsétlen eset, hogy egy fél rántott csirkét rendelvén, abban két fejet talált vala, míg ellenben látja sas-szemekkel, hogy a szomszédos asztalnál hasonlóan egy fél csirkét majszol a Herkules s már a második mellsarkantyút töri szét a kis sipsiricával, hogy: ki él tovább?

Hát ez már égbekiáltó, ezt már nem hagyhatta annyiba; ingerülten csendítette meg késével a poharat.

Minden szem odanézett. Jahodovsky kiszaladt a konyhából s meglátván a Mliniczky vésztló arcát, a szokásos „üzleti“ ijedelemmel és sietséggel perdült a Mliniczkyék asztalához, azzal a rettenetes előérzettel, hogy Mliniczky úr vagy legyet vagy hajszálat talált az ételben.

- Jaj, tekintetes úr, tekintetes úr! Mért olyan nyugtalan, lelkem tekintetes úr?

Csak magát Mliniczkyt hívták tekintetesnek, a többi a neve szerint volt Druzsba úr, Kovik úr, Tibuly úr.

Mliniczkynek szikráztak a szemei, a homloka kivörösödött, mint a téglá és a szalvétájával haragosan csapkodta az asztalt.

-21-

- Hát azért, mert haragszok (ha dühbe jött, még kevésbé vigyázott a magyar grammatikára). Haragszok egy kicsit a kétfejű sasra is, de aztat mégis hiszek, hogy két feje van, hanem hogy egy csirkének négy feje volna, aztat nem hiszek. És ha volt, hát miért nem küldte őtet múzeumba az én barátocskámnak, a Pulszkynak, hanem adja nekem megenni? Ez impertinencia, hallja!

Jahodovsky elpirúlt, kibeszélte magát a szakácsnéra, hogy az követte el a hibát, aztán hirtelenében beszaladt a konyhába és kihozott békítőül egy tányéron két pompásra pirult kirántott csirkecombot azon melegében, még szinte sistergett rajtok a zsír.

Mliniczky dühösen lökte félre a tányért.

- Nem kell, egye meg. Én rendet akarok és tisztességet enyim pénzemért, nem kedvezményt. Az nem kell nekem. Száz fácányt rendelek, ha nekem tetszik...

Olyan hősies gesztussal tette ezt, mint egy római triumphator, mikor egy koronát utasít vissza. Az efafta dolgok emelték őt a „Pává“-ban mindannyiok fölé.

- Ugyan ne haragudják, édes tekintetes úr.

- Haragszok, borzasztóan haragszok, - rikácsolta.

Erre aztán a sipsiricát küldte rá Jahodovsky. A sipsirica rámosolygott és addig-addig kérlelgette, hogy végre ő is visszamosolygott és a sipsirica kedvéért megette a két combot.

-22-

Hanem most már a gyanú fel volt költve és általános gyűlölet tört ki a Herkules ellen.

Ki lehet ez az ember? És mit akar vele Jahodovsky? Ez is egy valóságos rejtély. Most már két rejtély volt a „Pává“-ban. Két aktuális téma a borocska mellé.

Nem sokára némi világot hozott Kovik úr. Megtudta valahol, hogy Herkules senki más, mint egy Manusek Vencel nevű nyugalmazott burgzsandár.

- Csak? - jegyzé meg Druzsba úr. - No, ez nem sok.

- Ej, no, - dörmögte Mliniczky - mire nézi a király a civillistáját, hogy ilyen erős, javakorú embert nyugalomba küld?

- Hogy azt mondják, nőül akarja venni Jahodovskyt - újságolta tovább a doktor.

Druzsba úr felfortyant:

- Ez szemtelenség! Ki kellene innen lökni. Hogy mer ilyet gondolni!

- No, csak az kellene még, - vélte Mliniczky úr - hogy egy burgzsandár regnáljon fölöttünk, igaz magyarok fölött.

- Nem, nem, ez képtelenség - tündöt rajta Druzbsba.

- Ki tudja? - veté ellen a doktor. -

-23-

Minden asszony egyforma és csak a derekáig okos.

Druzbsba szemlátomást nyugtalan lett, bántotta a dolog, izgatottan dobolt újjaival az asztalon. Hm, csakugyan. Az ördög nem alszik. Pedig hej, az ő tervei közt is ilyen valami kóválygott, a feje legtítkosabb fiókjában. Megvárni, míg a leány férjhez megy és míg az asszony egy kis pénzecskét gyűjt az üzletből s aztán azt mondani neki egy szép napon: „Kedves komámasszony, maga is öreg már, én is öreg vagyok, de az ördög bennünk még fiatal. Csukja be korcsmáját és ami még hátra van az őszi verőfényből, élvezzük ki, kart karba fonva; az én Jahodovsky komám örömmel fogja nézni az égből“. De addig is, míg Jahodovsky az égből nézné a dolgot, Druzbsba tanár úr minden nap azzal a gondolattal nézegette a vérbélű, hatalmas idomú, kívánatos asszonyt, hogy az egyszer majd az övé lesz és íme most... Nem, ez nem lehet, százszor is nem. Ennek a végére kell járni.

Minthogy a Herkules nem volt még ott, Druzbsba úr odaintette Jahodovskyt s igyekezett közömbös hangon kérdezősködni, de bizonyos reszketegségtől mégsem tudta azt mentesíteni.

- Tudja-e, Jahodovsky, kedves komámasszony, mit beszélnek a városban?

-24-

- Ugyan mit? - kérdé Jahodovsky kíváncsian, mert nagyon szeretett híreket hallani.

- Hogy ez a burgzsandár miért jár ide...

Merően szeme közé nézett az özvegynek, aki könnyedén elpirult s hirtelen egy kakast vett észre az eperfán, amely az érettebb eprek közt dúskálódott.

- Hess onnan, te cudar! - kiáltá rá s a kezében levő asztalkendőt lobogtatva, próbálta lekergetni. - Nézze meg az ember, hova veszi be magát!

- Hagyja csak a kakast, Jahodovsky, hagyja - szólt közbe Druzbsba úr komolyan, némi árnyalatával a tréfának és a szemrehányásnak. - Az egyik kakas csínyeit nem lehet a másik kakas csínyjeivel eltakarni. Maradjunk csak az első kakasnál, a burgzsandárnál, azaz beszéljünk a tyúkról, Jahodovsky lelkecském.

- Miféle tyúkról? - kérdé az asszony váratlanul erős és vidám tekintettel.

Kissé a világosság felé fordult. Látni lehetett arcán a finom pelyhet, mely bársonyossá teszi, olyanná, mint az érett barack. Druzbsba úr szeretett volna beleharapni.

- Ott hagytuk el, hogy miért jár ide a burgzsandár? - folytatá Druzbsba úr.

- No, hát miért jár? - kérdé Jahodovsky hányi-veti hangon, hullámos barna haját megigazítva.

-25-

- Azért, hogy magát nőül akarja venni - bökte ki végre a professzor úr.

Jahodovsky felkacagott, egész lénye nevetni látszott, a kékes szemei szinte ugráltak a nevetéstől.

- Ostobaság, bolondság, - kiáltá fel. - És ezt beszélnek a városban?

- Ezt, - szörnyűködék Druzbsba úr.

- Csak hadd beszéljék, be nem foghatom a szájukat. Aztán lehet is, hogy nőül akar venni. Én még nem láttam belülről.

- Kit? Mit?

- A burgzsandárt. Csak azt tudom, hogy idejár, megfizeti, amit eszik, iszik és olyan vendégem, mint a többi.

- Hát nem akar hozzá menni? Hát nem igaz? - kérdé a tanár megkönnyebbülve.

Jahodovsky tiltakozón emelte fel karjait.

- No persze, csak azt lesse! Az igaz, hogy meg se kért, de ha megkért volna is, ha csillag lenne a homlokán! Hogy gondolja azt, Druzbsba úr? Az Isten szerelméért, mit képzelsz? Hiszen nekem nagy lányom van s én csak ő érte élek. Őt nevelem. A helyet is megfújom, ahova leül. Én anya vagyok, Druzbsba úr, semmi egyéb és anya akarok lenni végleglegem. Én nem létezem, csak a gyermek. Érte dolgozom reggeltől estig a kimerülésig, hogy olyan vagyok, mikor este lefekszem, mint egy darab fa. Hát minek volna nekem a férj? Mikor és mire használnám, mondja csak, édes Druzbsba komám uram, mondja csak?...

-26-

Édesdeden, de hamiskásan nevetett, miközben kivillogtak fehér fogai, melyek között némi aranycsillámok szúrták meg a szemet.

Druzbsba szinte a könnyekig elérzékenyült ezekre a kijelentésekre s meghatott hangon felelte:

- Kegyed nemesen gondolkozik, Jahodovsky. Kegyed példátlan anya és bocsánatot kérek, ha valamiben megsértettem. Igen, a gyermek az első s ha őt boldoggá teszszük, vagyis boldoggá teszi, aki teszi, akkor jöhet a többi... Úgy van, a többi... Azaz, hogy - süttessen kérem egy rostélyost és húzzon rajta végig egy kis foghagymát... de csak lehelletszerűen, Jahodovsky!

A szállongó pletyka hát mindjárt csírájában megfojtatott, a törzsvendégek közt szájról-szájra

kelt, amit Jahodovsky mondott, nem győzték mondogatni egymásnak: Nagyszerű anya. Remek anya. Ilyennek kell lenni egy anyának.

És most már beállott a szélcsend egész őszig. Minden maradt úgy, mint azelőtt, a Herkules mindennap eljött s egész otthonosan viselte magát, nem egyszer maga ment be a konyhába, hogy a palancsintát sütő Jahodovsky mellett legyeskedjék s maga hozta ki magának az ételt vagy a fröcscsöt, némelykor labdát játszott a sipsiricával az udvaron. Az előkelő öreg úr is rendesen beállított minden csütörtökön s mialatt borocskáját lassan szürcsölgette, felváltva mulattatták az öreg és a sipsirica. Egy nagy csomag Kugler-cukorkát hozott ilyenkor, de az mindig a kocsin maradt és csak akkor hozta be az özvegy a köténye alatt, mikor elmenőben kocsijához kísérte az öreget.

Egyetlen figyelemre méltó mozzanat adta elő magát. Pusztán egy morzsa; de a „Páva“ verebeinek az is elég volt. Egyszer az öreg úr ott felejtette az asztalon zsebkendőjét, melylyel a cvikkerjét törülgette volt; Kovik doktor odament és konstataálta rajta a kilencágú koronát, aztán utána kiáltott a kifelé tipegő öreg úrnak:

- Méltóságos uram, itt tetszett felejtteni a zsebkendőjét.

Az összerezent, megtapogatta zsebeit és megfordult. Fanyar mosolyt erőltetett és a fele útra visszatért a kendőért.

- Ösmer ön engem? - kérdé a doktortól halkán, hosszúkás, ráncos arcán feltűnő kedvetlenséggel.

- Nincs szerencsém. Én egyébiránt Kovik doktor vagyok. (Meghajtotta magát.)

- Kuvik? - kérdé az minden gúny nélkül, csupán azzal a nagyúrias nyegleséggel, mely a közönséges halandók neveinek elferdítésében nyilakozik.

- Nem. Kovik.

- Úgy? Nem tesz semmit. Örvendek uram, és köszönöm a figyelmeztetést. Ön tehát nem ösmer engem? Mindjárt gondoltam, mert én nem vagyok méltóságos.

Ezzel biccentett fejével és eltipegett kocsijához.

E jelentéktelen epizódon kívül minden a régiben maradt, csak a levelek kezdtek lehullni az eperfákról és a beállott csípős idők miatt az asztalok vándoroltak be az úgynevezett étkezőbe, mely nyáron üres volt. Ilyenkor a törzsvendégek is felére fogynak, mert az eperfák vonzereje megszűnik.

Druzsba tanár úr egy októberi vasárnapon elvetődött a templomba s éppen javában szundikál vala, magát félig-meddig a „Páva“-ban álmodván, amikor a szószékről, mint egy égi szózat, egyszerre hátba üti a Jahodovsky, szül. Globa Franciska neve.

- Mi volt ez? - kérdé, ijedten felriadva, a szomszédjától, egy krisztinavárosi szatócstól.

- Ej, hát házastársul veszi valaki.

- Lehetetlen, - dadogta a professzor elhalványulva. - És kicsoda?

- Bizony én nem vigyáztam meg.

- Misztifikáció! - szólt a professzor hangosan és felugrott, de észrevévén, hogy templomban van, visszaült megint, bevárta az istentisztelet végét és megszólítá a plébánost odakünn.

- Engedje meg a főtisztelendő úr, hogy kérdést intézzek a házassági hirdetés iránt; nem jól hallottam.

- Manusek Vince veszi el Globa Franciskát, - olvasta le a pap a kezében lévő céduláról.

- Lehetséges az? - kérdé Druzsba úr elképedve.

- A legtisztább valóság, uram.

- Ki mondta a főtisztelendő úrnak?

- Ők ketten.

- Globa Franciska is?

- Igen, szerdán délelőtt voltak nálam.

Druzsba urat a szédülés környékezte.

- Milyen volt az asszony? - dadogta.

- Egy magas nő, mint egy gránátos, személyesen ösmerem, a „Fehér Páva“ tulajdonosnője.

- Megfoghatatlan!

- Van talán valami kánoni akadály?

- Van, van... azaz nem mondhatnám, de mégis furcsa.

Elrohant, nem is köszönt; a pap csodálkozva bámult utána. A Horváth-kert előtt megállott, gondolkodott, aztán fölneézett az égre, ahol éppen akkor barna felhők száguldoztak: „Jahodovsky, megboldogult kedves barátom és komám, – sóhajtott fel, – mit szólna te most mindezekhez?”

Jahodovsky természetesen nem szólt semmit, hanem annál inkább szólt Druzsba úr azoknak, akikkel a törzsvendégek közül találkozott.

– Tudja-e, mi az újság? Most hirdették ki Jahodovskyt a zsandárral. Ki hitte volna? Micsoda álnok asszony! Megvetem. Soha se megyek többé a „Páva”-ba. Így meggyaláznai a vendégeit. És hogy szabadkozott előttem. No, megállj! Egy zsandárnak adja a kezét. Egy zsandárnak! Azt a kezét, amelylyel a túrós csuszákat gyúrta nekünk!

A törzsvendégek, akikkel találkozott, nem fogták föl ilyen tragikusan.

– Hát kihez akarta volna, hogy férjhez menjen? – kérde Tibuly ügyvéd. – Hiszen nem vehette el az éneklő kanonok.

Egyik törzsvendég a másiknak adta át a hírt, úgy hogy estefelé már a pestiek is tudták. Szokatlan számmal gyülekeztünk össze vacsorára, dacára a pocsek időnek. Ott volt az egész had. Csak Druzsba úr hiányzott. Kati, a kis szolgáló (mert egy pár hét óta ilyen is volt) mondta, hogy Druzsba úr elment arra délután kétszer is és mind a kétszer kiköpött a ház előtt.

Természetesen minden szem a menyasszonyt kereste, figyelte ma este. Az vidám, eleven volt, mint egy fűj és szeretetreméltó a vendégekhez. Mintegy dacolni akart a gúnyolódó tekintetekkel, melyek szurkálták-csiklandozták.

Bejárta sorba az asztalokat és maga hozta elő a kényes tárgyat, mintegy röstelkedve, szégyenlősen.

– Hát igenis beleugrottam. Isten látja lelkemet, hogy csak gyermekemért teszem, a sipsiricáért. Nekem ugyan nem kell a házasság, se lelkemnek, se testemnek. De hogy legyen ez a gyámoltalan gyermek támasz nélkül? Maholnap vinni kell ide-oda, ha azt nem akarom, hogy elhervadjon gonoszul. De hát én nem mozdulhatok az üzletből, ha csak nincsen valakim, akit magam helyett hagyjak. Istenem, hiszen anya vagyok. Meg kellett hoznom ezt az áldozatot a Johankáért. Egy leány, akinek atyja nincsen, olyan, mint a gazdátlan mezei virág, mindenki megtapodhatja, atyát kell neki szerezni, a ki gyámolítója legyen, aki helyt álljon, ha kell. Hadd legyek én az áldozat. Hiszen én csak ő érte élek. Én úgy se számítok semmit. Manusek, végre is szereti, végtelenül szereti őt, a kezén fogja hordozni és a jó Isten beszámítja nekem a másvilágon, hogy láncokat vettem magamra a gyermekemért.

A „Páva” vendégei valóságosan elérzékenyültek.

– Milyen anya! – lelkendezett Mliniczky. – Milyen fölséges anya! (S titkon elhatározta magában, hogy egy nagy ezüst tálcát vesz neki a lakodalomra. Hogy fog ez majd imponálni a „Páva”-ban.)

A lakodalmat megülték október végén, szüret után, abban az évben, amikor utoljára termett a budai Sashegyen bor (mely még most is tart).

Eleinte némi hidegség volt érezhető a „Páva” új gazdája iránt, néhányan ki is maradtak; de a szerencsés Manusek csakhamar visszahódítá a szíveket, mikor híre ment, hogy a fináncok gálócsi dohányt találtak nála és kegyetlenül megbírságotlák. „Ohó, hiszen ez nem annyira zsandár, mint inkább szenvedő „hazafi”. Jó hatást tett az az újítás is, hogy a „pettyegtetett szolgálat”-ot kivakartatta a firmáról s „pontos magyaros szolgálatot” tétetett helyébe. A fehér pávát is bemeszeltette, minthogy fehér páva nincs a világon és egy rendes, közönséges pávával cserélte fel: „Ohó, hiszen a Manusek reális ember”.

Apránként visszaszállingóztak a hívek, úgy hogy a következő nyár együtt találta az egész tavalyi frequentíát az eperfák alatt, kivéven Druzsba tanárt. Hiszen csak éppen olyan jó világ volt ott, mint azelőtt! Sőt a kiszolgálás még jobb lett, mert Manusek a mézes hónapok után egészen a vendégeknek szentelte magát. Mindig volt valami különlegessége; százesztendőös szilvórium Szerémből, remek folyékony túrója Liptóból, fölséges illatú dalmát taplója, amivel „gratis” kedveskedett nekik. Némelykor „bolét” csinált szamócából és vörös borból és sorba öntögette kancsóból az érdemesek poharába. De iszen illedelmes, szeretetreméltó ember volt Manusek. Látszik, hogy az udvarnál volt. Budai szokás szerint egyszer napjában körülhordozta a burnótszelencéjét is, melyet a király arcképe ékesített, megkínálta a vendégeket s egy alkalommal tréfásan megjegyezte:

– Jobb, ha mi tubákolunk, mintha a király tubákol. Ámbár ha a király tubákol, mindig mi, alattvalók prűszkölünk.

Ez a mondása szárnyra kelt és egyszerre megejtette, megmelegítette a hidegeket. Manusek forradalmi lélek, a mi vérünkéből való vér. Az nap este némelyek per-tu lettek vele.

Mint pajtás meg éppen páratlan volt, gavallér és pazar, mint egy Esterházy, valamint szolgálatkész, mint egy Mungo. Ma én fizetek, barátaim, engedjétek meg. Azaz, hogy ma senki se fizet. Sipsirica szívecském, hozz fel egynehányat azokból a homokba ázott palackokból!

Kétszer-háromszor is előfordult hetenként, hogy begurult egy kis parázs dinom-dánomba s egyszer még a cigányt is oda hozatta az „Arany Szarvas”-ból a kis szolgáló, Kati által, aki ezért az útjáért egy ezüst hatost kapott Manusektől és egy pofont az asszonytól, a „Manusovká”-tól.

- Húzz egy betyárnótát, móré! Azt, hogy „Korcsmárosné citronyos bort adjék kend!” De igazán is, bort ide, Franciska, bort ide a barátainknak!

- Ne okoskodj, Vince, ne okoskodj - csillapította az asszony, - eleget ittál, nem adok többet. Aludni akarok az éjjel, Vince!

- Míg tele a pince, fénylik a Vince, - kurjantá Manusek, megfordítván a gazdák szokásos példabeszédét. - Adj bort, Franciska, megfizetem, úgy mint más, - s kivágott az asztalra egy szép zöldhasú forintost. Ha, ha, ha. Kár, hogy te nem iszol, Franciska. Becsületesemre mondom, nagy kár. Pedig szeretlek, mert kénytelen is vagyok vele. De mi hasznom is lenne belőle, ha nem szeretnélek? Ennélfogva szeretlek, Franciska és felette sajnálom, hogy a természetünk nem egyezik. Hogy nem iszol. Mert akkor mi is úgy tennénk, mint az egyszeri korcsmárosék. Ha én innám, én fizetném meg neked a bor árát, ha te innál, te fizetnéd meg nekem a bor árát és így mindig nyugodt lenne a lelkiismeretünk, hogy csak az üzletet támogatjuk.

-35-

Szóval jó, víg „spéci” volt, aki dísz és népszerűséget hozott a „Páva”-nak. A „Páva” most élte aranykorát. Mert más részről a sipsirica szórt rá fényt, aki megtelt vállban egy kicsit, de amellel nyúlánk és harmatos maradt. Lássá meg az ember, mi lesz a kis gubóból! Egy-két vonáson ide-oda igazított valamit az utolsó hat-nyolc hónap, - nagy piktor az idő - s a kecses, takaros leánykából rendkívüli szépség lett. Nem mehetett el anélkül az emberek közt, hogy minden szem meg ne akadjon rajta. „Mintha egy szarvas menne végig a Mályva-utcán” - mondták a szomszédasszonyok, akik pedig talán soha sem láttak a Mályva-utcán eleven szarvast végig menni.

De nemcsak a vénasszonyoknak tűnt fel a sipsirica, sápadt kamasz diákok kezdtek a „Páva”-nál mutatkozni. Nem volt elég pénzüik, keveset fogyasztottak és éppenséggel meg nem híztak, hanem inkább a szemeiket hízlalták, azért a néhány krajcárért, amibe a fröcs került.

-36-

Druzsba professzor úr ezekben az időkben csodálatos járványt fedezett fel a nebulók közt éppen a nyolcadik osztályban. Az egész klasszison kiütött a versírási düh, minden betegség közt a legrettenetesebb. A szív mint a megdagadt folyam, kiárad és előnti a fejet rímekkel. A fej annyira tele lesz velők, hogy semmi egyéb földi portéka, se latin nyelv, se görög nyelv, se történelem, se számtan bele nem gyömöszölhető.

Druzsba tanár úr több ilyen verset elkonfiskált; egytől-egyig szerelmes versek voltak: „Ideálomhoz”, „Ő hozzá”, „J. J.” és több efafta címek alatt. No hát semmi az, mosolygott a tanár úr szomorúan. Az vessen követ rájok, aki nem ludas. Hiszen ő is vágyott a „tepedt szőlő” után. (Hm, a darázs is azt szereti.) Szíve fájdalmasan dobbant meg, amint a visszaemlékezés édes mézében megmártogatta. Rá se akart többé gondolni. Hanem ezek az átkozott versek! Olvasta s egyszerre fejéhez kapott. Hm, hm, ez mégis furcsa. Majd minden versben egyforma rím fordult elő: „sóhajtana-Johanna”, „tana-Johanna”, „rohanna-Johanna.”

- Az ördögbe is! - kiáltott fel Druzsba úr, a nagy feltalálók pathoszával. - Ez a sipsirica lesz, a keresztleányom. Hej, pedellus, pedellus! (A pedellus belépett.) Mondja csak Kutorai, nem tapasztalt ön az utóbbi időben valami különös dolgot?

-37-

- Különös dolgot? - tündökött Kutorai, egy hiúz szemű, sovány, mintegy harminc éves emberke, nagy ádámcsutkával a gégéjén.

- Valami olyan különös dolgot, ami önt megbotránkoztatja.

- De igenis, tanár úr.

- És mi az, édes Kutorai? - kérdé megfeszült érdeklődéssel.

- Nem tudom, megmondjam-e? - habozott a pedellus.

- Kötelessége, édes barátom, kötelessége.

- Egy zwikkert találtam a minap otthon a lakásomon az éjjeli szekrényen. Kérdeztem a feleségemtől, kié a zwikker? Azt mondja, hogy nem tudja.

Druzsba tanár úr a fejét rázta.

- Nem ez, nem ez, de azért csak folytassa, kedves Kutorai. Meghallgatom önt.

- Másnap feljövök a gimnáziumba és hallom Lerner tanár urat panaszkodni, hogy elhagyta valahol a zwikkerjét. Hazamegyek délre és kérdezem a feleségemtől, nem járt-e nálunk Lerner tanár úr? A feleségem rám támad: hogy mit keresne nálunk Lerner tanár úr? A következő reggel aztán magamhoz veszem a zwikkert és megmutatom Lerner tanár úrnak, mire Lerner tanár úr felkiált: „Nini, az én zwikkerem”. Hát nem tudom azóta, mit gondoljak. Megfoghatatlan dolog!

-38-

- Majd kombinálok és meditálok fölötte - nyugtatá meg Druzsba úr jószívűen, - de most egyelőre a tanulókról van szó. Nem járnak ezek a paniperdák valami korcsmába, teszem azt a „Páva”-hoz?

- De bizony éppen csak oda járnak, - felelte a pedellus. - Láttam egyiket-másikat kijönni és bemenni.

- No és miért nem jelentette fel?

- Mert azt gondoltam, hogy a tanár urat keresik, vagy az engedelméből mennek oda, tudva

azt, hogy oda tetszik jární étkezni.

- Ah, Kutorai, Kutorai - kiáltott fel Druzsba úr bánatos fuvolahangon. - Mily tévedésben van ön! Én nem járok a „Pává“-ba többé.

- Én azt nem tudhattam, - mentegetőzik a kis pedellus.

- Persze, persze, ön nem tehet magának szemrehányást. De én ad personam élénk lelkiismereti furdalást érzek. Mert ha én odajárnék, akkor a tanulók nem mernének odajárni. S ha ők nem mernének odajárni, akkor nem írnának verseket, de tanulnának. A kötelesség hív és én nem fogok kitérni a kötelesség elől. A kötelesség hív és én megyek. Félre lököm a kevélységet és megteszem, ő értük, a tanítványokért. Itt vagyok, Druzsba vagyok. S egy Druzsba nem tehet másként... Elmehet, kedves Kutorai!

-39-

Druzsba úr ereiben fölpezsdült a vér, nem adta egy vaklóért, hogy ürügyet talált a „Pává“-ba mehetni s hogy ennek a szívbeli gyengeségnek a neve: férfias kötelesség. Megborotválkozott, kipödörte bajuszát, megkefélkezett mindjárt ebéd után és magához vévén a versezeteket, megindult a Mályva-utca felé.

Útközben betért a „Wrabe et Comp.“ ékszerkereskedésbe, hol egy arannyal befuttatott ezüst malacot vásárolt, részint kiengesztelésül, részint, hogy a mamának is vigyen valamit. Re bene gesta poroszkált a selyem papirba takargatott jou-jouval, midőn Mliniczkyvel találkozott, aki csibukját lóbázva, a sarkon levő „Félhold“ kávéházba igyekezett Tibuly fiskálissal, a rendes délutáni feketére.

Mliniczky úr megállította: - Hollá Druzsba! Hova megy erre, Druzsba, ahol a madár se járja?

- Találják ki! - szölt Druzsba rejtélyesen, de miután látta, hogy nem találgatják, maga vallotta be, hogy a „Pává“-ba megy.

- Ilyenkor? - csodálkozott a fiskális.

- Szándékosan megyek ilyenkor, mikor még a „Pává“-ban senki sincs. Mint professzor és mint keresztapa megyek oda kettős minőségben.

-40-

S elmesélte a történeteket, hogy a diákok odajárnak s verseket írnak a sipsiricához.

- Jó téma vershez, - bólintgatott Mliniczky, - subtilis, mint egy lilium.

- Ha selyemviganót viselne, király leányának is beillenék, - licitált a fiskális. - Sokszor boszankodom az anyja fősvénységén, hogy nem öltözteti szebben.

- Mit? Nem öltözteti? - pattant fel Mliniczky. - Egy ilyen anyához ne tessék nyúlni. Hogy nem öltözteti? Isten se szebben a plántáit, a tulipánokat és violákat. Hiszen olyan selyem ruhában volt egy párszor, hogy Worth se nem tudja varrni különbet.

- No, én még soha se láttam rajta perkál szoknyánál egyebet, pedig ott dangubálok sülvé-főve egész héten, a csütörtököt kivéve, amikor napibiztos vagyok a takarékpénztárnál.

- Bah, ha jól emlékszem, éppen csütörtökön volt selyemben. Mi van ma? Szombat. Igen, igen, csütörtökön. És a múlt héten is... lássuk csak? Szombaton nem volt otthon, pénteken eső esett. Úgy van, úgy, a múlt héten is csütörtökön volt rajta egy májszínű selyem ruha. Úgy látszik, spektabilis, hogy csak maga elől bujkálják azok a selyem szoknyák. Hogy mindig csak csütörtökön. De mi az ördög jut eszembe? (Mliniczky a homlokára ütött). Hm. hm. Tu je volacso. (Itt van valami.)

-41-

Kritikus pillanatban mindig tótul gondolkozott és morgott Mliniczky úr.

Nagy fejcsóválások között oldalgott el a „Félhold“ felé, még kezét is elfelejtett nyújtani Druzsbanak, aki elbúcsúzván az ügyvédtől, egyenest befordult a kacsaringós Mályva-utcába.

A „Három angyalhoz“ címzett patikánál, ahol az utca megtörik, meglassítá lépteit, hogy kigondolja útközben, miként fogja eljövételét előadni, nehogy megalázkodást lásson benne az asszony, nehogy a szerelem által összetört lélek puhaságát tegye a „Pává“-ban közszemlére. „Méltóság, Druzsba - így szólott önmagához - ne feledd el, hogy ki vagy“ s ezzel gondolatokba merülve, lehorgasztott fejjel lépegetett a nevezetes helyszín felé. Mikoron pedig felütötte a fejét, meghökkenve látta messziről, hogy a „Páva“ előtt nagy népcsődület van; asszonyok, férfiak és suhancok verődtek össze, nevetgélnek, zsi bongnak és kíváncsian nézegetnek be a kapurácson.

Meggyorsítá lépteit, sőt ha nem lett volna Druzsba, még talán futott volna is. A népek egy része széledni kezdett már, egy pár asszony jött vele szemben, akik kacagva tárgyalták az esetet. Talán még sem szerencsétlenség, - gondolta és nagy kő esett le szívéből. Az asszonyok között az egyik köszönt is.

-42-

- Dícsértessék a Jézus Krisztus, tanár úr!

- Mindörökké, Kutorainé asszony. Mi történik ott?

Csinos, gömbölyű arcú, bogár szemű asszonyka vált ki a sorból, megnyálazta újjait és megigazgatta, lesímítá velök koromfekete haját előbb, csak azután felelt:

- Ott bizony nagy parádé történik. A Páváné kihajigálja az urát az utcára.

Druzsba úr megdermedt a csodálatos hír hallatára.

- Lehetséges ez? - mondá tágra nyílt szemeit Kutorainéra szegezve. - Ismétlje, kérem, még egyszer.

- Elkergeti az urát. Hát mi van abban? Az övé a ház, meg az üzlet. Asszony az a talpán.

A tudós férfiúnak úgy tetszett, mintha rózsavízzel locsolgatnák, de azért meg volt lepetve.

- És hát mi az oka, nem tudja?

- Hogy mi az oka? - kérde Kutorainé csintalanul, kackiásan ringatva magát a csípőin, melyek rugókra látszottak járni és eszébe juttatták Druzsba úrnak a Lermer tanár zwickkerjét, mely szintén ilyen hajlékony szerkezeten mozog. - Hát lelkem, tekintetes tanár úr, mi szokott az ilyennek oka lenni? Ők ugyan mindenfélét kiabálnak egymásra, de az igazi oka csak az lehet, hogy vagy az úr unta meg az asszonyt, vagy az asszony unta meg az urát.

- Köszönöm, asszonyság, a felvilágosításokat, melyek bizonyára közel érintik a valódi tényálladék határait... bizonyára.

Biccentett a fejével, egy-két lépést tett előre és megállt, habozva afölött, illő-e ott ilyenkor megjelenni. Nem. Semmi esetre sem. A családi élet szentélyébe nem szabad behatolni. Ezt még a riporterek is hangoztatják, bár megcselekszik. Egy Druzsba azonban nem tehet ilyet. Tehát nem megy be a „Páva“-ba. Már most aztán vagy visszafordul, vagy beáll a báméskodók közé. Kétségtelen, hogy egy igazi gentleman előtt a visszavonulás eszméje a rokonszenvesebb és így rokonszenvesebb Druzsba úr előtt is, a csőcselékhez való csatlakozás ellenben undorító. Druzsba úr visszafordult nagy léleknyugalommal, de a Mályva-utcán erről a részről is kellemetlen, sőt elijesztő látvány tárult eléje. Hajtsárok ökörscordát tereltek erre felé. Csattogtak az ostorokkal, az állatok bőgtek és rendetlenül jöttek, nagy fejeiket megszegve, melyeken rettentő villaszarvak ágaskodtak.

A réműlet fogta el. Meglehet, belső furdalást érzett gyöngéd lelke e szegény oktan állatokkal szemben, kiket annyiszor lealacsonyított, midőn tanítványait ökröknek nevezte, vagy csak egyszerű gyávaság volt, elég az hozzá, megváltoztatta útja irányát, megfordult újra és az utca túlsó oldalára lépegetett át, hogy ha elmegy a „Páva“ előtt, a szájtató tömeget, mely a botrányon mulatott, lehetőleg elkerülje, füleit azonban nem dughatta be gyapottal (mert nem is volt nála gyapot), úgy, hogy mégis hallott a csoportosulásból némely értelmetlen és különös megjegyzéseket.

- Milyen patália! Azért a kis békáért, a kis szolgálóért.

- Pénzen vett szerelemnek ecet az alja.

- Kutya egy asszony!

- És mafla egy zsandár!

- Hát mi történt?

- Az Isten tudja. Nyilván a kis szolgáló okozta, mert ott bőg a baromfiólnál. Azaz a zsandár okozta.

- Azaz, hogy az asszony okozta, aki észrevett valamit.

- Hah, nini, csirkék és kacsák! Uccú, gyerekek, fogjatok belőlük.

Dulakodás közben nyilván fölfordult odabent az udvaron a borító kosár s a hízlalásban levő baromfiak, átbújván a kerítés lécei közt, elindultak világot próbálni.

A zsandár úr foga is csirkére vásott.

- Csinos a fruska.

- Maradt volna a párja mellett. Úgy kell neki. Tudta ő azt nagyon jól, hogy vén csontokból szokás jó levest főzni.

- Látták, hogy vágta képéhez a jeggyűrűt?

Füleit be nem dughatta Druzsba úr, de a szemére se tehetett ellenzőket, pedig azok okosan vannak kigondolva a lovak kantárjaira. Önkénytelenül áttévedt tekintete a sorompós kerítésen a „Páva“ udvarára és éppen eleget látott, hogy soha többé el ne feledje a sajnálatos spektakulumot.

Mária szent szűzecske... az asztalok, székek, mind egy rakásra voltak hordva az udvaron, mögöttük a Herkules, ki barrikádokat épített belőlük s azok mögül, mint valami bevehetetlen erősségből, hadonászott, lármázott és alkudozott. A két szakácsné, az egyik piszkafával, a másik ereszélő rúddal igyekezett hozzáférni. E közben meg-megmutatkozott az ajtóban a Páváné alakja, kosztros hajjal, felgyűrt újjakkal, furiaszerűen, amint egy nadrágot hajított ki az udvarra, majd egy inget, majd egy csizmát, majd néhány pipaszárat.

- Nesze a cafatod, te cudar - rikácsolá. - Mars ki a házamból, mars ki az udvaromból! Üssétek a kutyát, ahol éritek! Mártha, Zsuska!

Bíztatta a két harcias szakácsnét, kik oda-odaugrottak, de a Herkules egy széket forgatott maga körül, mintha legyező volna és emiatt sérthetetlen volt. Eközben azonban diplomáciai

alkudozásokat folytatott az asszonyával.

- Adj haladékot, Franciska, ne okoskodj. Igérem, hogy elmegyek, de nem most szégyenszemre, az összeszaladt népek előtt. Elmegyek az est sötétjében, Franciska, szépszerivel. Belátom, hogy nem élhetünk együtt, de várd meg az estét, Franciska!

- Egy percig se, egy percig se, - lihegte az asszony és újra beszaladt, meg előrohant.

A künn lévő szájatátók röhögtek.

- A zsandár tudja a csíziót. Estig kér halasztást. Persze. Este minden asszony békülékeny. A kigyó is megszűnik mozogni naplemente után.

Druzsba úr lábai a földbe gyökereztek, szeretett volna tovább menni, de nem lehetett, mintha bénulás érte volna. Minden táncolt és forgott vele, nemcsak az egész udvar, a künn álló népség, de még a szomszéd házak is, melyeknek egyikén ácsok csinálták a zsendelytetőt. De azért mindent látott, mindent hallott, mintha egyszerre meghatványozódtak volna halló és látó érzékei. Láta sipsiricát is, ki a muskátlis udvari ablakon kihajolva nézte a nagy és mulatságos „jelenetet“.

A zsandár is észrevette sipsiricát.

- Látod, hogy bánik velem az anyád - szólt hozzá panaszkodva. - Nincs szíve neki, nincs szíve. Tégedet is el fog adni. Hidd meg, hogy el fog adni, én tudom azt.

Sipsirica behúzta a fejét és haragosan csapta be az ablakot s azután elkezdett zongorázni: „Szeretnék szántani“. (No, még csak ez kellett ehhez a nagy chaoshoz.)

- Hogy affektál a kisasszony, - szóltak odakünn gúnyosan.

Eközben újra kirohant a korcsmárosné, még egy mellényt talált valahol, azt hajította ki a küszöbről, úgy röpült a levegőben, mint valami denevér.

- Hát mégis itt vagy? - kiáltja. - Hát mégse viszed el a cókókódat? No, megállj! Szaladj be csak Zsuzsa és hozz ki egy fazék forró lúgot!

De már ennek fele se tréfa. Az ács a szomszédház fedeléről leszólt barátságosan:

- Most légy okos, Domokos!

Zsuzsa beszaladt a lúgért, Manusek Vince tekintete pedig végre mégis a kapuajtót kezdte keresni.

- Pukkadj meg, sárkány, - hörgé - elmegyek, de megkeserülöd.

Kár, hogy éppen ebben a pillanatban ért a „Páva“-hoz az ökörcsorda és a publikum anélkül, hogy a végrendeletet látta volna szétrebbent; gyermekek, asszonyok sikítva menekültek előle (nincs teljes élvezet a világon) - maga Druzsba úr is elinált, még pedig ugyancsak szaporán szedve a lábait, míg csak a Boróka-utcába be nem hajlott. Onnan aztán a Szeleczy-féle park kerítése mellett egyenesen haza pályázott, hol is levetkőzött, lefeküdt, üvegeket melegített a lábára, a hasára pedig egy forró pléhfödőt rakott. Arról panaszkodott a gazdasszonyának, hogy beteg és azzal az üzenettel küldte el a direktorhoz, hogy holnap nem tart előadást.

Mindez azonban egy csöppet se változtatott se a világ forgásán, sem pedig a város képén. Csak minden úgy volt ezentúl is, mint máskor. A nap süttött és a Mályva-utca akácfái csak úgy illatoztak, mint tegnap, a verebek csiripeltek az ágak közt, a „Páva“ asztalai rendben állottak a helyükön, a konyhából pompás pecsenyeszag párolgott ki s a pajkos szél ingerkedve vitte fel a zsendelyező ácsok orrához.

A szokott időben beszállingóztak a törzsvendégek, Páváné vidáman sürgött-forgott körülöttük ropogós szoknyáiban, a szokott mosolyával ajkai körül. A sipsirica a zongora billentyűit nyaggatta odabent, és semmi jel se mutatta a kora délutáni háborút. Csak a papagály kalitkája állt üresen. Ha hadi bulletinek jelennének meg az ilyen háborúkról, akkor a mostani így szólna: „Egy sebesült és egy halott“. A sebesült Druzsba Tivadar úr volt, a halott a papagály. Manusekné a csata ádáz hevében megfogta a papagályt, kicsavarta a nyakát és utána dobta az akkor már menekülő Manuseknek az utcára. Az utcai gyerekek megtalálták a házassági viszálykodás áldozatát, megkopasztották szép zöld és piros tollait, fölékesítvén velök a kalapjaikat.

A vendégek nagyrészt már tudták a történeteket s bizalmas suttogással sajnálkoztak a Manusek sorsán. Egyik-másik maliciózusabb meg is kérdezte:

- Vince barátunk nincs itthon?

Manusekné talán éppen ezt várta; nem akart a dologból titkot csinálni.

- Nincs, nincs, - pergett a nyelve - elpályázott.

Közelebb lépett egy-egy asztalhoz, meghalkítván hangját, csipőjére rakta kezeit és folytatá a bizalmas közléseket:

- Kiadtam neki az obsitot. Fel is út, alá is út. Nem hozzánk való ember. Hadd menjen, amerre a két szeme lát.

A „törzsek“ mohón nyelték szavait. Egy-egy sajnálkozó hang ki is csúszott imitt-amott.

- Ejnye, ejnye, szegény Vince!

- Hát igen, szegény ember, - vette föl a szót az asszony. - Hiszen én is sajnálom. Hiszen nem volt rossz ember és magamnak is fáj, tessék elhinni. De én anya vagyok. Mindenek fölött csak anya, aki leányának él. Szívvennek minden lüktetése az övé, a sipsiricáé. Engem boldoggá tett Manusek, mit tagadnám? De a leányom jövője veszélyeztetve van. Mindent elhordott, elpusztított és egy szalmaszálát nem tett keresztbe. Az a csöp hozomány, amit a leányomnak összekuporgattam, fogyott, olvadt, mint a vaj a királyi lakájok tenyerén. Egy ingyenélő a háznál, egy pusztító moly. Nem, ez nem mehet tovább így. A feleség elnézte volna, mert én szerettem Manuseket (gyöngén elpirult és lesütötte szelid tűzű szemeit), de az anya föllázadt. És semmi kétség, hogy az anyának kellett győznie. Eltávolítottam őt, mert nincs jogom boldognak lenni, ha az a leányom jövőjébe kerülne. Megerősítettem lelkemet és útnak bocsátottam Manuseket. Az emberek mondhatnak, ami nekik tetszik, de Isten javamra fogja följegyezni.

Keresztbe tette mellén a kezeit s egy pár könnycsepp csordult ki könnytömlőiből és végig folyt arcán.

A törzsvendégek látható részvétellel foglalkoztak saját gondolatukkal, de Mliniczky érzelmei kitörték a napvilágra.

-51-

- Ah, milyen anya, milyen anya! Soha nem ilyesmit láttam. Már elevenen érdemelne gloriollát övé feje körül.

S pengetni kezdte a tervet, hogy egy ilyen gloriollával szeretné a saját költségén lefestetni s a nevenapjára ajándékba neki adni. Hé, nincs itt valahol egy kalendárium, hogy megnéznénk, mikor van Franciska-nap?

Mint hogy nem volt kalendárium kéznél, nem nézték meg és a szép ajándékozási terv megint elesett, mint Mliniczky egyéb ajándékozási tervei, melyek azonban a maguk helyén így elméletben is elegendő hatást csináltak.

*

Druzsba tanár úr nem sokára visszatért a „Páva“-ba, de nem a tavalyi szemével. Jahodovska most is csinos volt és takaros, de a poétikus zománc lehámlott róla. Szepegve gondolt arra, ha ő lett volna Manusek Vince bőrében azon a végzetes délutánon.

Egy filozóf magaslatáról nézte ezentúl az eseményeket. De vannak is ilyen helyen események? Csekélységek, ostobaságok. Kovik oda dob egy-egy közérdekű témát talány alakjában:

Hogy lehet olyan mesterség, amelyet elfelejt valaki, ha tanulja? Mindenki tudja, ha nem tanulja és senki sem tudja, ha tanulja. A hentesekről van szó, akik nem tudnak jó hurkát és kolbászt csinálni, holott más mindenki tud. Ugyanez áll a főzésre. Minden parasztasszony pompásan főz, ha akar, de a szakácsok közül csak minden ezredik tud jól főzni.

-52-

Erről foly a disputa napokig, az éneklő kanonok az asztalra csap:

- Micsoda rettenetes rejtély! Milyen logikaellenes dolog és mégis színvalóság! Meg lehet ebbe bolondulni.

Egy másik alkalommal Mliniczky úr talált fel különös megfigyelést.

- Furcsa, hogy a sipsirica mindig akkor öltözik fel comtesse-nek, mikor az elegáns öreg úr megjelenik, egyéb napokon csinos budai fruska, de csütörtökön mindig vakító grófkisasszony.

- Hm, hm. Lehetséges-e, hogy összefüggés legyen a dolgok között?

A Péter-Pál napját követő pénteken Tibuly Gáspár nagy hírt hozott a takarékpénztárból és csak sűgva mondta el a bizalmas embereinek, de azért mégis elterjedt.

- Utcunqe a Páva. Finom madár a páva. Aranyat tojik. Jahodovsky tízezer forintot tett be tegnapelőtt a mi takarékpénztárunknál könyvecskére.

Tízezer forintot! Egyszerre! Hogy lehet az? Hol vett volna annyi pénzt? S miért tartotta volna otthon, míg annyira gyűlt? Nem, az lehetetlen, hogy az üzleten szerezte volna. Vagy örökölt valahol, de kitől? Vagy eladott valamit, de mit?

-53-

Druzsba úr is meghallotta és motoszkált is a fejében egy-két nap a könyvecské. Lopva meg-meg nézegette Jahodovskyt és azt találta, hogy csodálatos szép és nemes homloka van. Egyébként megutálta, kárhóztatta, de a homloka... teringette, a homloka...

Azelőtt fel se tűnt neki ez a pont, a haja, a dióbarna szeme tetszett, a pihés hervatag archóre, de ez már mind a burgzsandaré volt. Hanem a homlokot, azt nem vette észre a burgzsandár, hogy miért ne vette volna észre, arra nem volt semmi kézzel fogható bizonyítéka Druzsba úrnak, önkényes föltevésen alapult, de ő meglegedett vele és úgy tekintette a homlokot, mint a saját fölfedezését; mikor a rózsához tapadt bogár lecsúszik a szíromról és egy másik szirmon akad fel, azt hiszi a bolond, hogy ez egy másik rózsza.

Druzsba úr majdnem azt kezdte hinni, hogy egy másik Jahodovskyt talált, de azért tartózkodó maradt, tele kételylyel, habozással és soha se kezdett Jahodovskyyal beszélgetést, úgy mint annakelőtte.

Egy napon azonban, mikor már körülbelül négy-öt nap óta nem látták a sipsiricát és

Jahodovsky személyesen hozta el neki a rántott harcsát, akaratlanul hangosan fejezte ki gondolatát.

-54-

- Ejnye, no, hol van a kis Johanka, hogy nem látjuk? Talán beteg?

Erős szemödeit összehúzta Jahodovsky, s szemeit, melyeknek élénk fénye lágy tompaságba ment át, fürkészőn mélyeszté a Druzsba úr szelid, szinte szomorú arcába, aztán hanyagul, lustán mutatott a kiterjesztett karjával magasan a kormos fedelű házak fölé, északra.

- Ott van már Johanka, - s lassú mosolygás látszott átverődni megrezgő ajkain. - Elvitte a nénije Krakkbóba... Az én Ludmilla testvér néném. Gyermektelen asszony és jómódú, - tette hozzá magyarázólag és elpirult. (Restelte talán, hogy kapzsiságot árult el szavaival.) - És hadd mulasson a gyermek - folytatá - hadd mulasson és lásson egy kis világot, mert ön is mondta, Druzsba komám uram, hogy tavasszal kell a cseresznyét megízlelni mikor még nincs benne pondró...

- Mikor még nem látja benne a pondrót - ismétlé és egyszersmind kiigazítá Druzsba úr, miközben behunyta a szürke szemeit és csak úgy találomra szállítá villájával a harcsa kockára vágott részeit a szája felé. (Ezt az utat ismeri az ember legjobban.)

Druzsba úr mellett egy üres szék volt, Jahodovsky leült egy pillanatra s karját hanyagul úgy fektette végig az asztalon, hogy a Druzsba úr balkarja alatta maradt s nem lett volna illendő dolog kihúznia.

-55-

Bár ruhán keresztül volt, mégis melegítette a Jahodovsky karja, mintha izzó kályhacsövet vezetnének el keze fölött és ez annyira nem volt kellemetlen, sőt inkább kéjes, hogy a professzor úr bele bágyadt, feje lankadtan esett le vörhenyes szakállára, letette a villát a jobb kezéből és újjjaival szórakozottan játszott az óraláncán függő jou-jouval, az egykor Jahodovskynak vett szerencse-malaccal...

- Mert lássa Druzsba úr, kedves komám uram, - folytatta bizalmasan, meleg hangon, de kissé zürzavarosan - ilyenkor kell a leányt piacra vinni, mikor a legfrissebb, legértékesebb, hadd menjen, itthon úgy se csinálhat szerencsét. Ki látja itt? Minek van itt? Hogy nekem virítson? És hogy elvirítson? Hiszen nem azért mondom. Nem mintha le akarnám rázni a nyakamról, ezért vagy amazért. Isten ments. Hiszen tudják, mennyire szeretem, hogy érte élek és minden szívdobbanásom az övé. Oh! istenem, csak egyetlen egy. És attól is el kell válni. Természet rendje. Lehull egy napon, valakinek az ölébe. Igazán rettenetes! De az anya belátja, hogy így van és megelőzi a végzetet, előbb tépi le kebléről gyermekét, mert ő jobban tudja megválasztani számára a kellő pillanatot, mint a sors. (Jahodovsky szemei könybe lábadtak.) A fán a gyümölcs ott marad, míg valaki le nem szakítja, vagy míg a csutkája elfonnyad és magától esik le, a fa semmivel se járul ehhez, mert nincsen esze, de egy anyának van esze...

-56-

- Maga kitűnő anya, Jahodovsky, aki mindenre gondol - jegyzé meg Druzsba úr, kikapcsolva az ezüstmalacot az óraláncról, (gyere csak ki az ólból, kis malackám!) és táncoltatva azt az abroszon. - Ebben az egyben csakugyan csodálatos. És én, ami engem illet, Jahodovsky... én, én Jahodovsky, megteszem azt... igen is, megteszem azt... Hiszen ért engem? Mondtam valamit, Jahodovsky?

- Semmit se mondott, lelkem, Druzsba úr.

- Hát igen is, igen is, haboztam eddig, de megteszem, beadom a derekamat, azaz én, magam gyűjtök arra a képre, melyet Mliniczky emlegetett, hogy mint egy szent anyát gloriollával festetjük el, mi törzsvendégei a nevenapjára... gloriollával, Jahodovsky, ahogy szent Veronika van, meg Borbála s több afféle jó asszonyok.

Jahodovsky elkacagta magát, mint aki érti a tréfát s aztán, hogy a selymaságot egy kis csintalansággal látszassék visszatorolni, ráütött a Druzsba úr kezére.

- Ej, menjen! Mit akarna még velem!

-57-

De azért a legselymesebb tekintetével simogatta meg a Druzsba úr arcát, kinek szíve hangosan kezdett dobogni.

- Hagyjanak engem, nem érdemlem meg - folytatá Jahodovsky és megszorítá a Druzsba úr megütött kezét. - Nem, nem érdemlem meg, bár mindig jó szívvel voltam maga iránt, Druzsba úr. Oh, ha belém látna Druzsba úr (és most már szemérmesen lesütötte a szemeit), ha belém látna...

Druzsba úr elérzékenyült, jóságos szürke szemei fölött rezegni kezdtek a pillák, minden vér a fejébe tódult, valami megdicsőülésszerű édes érzés lankasztotta el, szólni is akart, de sajátságos görcsös köhögési roham jött rá, mire akaratlan kapkodással belefogózott az abroszba és lerántotta az abroszszal együtt a tányért is, mely csörömpölve tört össze a kavicsokon.

- Kuc, kuc - nevetett Jahodovsky. - No, maga szeles, összetörte a tányéromat!

- Ah! Jahodovsky - nyöszörögte Druzsba halkan, szaggatottan, amint magához jött. - Önnek maradtak még tányérjai. Nemde, igenis? De ön összetört valamit... valamit, Jahodovsky. Egyszer, de nem mondom meg, mikor, nem mondom meg, mikép, de összetört valamit... És az csak egy példányban volt, Jahodovsky. Csak egy példányban...

-58-

Az ördög hozta Mliniczkyt éppen most. Kezet fogott a szalmaözvegygyel és Druzsbával, aztán sört kért, mire fölkelt az asszony és a dolgai után látott. Druzsba úr visszakapcsolta a malacot a

lánkra, szóval az egész jelenet ott hevert már cserepekben, éppen mint a tányér és mint az a bizonyos összetört valami, ami Druzsba szerint csak egy példányban volt meg. Eh, semmi az! A gondviselés leleményes. Az összetört tányérokra kigondolta a drótos tótokat, az összetört szívekre az újonnan fölfedezett homlokokat.

Valami minden esetre készült a sors titkos műhelyének kicsiny zúgában, valamit okvetlenül szóttek-fontak a Párkák, mert Druzsba úr e naptól kezdve lázas buzgalommal vette kezébe a glóriás arckép-tervet, ami felette hízelgett az eszme első megpendítőjének, Mliniczky úrnak, ki is tíz forinttal kezdte meg az aláírásokat a hevenyészett gyűjtőíven, mely fejedelmi bőkezűség mint a futótűz terjedt el a vendégek közt.

- Saprستي, - mondá Balázs Sándor - mit ad akkor a finom illatú öreg úr?

Nem ment a dolog könnyen, lassan gyűlt az összeg, de mégis gyűlt, Druzsba úr kihúzta az embernek az utolsó garasát (el is nevezték Vizikátor úrnak emiatt), valóságosan vadászott a törzsvendégekre s kileste a kellő pillanatot, mikor megérezte, hogy az illetőnek pénze van (rettenetes szimatja volt).

-59-

Lelkiismeretes és energikus volt, aki, ha egyszer valamit kezébe vett, annak sikerülni kellett. Vizikátor úrnak tehát ez is sikerült, végre biztosítva volt egy olyan összeg, hogy a piktorral, valami Topánfalvy Győző nevével megalkudhatott és neki előleget adhatott. Topánfalvy hozzá is fogott Jahodovsky megörökítéséhez - amiből látszik, hogy Topánfalvy rendkívüli szellem lehetett, minthogy a negyedrendű festőknél a megalkuvás és előleg fölvétele után rendesen nem a kép következik, hanem a megrendelő boszúszomjas dühe, melylyel az odábbállott piktor kutatja.

Csak egy nem sikerült Druzsbanak: a rejtélyes öreg urat megcsípni, aki csütörtökönként járt a „Pávába” s akinek a zsebkendőjén Kovik kilencágú koronát látott. Pedig ő volt praeliminálva a legnagyobb összeggel és tőle függött a ráma szépsége. Druzsba úr átjárogatott Pestre és gusztálta a különböző rámakat a Dorottya-utcában, nem tudta még, milyet rendelhet, minden a finom illatú aggastyántól függött, de csütörtök múlt csütörtök után s ő nem mutatkozott a „Pává”-ban. Kovik doktor már csúfolni kezdte Druzsba urat.

- No, te hólyoghúzó izgonc, hát még se csípted meg az öreget?

-60-

- Talán megneszelte, - mondogatta Druzsba úr, a vadász boszúságával, aki a medvére les.

- Az a furcsa, - jegyzé meg a doktor - hogy azóta maradt el, mióta sipsirica Krakóban van.

- Oh, te bolond fantaszta, - förmedt rá Druzsba úr, de azért láthatólag gondolatokba mélyedt.

Jahodovsky nem messze állt tőlük, beszélgetésbe merülve Tibuly ügyvéddel, aki a válópörét vitte; mintha hallott volna valamit ebből, boszúsan fordítá a fejét errefelé.

A doktor odakiáltott neki (a doktor különben is igen kellemetlen fráter).

- Arról beszélgetünk, Jahodovsky, hogy miért nem jár most ide az az öreg úr, akinek a fiakerje künn ácsorgott csütörtöki napokon?

Jahodovsky vállat vont s közömbösen felelte:

- Az ördög tudja. A vendégek, a hajtúk és a zsebkendők, édes doktor úr, rendesen úgy vesznek el, hogy az ember nem tudja, mikor, hova és mi okból tűntek el.

-61-

Második rész.

Druzsba úr jelentéséből kivett hiteles adatok nyomán tovább viszi történetét a szerző.

Éppen a vizsgák ideje járt és a vakációknak kellett kezdődni, mikor a gimnázium azt az értesítést vette a zólyommegyei törvényszéktől, hogy egy Kopál Domokos nevű zólyomi ügyvéd, a gimnázium volt tanítványa, elhalálozván, Zsám faluban fekvő ingatlanait a gimnáziumra hagyta, - még pedig olyan módon, hogy azok jövedelme évenként a tanárok között osztassék fel.

Lett öröm a tanári karban. Ej, no, derék dolog. Van hát mégis hála a világon. Legott egy nagy konferenciát tartottak s addig is, míg a hivatalos formalitások lefolynának, elhatározták, hogy leküldik Druzsba urat közköltésen, miszerint megtekintvén a hagyatékot, arról a tanári karnak kimerítő jelentést tegyen.

Kérdés: Miért küldték ki éppen Druzsba urat?

Felelet: Mivelhogy ő volt a földrajz tanára. És a tanári testület minden ténye magán viseli a logika alapismérveit. A gimnázium földeket örökölt, tehát a földrajz és természetrajz tanára van hivatva azokról véleményt mondani.

Nemes kötelességtudással vállalta a megtisztelő kiküldetést s ellátván magát lepkefogó hálókka, pléhszelencékkel a botanizáláshoz, egy júliusi napon maga mellé vevén Kutorait, elindult Istennek nevében a nagy útra, elbúcsúzván a „Páva” embereitől illő módon és meghagyván a piktornak, hogy mialatt oda lesz, addig is szorgalmasan festegesse Jahodovskyt és vigyázzon a homlokra... különösen a homlokra.

-62-

Nem utazhatván egész végig vasúton, nyikorgó tót-szekereken folytatták útjokat csinos vadregényes vidékeken, ami pompás dolog volt, mert Druzsba úr itt-ott kiszállhatott botanizálni.

Tót-Pelsőcön megháltak a „New-York városához” címzett vendéglőben, a hajdani „Arany bogár”-ban s ott a vendéglőst faggatta kérdéseivel:

- Tudja-e, hol van Zsám?
- Hogyne tudnám? Túl van az apamályi aklon.
- Ösmeri a határát?
- Nem, de hogy az apamályi aklon túl van, annyit határozottan mondhatok.

No, az a semminél is kevesebb, gondolta magában és nem kérdezősködött tovább a birtokról; különben is elvonta figyelmét egy érdekes hír. Amint az útközben szedett növényeit rendezgette az ivószoba egyik asztalán, a korcsmáros figyelmeztette, hogy a Radvánszkyak útbaeső egyik kastélyában olyan virág nyílik most, melynek száz év alatt csak egyszer szottyán kedve ehhez a mulatsághoz; az egész környék jár a nézésére.

- Talán agavé, vagy aloé?
- Nem, - mondta a korcsmáros - másképp hívják. Az asszony tudja. Engem nem érdekel.
- Ön tehát nem szereti a növényeket?

- Ezt az egyet, - szólt a korcsmáros, megnyomkodva a dohányt pipájában. - A király is ezt szereti. Ő abból él, én annak élek.

Nemsokára bejött a korcsmárosné és megmondta, hogy a különös virágot *irupé*-nek nevezik.

- Viktoria regia, - kiáltott fel Druzsba úr élénken. - Hallja, Kutorai? Ez aztán a szerencse! Megnézzük, Kutorai. Lesz mit emlegetnie egész életében.

Reggel arra menet csakugyan megálltak a Radvánszky-kastély előtt s engedelmet kértek megtekinteni a csodavirágot, de a kertész boszúsan mondá, hogy volt, nincs, hétfőn virradóra ellopták a zsámi bányamunkások, akik itt háltak meg az urasági pajta alatt; valamelyik gazember belopózott az üvegházba, ahol éppen az utolsó liliom volt kinyílva, letépte és elvitte.

- Kerékbe kellene törni az istentelent! - dühöngött Druzsba úr. - Nem került még hurokra?
- Nem is üldöztük, hiszen a növény magától is elvirágzott volna már éppen ma.
- De legalább láttuk volna.

- Lehet is azt látni? - szólt a kertész. - Ma sárgás-fehér, másnap rózsaszínű, kinyílik, becsukódik, nincs abba semmi komolyság.

A földesúr is előjött eközben s megértvén, miről van szó, sajnálta, hogy hiába fáradtak, aztán hozzátette:

- Egyébként lélekemelő az, uraim, hogy a munkások immár virágot lopnak Magyarországon. Érdemes volna megírni. A jólét jele ez, uraim. Tisza kormányzásának az apotheosise. Ezelőtt oldalszalonnákat loptak a munkások és füstölt sonkákat a kéményekből.

Druzsba leverten távozott, hogy nem láthatta a ritka irupét, de legalább megtudta, hogy bánya van Zsámiban.

Délben valami Klinec nevű faluban etettek a korcsmában, ahol rántottát kértek utasaink. Éppen ott dőzsölt a falusi előjáróság is, élén a bíróval, ki azzal dicsekedett, hogy a kalapja húsz fontot nyom. Kutorai bámulta, emelgette. Minél ócskább lett a kalap, annál több zsír és piszok vette bele magát és annál nehezebb lett. Druzsba úr bölcsen elmélkedék erről:

- Lássá, Kutorai, a közéletet példázza ennek a tótnak a kalapja. Ösmerek nevezetes politikusokat, akik szintén a piszoktól lesznek egyre súlyosabbak és végül egész raritásokká válnak, mint a klineci bíró kalapja.

Később szóba állt a bíróval, tudakolta Zsámfalut.

- Nem jártam arra, - felelte a bíró - de túl van az apamályi aklon - tette hozzá fitymáló mozdulattal.

- Egye meg a felvilágosítását, - fortyant fel Druzsba úr boszúsan magyarul, Kutoraihoz intézve a szót. - Hát már éppen semmit sem tudhatok meg erről a birtokról. Pedig égek a kíváncsiságtól. Az ördögbe is, micsoda beszédek ezek! (Boszúsan fordult a bíróhoz.) Hát mit jelent az édes fivérke (bracsek slatky), hogy túl van az apamályi aklon? Mert talán jelent valamit.

- No, hogyne, - felelte a klineci bíró hosszú hajában megerősítve hátul a fésűt. - Azt tartja a közmondás, hogy az apamályi aklon túl nem él meg többé a csuka és a mágánás.

- Hát ez meg mit jelent, fivérke?

- Azt, hogy az már hegyes világ uram, ahol pisztráng van és a föld nem terem úgy, hogy a mágánás ott meg tudjon maradni.

- No, köszönöm szépen. Ejnye, ejnye, Kutorai, nem ösmerte maga azt az elhalt diákat, Kopál Domokost? Miféle volt?

- Ösmertem, tanár úr, magnus asinus fuit.

- Úgy látszik, most is valami számárságot csinált.

Etetés után befogott a fuvaros, mentek, mendegéltek egész délután gyönyörű erdők közt, csengő patakok mentén, melyeket buja páfrányok szegélyeztek, szederinda fonta be a magyal és kökénybokrokat. Gyík leskelődött ki a tövises iglic alul. Druzsba mind ösmerte, a latin neveiket is tudta, sőt úgy rémlett, mintha a füvek, fák őt is ösmernék és integetnének egymásnak: „Ni, itt megy Druzsba Tivadar, a mi barátunk, ismerősünk, a növénytan tanára, köszöntsük gyerekek” és a bokrok köszöntötték, az öreg fák is hajladoztak. Néhol behasadt a hegy s egy-egy völgy ékelődött be, a fák félre látszottak szaladni s mint egy zöld selyemszövet terült el a buja rét, ezer színes lepke keringőzött rajta. Messze a fák között, az erdő szélén megjelent egy-egy szarvas vagy őz, hogy a pataknál szomját oltsa, hanem a lovacsák dobogása, a kocsikerekek robaja visszajesztette.

Este szürkületkor egy magános házikó mellett kocogtak el. A fuvaros hátraszólt:

- Ez volt az apamályi akol.

- Kend is tudja hát a közmondást?

- Igenis. Hogy a csuka és mágánás túl az aklon nem él meg.

Kietlen, kopár vidék következett most. Itt a jó útnak is mindjárt vége lett s a kocsi csakhamar nagyot recscent; bedúlt egy szakadékba.

Csak nagynehezen kázmálódtak ki utasaik, Isten csodája, hogy nem lett embernek, lónak baja, a kocsi azonban összetört.

- Úgy látszik, - mondá Kutorai - hogy az apamályi akol innenső része nemcsak a csukának kellemetlen.

Druzsba úr nem volt ilyen tréfás hangulatban, a helyzet rosszul festett, a kocsi tönkre ment, annak kovács kell, tovább menni nem lehet; éj küszöbén, itt, Isten háta mögött, mit tevők legyenek? Minden gyerekkori mese eszébe jutott: a detvai rablókról, a híres Janosik hajmeresztő cselekedeteiről. Kőrös-körül a messzeségben apró tüzek gyúltak ki. Megborzongott a háta. Zsványok főzik ott vacsorájukat.

De a sors nem sokáig kínozta őket, közelgő kocsizöreje hangzott az úton.

Éppen egy üres bricska volt. No ezt egyenesen az Isten hajította le az égből.

- Hollá, kocsis, álljon meg! Hová megy?

- Zsámba.

(Kutorai barátom, ha ez nem Isten újja, akkor én nem vagyok Druzsba Tivadar.)

- Nem vinne el bennünket? Szerencsétlenül jártunk az úton.

- Szívesen.

A kocsis nemcsak elvitte őket, hanem még segített is a tót fuvarosnak kivontatni a szekérroncokat és összekötözni valahogy.

Druzsba úr kifizette a kárvallottat, aztán felült a pedellussal a pompás bőrülésre s a nagy ijedelem után olyan víg és beszédes lett, mint soha azelőtt.

- Kinek a kocsisa, barátom? - kérdezte menetközben.

- A báró Wildungen Pálé, - felelte ez.

- És hol lakik a báró úr!

- Zsámban.

- Ohó! - nevetett fel Druzsba úr kedélyesen. - Miféle emberek maguk? Hát maguknál már a közmondás se igaz, hogy az apamályi aklon túl nem él meg a mágánás?

- Hát nem is él meg, - felelte a kocsis hátrafordulva.

- Hogy, hogy? Nem azt mondta, hogy a gazdája báró?

- Hiszen bárónak báró, de nem folytatja.

- Hát mit csinál?

- A kőszénbánya igazgatója.

A kocsis dicsekedett, hogy az asszonyát vitte a vasúthoz, aki Pozsonyba ment a menyecske lányához (az ám a szép asszony, ha látnák); otthon is van kettő, de azok még csak palánták, azonfelül egy szép legény fia van az úrnak. Érdemes megnézni, hanem iszen nézik is azt a lányok, hogy csak úgy kopog a szívük, mint a telegráfmásina a vasútnál.

Vagy egy kurta óráig mentek a kísérteties esthomályban. Egy kis szellő fújt, a fák, melyek csodaszörnyeknek látszottak, remegve vonaglottak és egyetlen csillag se volt, míg lent a földön, a

kopasz mezőkön az alkonyat világosszürkességének végmaradványa lebegett. A föld tehát világosabb volt, mint az ég, ami mindig kísérteties hatást tesz.

- Hej, barátom, ösmeri a Kopál-féle birtokot?
- Hogyne?
- Jó birtok?
- Jó a fene, - szólt és megigazította a structollat a kalapján.
- Mégis, mit érhet?
- Nem ér az fenét se.

No, szépen vagyunk, gondolta Druzsba úr, de látván, hogy ilyen adatokkal nem boldogul, inkább a felhőkre fordítja a szót:

- Nem ázunk meg?

A kocsis megnézte alaposan az ég minden oldalát, aztán vállat vont:

- Tudja a fene.
- Van-e a faluban vendéglő?

A kocsis fejét rázta, hogy nincs.

- Hát hol hálunk meg?
- Az én uramnál, vagy mi a fene, - felelte kevélyen.

A bányaigazgató szerette a vendéget, egyrészt, mert szenvedélyes politizáló és disputáló volt, aki mindig friss embereket akart a viaskodáshoz, másrészt, mert a vendégeket a részvénytársaságnak számította fel, fejenként jóval drágábban, mint amennyibe neki kerültek. A vendég mindenütt gyönyörűség Magyarországon, Wildungenéknél még haszon is volt.

A direktornál tehát mindig voltak vendégek, mára is megfogta a helybeli lutheránus papot, Salitius Sámuel és a bányatársulat pénztárnokát, Vőneki János nevű kun embert, aki arról volt nevezetes, hogy egyetlen története volt a piócáról, de azt soha sem mondhatta el teljesen, mert elbeszélés közben mindig megneheztelt a társaságra és abba hagyta a históriát, mely ennél fogva a maga teljes egészében elveszett az emberiségre és a tudományra. A pénztárnok úr ugyanis foghártyagyuladásban szenvedvén fiatalabb korában, az orvos (otthon Dorozsmán) piócat rendelt az inyhúsra. Vőneki elalélt a nagy fájdalomban és egy hirtelen támadt köhögési roham folytán elnyelte valahogy a piócat, aki azóta benne lakik s néha csodálatos dolgokat mivel belülről, ha a bolondéria rájön... Mikor odáig ér s mondani kezdené a nyughatatlan állapot viselt dolgait, valaki rendesen közbeszól, hogy az lehetetlen, mert, annyi év óta vagy a pióca pusztult volna el, vagy a pénztárnok, Vőneki úr dühbe jön s az asztalra üt: Én nem szoktam hazudni, kikérem magamnak; mi mind a ketten élünk, ha mondom, - és egy világért sem folytatja tovább.

Éppen a vacsorához akartak ülni, mikor utasaink behajtottak a nagy, kényelmes udvarba, mely egy egész telepnek a legcsinosabb épületéhez vezetett. A direktor vidám zajjal fogadta a jövevényeket. Egy csöppet se látszott rátartónak vagy kevélynek, sovány, púposhátú emberke volt, (valószínűleg azért nem folytatta a báróságot), de szép vékony arcáról intelligencia sugárzott.

Druzsba úr bemutatta magát és kísérőjét, Wildungen úr viszont bemutatta két vendégét, és délceg fiát, Wildungen György bányamérnököt (ilyen fiatal és már végzett - csodálkozék Druzsba úr fenhangon), megnevezte két kis leánykáját, melyek közül tizenhárom éves volt a nagyobbik és tizenegy éves a kisebbik. Aztán egyszerre kikiáltott az ajtón.

- Nosza hamar, Katalin, még két terítéket!

A két teríték ott termett, Kutorai azonban szabódott a leülésre nézve.

- Én csak pedellus vagyok, kérem alásan.

- Mi meg csak földalatti vakondokok vagyunk, - mondá a báró kedvesen - kivéven a tiszteletes urat, aki ellenkezőleg égi vakondok.

A vacsora remek volt, a „Pává“-nál sem lehet ilyet enni, a hangulat kedélyes, a pap vidám anekdotákat beszélt berlini tanulókorából, a fiatal Wildungen mulatságosan tudta produkálni a zürichi németeket (általában pompás fiú volt a kis Wildungen), Vőneki pedig nagyokat hörpintgetett (micsoda kellemes pocsolót csinál az most a piócájának) és egyre biztatgatta a többit is. Hát iszen kocintgattak is eleget, sőt idősb Wildungen úr egy tósztot is mondott Zsám új birtokosára, a budai gimnáziumra és annak egyik jelenlevő képviselőjére, kifejtvén beszédében, hogy a magyar nem boldog és hogy Tisza Kálmán nem igaz hazafi és nem igazi liberális ember.

- Soha se ejtette el a liberális zászlóját, - pattant fel Salitius.

- De sokszor használta arra, hogy letörülje vele az antiliberálisok könnyeit, - mennydörögte idősb Wildungen.

Druzsba úr, meghatva a tószt által, könnyekre fakadt, amit látván Kutorai, - ki mindenben

alkalmazkodni akart feljebbvalójához – elkezdett hangosan sírni. A csöppecske kisasszonyokat, kik az asztal végén bújtak össze, éppen csak ez a mozzanat kezdte érdekelni s váltig kérdezték: „Ki bántotta a bácsit?” Druzsba megbotránkozott és oldalba lökte haragosan: „Kutorai, ez nem illik, ne bőgjön.” Kutorai hebegett valamit, mentegetőzött, hogy a hazát siratja, de Druzsba úr megint ráförmedt: „Hallgasson, maga csak akkor sírhat, ha a tanári kar megengedi.”

Aztán felállt és viszonzásul a ház urára köszöntvén poharát, ékes szavakban ecsetelte azokat a sebeket, melyekből a haza teste vérzik, a nemzetiségi mozgalmakat, a soldateska túlkapásait, a zsidók izmosodását. Mikor Türr Pista a lakodalmát tartotta Párisban egy Bonaparte-leánnyal, a lakodalmán jelen volt egy előkelő zsidó bankár is s az asztalnál arról beszéltek, hogy el kellene bánni a zsidókkal, mire megszólalt a bankár, aki igen szellemes ember vala: „Siessenek uraim, ha minket fel akarnak akasztani, mert ha sokáig halogatják, nem marad kötélre való pénzük”. Egyszóval sietni kellene, de a kormány velők tart. Hisz újabban már a szent koronát is úgy ábrázolják, hogy pájeszek lógnak le róla. Valami láncféle kétoldalt... Majd végigment Druzsba úr az összes kormányzati hibákon s eljutván az államadósságok milliárdjaihoz, egy mély elmére valló fordulattal ebből meríti a reményt jövőendő fenmaradásunkra nézve, mivel – úgymond – a hitelezők nem hagyják megsemmisülni az országot, nehogy a pénzük odavesszen.

-74-

Vőneki fölrezzent bóbiskolásából s keserű hangon morgott közbe (csak ez az egyetlen politikai közbeszólása volt):

- Nem kellett volna megölni Kuthen királyt.

A jó öreg kun még ott tartott a gravamenekben, hogy a magyarok gonoszul bántak el a kun királylyal.

Alig hogy kicseréltettek a haza sorsára vonatkozó eszmék, Druzsba úr átvitte a beszélgetést hivatalos kötelességére s a hagyaték iránt sietett beszerezni az információkat.

- A birtok mintegy ötszáz hold, juh-legelőnek alkalmas, – szólt idősebb Wildungen – egy kis zab, egy kis pohánka és krumpli megterem benne. A földek egyre-másra megérnek holdanként harminc-negyven forintot.

- Kevés, – sóhajtott fel Druzsba úr csalódottan – szörnyen kevés.

- Úgy, de van a hagyatékhoz egy szép kastély is.

- Ah, igazán?

- Egy valóságos kis vár, – tette hozzá a tiszteletes – egy mesebeli vár, csak éppen, hogy nem forog kacsalábon.

- Talán kísértetek is vannak benne? – mosolygott Druzsba úr.

- Egy minden esetre van, – bizonyítja a báró – de éppen nem ijesztő, úgy-e, szent atyus?

S hamiskásan hunyorított Salitiusra.

Pedig inkább a fiát figyelte volna, aki fülig elpirult ennél a témánál.

- Én már nem vagyok se ijedős, se kísértetlátó, – mentegetőzött a pap – én már csak vén vagyok.

- Ejh, a vén kos is emlékszik a sóra, kivált ha maga is Sós (Salitius).

A csibukok füstje kék felhőkbe burkolta a társaságot, e kékségből szárnya nőtt a jókedvnek s e szárnyakból hulltak ki apró színes tollak, ötletké, incselkedések.

- Messze van innen a kastély? – kérde Druzsba úr feszült érdeklődéssel.

- Egy fenyőerdőcske közepén vagy négy kilométernyire innen, közel a mi bányánkhoz.

- Lakik benne valaki?

- Titokzatos dolog, – felelte az öreg Wildungen, szemöldjeit felhúzva. – Egy gyermekasszony vagy egy leány lakik benne, szép, mint a tündér.

-76-

- Tehát be is van a kastély bútorozva?

- Fényesen, mint egy királyi rezidencia.

Druzsba úr csodálkozott, letette a csibukot.

- És milyen címen lakik ott?

- Hisz éppen ez a titokzatos, – folytatá a bányadirektor – a kastélyt egy öreg úr bérelte ki a megboldogult Kopáltól. Hogy ki lehet, nem tudjuk, de egyszer vigyázatlanságból excellentiás úrnak szólította a vele jött férfi, nyilván komornyikja. A haszonbéri szerződés évekre szól s mindössze egy pár száz forint évente, szóval csekélység, mert a kastély el volt hanyagolva, baglyok lakták. A bérlő renováltatta nagy pompával, félévig dolgoztak a kőművesek, diszítók, kárposok. Azt hiszem, belejött vagy százezer forintba. Az embernek a szíve szorul el ilyen pazarlás láttára.

Druzsba úr megelégedetten simogatta rőt szakállát.

- Mikor elkészült a kastély, hetekig hordták társzekerek Bécsből a bútorokat, szőnyegeket, drágaságokat és csecsebecsét, mindenféle járműveket, hintót, ernyős kocsit, bársonybélésű talyigát. A holt tárgyak után jött az eleven felszerelés. Orosz trapperek, ponny lovak, egy fehér bárány, három papagály, mindenik más színű, egy mókusz ezüstkalkában, egy dogg, két véreb, két angóra macska, egy uhubagoly. Most végre szállingózni kezdett az udvar, hat kis udvarhölgy, egy gouvernante, egy vén komornyik, két huszár, két szakácsnő, egy kertész, egy kürtös, egy fésülő frájlja, egy kocsis, egy szerezsen groom és egy major domus, aki csak németül tud.

Druzsba úr szemkarikái kitágultak s úgy hallgatta lecsukódó szempillákkal, édesdeden, mint egy ezeregyéjszakai mesét.

- Ahogy minden együtt volt, egy éjszaka megérkezett üveg batárban az excellenciás úr is, elhozta a kastély kis úrnőjét, szép vézna, harmatgyenge teremtet, egy liliumot...

- Érdekes, - lihegte Druzsba és a verejték csurgott homlokáról.

- Gyönyörű fehércselédke, kár, hogy ő maga nincs benne a hagyatékban. Jó volna a gimnáziumnak - tréfálkozott Wildungen. - a diákok verseket írának hozzá.

- Van nekünk olyan otthon, - nevetett Druzsba úr.

- Nos tehát, az excellenciás úr ott maradt néhány napig s nagy hódolattal bánt a kicsikével, mint valami felsőbb lényvel. Ennyi szivárgott ki. Aztán elutazott és csak néha, igen ritkán jön megnézni. Gondolom kétszer volt itt azóta. Mikor jön, egy sípot fúj meg a kapu előtt, mire a kastély tornyáról kürtész felel s akkor megnyílik dübörögve a kapu. Más halandó előtt csukva marad.

- Hogyan? - kiáltott fel Druzsba úr ijedten. - Hiszen akkor én se nézhetném meg?

- Semmi kétség, hogy önt se eresztik be. Képzelteti, hogy akadtak már vállalkozó szellemek, mert semmi se vonz úgy, mint a tilalmas és titokzatos, kik mindenféle csellel próbáltak beállítani vendégnek, de nem lehet; a kastély néma marad, minden kopogásra, kérésre, dörömbölésre, mint a sír.

Druzsba úr elszomorodott.

- Az én utasításom pedig arra szól, hogy részletes, kimerítő jelentést tegyek a hagyatékról, különösen a lakóházakról, tekintettel arra is, mennyiben volna alkalmas elaggott tanárok menedékházán. Beláthatja báró úr, hogy minden áron be kell jutnom.

- Hiszen én belátom, de ha nem lehet, hát nem lehet. Nincs rá mód. Csak ostrommal lehetne, de katonasága, úgy látom, nincs.

- Különös egy eset! - szólt a tanár gondolataiba merülve. - Egy ilyen romantika a XIX. század végén! És mit gondol, báró úr, mi az a személy és miért tartják ott?

- Én azt hiszem, és általában az egész környék, hogy politika van a dologban. Nem is lehet más. A kicsike valami trónkövetelő hercegnő, talán egy Orleans vagy egy Bourbon kisasszony, vagy Isten tudja... de valami ilyenféle. Ide dugják, a világ egy elhagyatott zugába, hogy azután alkalmas órában elővegyék. Valami nagy európai cselszövény készül és a machinációban benne van a bécsi udvar keze is. Egyébiránt ezeket ne tessék valahogy a jelentésbe fölvenni, mert ebből nagy komplikáció lehetne s még a fejéért sem állnék jót...

- Az én fejemért? - szeppent meg Druzsba úr s borzadva gondolta el, mennyi növény latin elnevezése pusztulna el, ha az ő fejét levágnák.

- Én bizony nem bánám, ha valami nagy világfelfordulás történnék, - szötte odébb gondolatait az idősebbik Wildungen - mert rosszabb már úgy se lehet. Azonfelül mi magunktól semmit se tudunk csinálni, ha mások ki nem kaparják nekünk a jobb időket, mert élhetetlen a magyar. Locsog a szabadságról, de azt se tudja, mi fán terem. Azt hiszi, a szabadság azt jelenti, hogy nem kell dolgozni. Innen is van, hogy mikor pihenni akar, szabadságot kér. A pihenést nevezi szabadságnak. A kocsisom szabadságot kér, vagyis inni megy a korcsmába, az irnokom szabadságot kér, vagyis hazamegy az anyjához és két hétig alszik a méhesben. Ez nekik a szabadság. És ez így megy föl egész a miniszterig, az is szabadságot vesz, elmegy fürödni Ostendébe. Ilyen szabadsággal elpusztul aztán a nemzet és sehol egy vezető szellem, aki ebből felrzza.

- Hát Szilágyi? - szólt közbe ifjabb Wildungen.

- Sok téglája van, de nem tud házat építeni, - vágja le idősb Wildungen.

Vőneki félálomban morogja:

- Nem kellett volna megölni Kuthen királyt.

- Ejh, menjen a pokolba! Azóta már úgy is meghalt volna magától.

- De a familiája most is élne.

- Persze, Dorozsmán.

Így telt el az este, körömgig égtek a gyertyák, a bakter éjfél kiáltott, ideje volt lefeküdni, kivált

Druzsba úr volt nagyon elfáradva s úgy aludt reggelig, mint a bunda.

Már a szűzies hegyvidéki napfény javában besütött a zsalunyilásokon, mikor fölébredt. Sietve kezdett öltözködni, hogy még délelőtt megtekinthesse a hagyatékot s délután haza indulhasson. Ablaka alatt az ambituson a két Wildungen leánya reggelizett. Druzsba úr a következő párbeszédet hallotta.

- Láttad az idegen bácsi óraláncán a disznót, Micike?

- Láttam. Nagyon szép; farka is van.

- Fölfelé kunkorodik és azt hiszem, aranyból van.

- Szeretném, - selypíte a kisebbik leány.

- Én is szeretném - mondta a nagyobbik, - és ha nekem adná, megmondanám neki, miképpen juthat a kastélyba.

- Ha tudnád? - szólt a kicsike gúnyosan.

Druzsba úr figyelmes lett. A gyermekek néha igazat mondanak. Abba hagyta a mosakodást, hogy a víz pocsogása ne fogja el a hangokat.

- Én tudom, Micike. Mikor tegnapelőtt a bányához mentem Gyurival, egy bányamunkás egy olyan nagy, nagy lilomot hozott, hogy olyan volt, mint a te fejed, soha se láttál te olyat, Micike. Csak az óriások országában teremhet olyan.

(Az ellopott Viktoria regia, gondolta Druzsba úr.)

- A lilomot odaadta Gyurinak. „Magának hoztam, mérnök úr.“ Gyuri pedig elvitte a bányába. Azt gondoltam, hogy nekem adja és én viszem a mamának. De ha nekem akarta adni, akkor miért vitte a bányába, ahol belepi a kőszénpor? Talán elfelejtette, hogy itt vagyok. Vártam rá, míg kijön, lepkéket fogdostam környéken, el is aludtam egy fa alatt, újra elmentem a bányához, megkérdeztem, bent van-e még a bátyám. Mondták, hogy még ki nem jött. Sok-sok idő telt el, mire végre haza indultam a virág nélkül s amint az útra érek, mit látok, képzeld el, Micike, no képzeld el...

- Nem tudom, - felelte Micike.

- Hát a kastélybeli kisasszony jött ki a kastélyból a ponny kocsiján, a szerecsen hajtotta a picike lovakat, a kisasszony bent ült a selyem baldachin alatt és amint elrobogott mellettem a kis kocsi, ő rám nevetett és hát mit tartott a kezében, képzeld el, no, képzeld el...

- Nem tudom, Rózsika, nem tudom...

- Hát a roppant nagy lilomot tartotta, amit Gyuri bevitt a bányába.

- És aztán, aztán? - sürgette Micike.

- Aztán az, hogy „nagy csacsi a Micike, az ő esze picike“. Mert lássa, Mici kisasszony, ebből azt okoskodja ki a maga testvérkéje, Róza kisasszony, hogy Gyuri úr azon idő alatt a kastélyban volt és minthogy a bányából azon idő alatt ki nem jött, tehát a bányán keresztül volt a kastélyban egy olyan titkos úton, aminőről az apa mesélt a törökök idejéből.

- De hátha az más ilyen virág volt? - ellenveté Mici, egy kis szünet után.

- Csakhogy nem volt ám, mert Gyuri nem hozta ki a bányából a magáét s mikor megkérdeztem, azt mondta, hogy meggyűródött, összetört, elcsapta.

Druzsba úr megborzongott.

Most már két veszedelmes titkot tud. Az egyiket Kutorai is tudja és alkalmasint ki fogja fecsegni; már ezért is leüthetik a fejét. Most meg itt van a másik, amelyikért szinte leüthetik... De minthogy csak egy feje van, hát mindegy; gyorsan végzé öltözködését, aztán megreggelizett az ebédlőben, ahol a fiatal mérnök várt rá és Kutorai.

- Atyám a bányába ment, de rám bízta, hogy önnek megmutogassam a Kopál-féle fekvőséget - szólt a fiatal Wildungen udvariasan.

- Köszönöm, báró úr, menjünk.

Elhagyták a telepet és a kis falut, mely alig állt egy pár szalmafedeles házból s eléjük tárult egy fekete világ. A kőszénpor belepte a földeket, a növények és fák leveleit s olyan szomorú volt az egész környék, mint egy partécédula, csak messze, egy fenyőerdő-folt közepén csillogott ki kedvesen a ragyogó napfényben a kastély veres fedele, meg a tornyocska pléh orma.

- Ott a kastélyuk, uram!

Druzsba úr fölfalni látszott a szemeivel.

- Oda is el kell mennem, - jegyzé meg szomorúan.

- Az lehetetlen.

- El fogok menni, - mondá eltökélten s ajka zord és keserű volt.

A falu szélén egy malom kelepelt, keskeny patak hajtotta a kövét és annak a vize is olyan fekete volt, mint a tinta.

Kiértek a mezőre; Wildungen megmutatta a Kopál-tagját, árkos, szakadékos földek, itt-ott egy tábla satnya vetemény, bokáig érő rozs, másutt már rég arattak, ez még zöld s kalászat keresztül lehetne húzni a pipaszáron; arra csakugyan jó volna. Ami nincs bevetve, azon a borzag nő az ő fekete bogyoival, meg a boróka lepi el, az is a fekete bogyoival.

Jó nagy darab föld volt, patkó alakjában elterjedt egész a fenyőerdőig, ahol a kastély állt, magas, imponáló kőfallal körülvéve; valaha felvonó hídja is volt.

Végig mentek az egész tagon, Druzsba úr pedáns ember, fölást a talajt és pontosan bejegyezte a notesébe, hogy vörös agyag, lerajzolta a figuráját, megjelölte az árkokot és kikérdezte a mérnököt.

- Nincsen-e itt is kőszén a föld gyomrában?

- Fúrtam, kerestem, de nincs ott már semmi, csak még a pokol.

Eközben megkerülték a fenyőerdőt és egy nagy ívet járván be, a falu tulsó oldalára jutottak a bányához; Kutorai egy kissé hátramaradt, a professzor szalasztá el valami pirosuló növényért, mely a hegyszakadék tulsó végéről lóbázta a virágát.

- Báró úr, - szólt Druzsba, midőn magukra maradtak - vezessen el engem most a kastélyba.

A fiatal ember elmosolyodott.

- Hát azt hiszi, hogy nekem szárnyam van és a levegőben tudok szállni?

- Igen is, azt hiszem, hogy önnek szárnya van és pedig nem az angyaloké, a kék, hanem amolyan rózsaszínű, az Ámoré és hogy tud vele szállni is, ha a levegőben nem, hát a föld alatt. Vezessen el engem a földalatti úton.

A fiatal Wildungen elsápadt.

- Ön álmodik, - mondá zavartan, de mégis csillogó és mélyreható tekintettel.

- Én mindent tudok, - felelte Druzsba síri hangon.

Wildungen arcán a halaványságot égő pirosság váltotta fel.

- Én mindent tudok, - ismétlé Druzsba úr csendesen - és soha semmit se fogok elárulni. Isten engem úgy segítjen!

A fiatal mérnök meghajtotta magát, annak a jeléül, hogy kész engedelmeskedni ebben a kényszerhelyzetben.

- Meg fogom kísérteni, uram. Várjon rám a nyírfák alatt, egy jó óra múlva itt leszek a válaszszal, úgy lehet.

- Nem vihetne magával?

- Lehetetlen. Hanem amit tehetek, megteszem.

A fiatal mérnök sietve ment le a bányába, Druzsba úr a fák árnyéka alá húzódott, a szénpajták háta mögé, leült a fák alá s rágyújtván egy kassai kubára, hallgatta a talicskák csikorgását; egy öreg munkás valami tót dalt dúdolgatott:

Mikor gyerek voltam, az asszonyok a kemencére hittak maguk mellé,
Mikor legény lettem, én hittam őket;
Most, hogy öreg vagyok, semmit se szólunk egymáshoz
Csak a talicskámát bízgatgatom:
Gurulj, gurulj kis taligám,
Te vagy az én tápláló dajkám.

Addig-addig dudorászta, hogy Druzsba is megtanulta és csupa unalomból át akarta önteni magyar szövegbe, kínosan viaskodék a rímekkel és caesurákkal s midőn odaért Kutorai, haragosan inté le.

- Pszt! Ne zavarjon szellemi foglalkozás közben!

De Kutorai meg nem állhatta, hogy elő ne villogtasson egy szarvas-agancsot.

- Nini, tekintetes uram, mit találtam.

- Hol?

- A szakadékban.

- Hm, - veté oda boszúsan, - magának nagy szerencséje van a szarvakhoz, Kutorai.

Kutorai elszontyolodott e szavakra s oly mély töprengésbe merült a fához támaszkodva, mint akinek valami rébuszt adtak fel, Druzsba pedig tovább építé a bohókás dalocskát, miközben úgy eltelt az idő, hogy egyszerre csak ott toppant a kis mérnök s rejtélyesen intett Druzsbanak, hogy

kövesse.

A mérnök bevezette a deszskabódéba, a mit irodának neveznek; egy hivatalnok volt ott, aki számba vette a kiaknázott és az elszállított szénmennyiséget. Ifjabb Wildungen egyszerűen kiküldte a hivatalnokot.

- Magam akarok lenni ezzel az úrral, legyen oly jó, kedves Bihács úr.

Bihács úr eltávozott a füle mellett lúdpennával, ifjabb Wildungen pedig körülnézett, hogy a deszkanyílásokon nem néz-e be valaki, aztán így szólt Druzsba-hoz:

- Minden rendben van, uram, hanem mindenek előtt üljön le ide a székre és egy szelet papírkára írja fel azt a néhány szót, amit diktálok, lehetőleg nyomtatáshoz hasonló betűkkel.

Druzsba leült s az ifjú báró azt diktálta:

- „Egy úr érkezik ma a kastélyba, mutassák meg neki az épületet és a kertet“.

- Megvan.

Ekkor a báró zubbonya alá nyúlt, kivett onnan egy hófehér galambot, mely vidoran mereszté apró, serétszerű szemét Druzsba úrra. A báró rákötötte keskeny selyempántlikával az összehajtogatott levélkét és átnyújtotta Druzsbanak, mondván:

- Rejtse a kabátja alá a galambot, aztán ha olyan helyre ér, ahol senki sem látja, eressze el.

- És aztán? - csodálkozék Druzsba úr.

- Nos, hát a galamb elszáll a kastélyba, ott a major domus megkapja a levelet és azt hiszi, hogy a parancs onnan jön, ahonnan kapni szokta. Délután aztán ön odamegy és ő mindent megmutogat.

- Nem értem.

- Pedig egyszerű. A kastélyba se nem írnak, se nem kapnak soha postán levelet. Ezt a galambok teljesítik.

- De hisz ezzel az állam van megkárosítva.

- Persze, de ezt most ne feszegessük. Elég az, hogy így van.

Druzsba úr még mindig habozott.

- De hátha a galamb ahelyett, hogy a kastélyba röpülne, a levéllel egyenest ahhoz a titokzatos nagy úrhoz száll Bécsbe vagy Párizsba, mit tudom én...

- Dehogy. A galamb azokból való, amelyek idehozzák az üzeneteket, vagyis...

- A galambjának galambja - segítette ki Druzsba úr.

Azzal átvette a madarat, elrejtve a tubákszínű kabátja alá, elsietett s mint egy hős, ki rendkívüli dolgok elkövetésére van elkészülve, eltökélt lépésekkel egyenest egy földszakadéknak tartott és leereszkedvén ott, ahol nem láthatta emberi szem, fölhajította a madarat a levegőbe.

A galamb kifeszíté szép hófehér szárnyát, megrázta magát, mire rögtön helyreigazodék fölborzolt, összegyűrt tollazata s gyorsan emelkedett föl, föl a magasba, ott egy darabig keringett, himbálózott, mintha tájékoztatná magát, aztán mint a kilőtt nyíl, mint a szent lélek szállt, szállt a kastély felé...

Míg a fehér galamb elvégzi a dolgát, addig Druzsba úr is végezni akart. Komoran, gondterhelten tért vissza a faluba a direktorhoz, ahol még ebéd előtt tollat és tintát kért:

- Vezesd el a bácsit az írószobába, Micike!

Útközben Druzsba úr lecsatolta óraláncáról a kis ezüstmalacot és odaajándékozta a leánykának, aki szépen meghajlott és egy pacsit adott érte a Druzsba úr nagy tenyerére.

- Nem tud rőfögni? - kérdé a leányka s próbálta nyomogatni.

- Nem, aranyoskám, nem tud, - mondta Druzsba úr jóságosan.

- Hát mit tud?

- Semmit se tud, - felelte röstelkedve, mintha ő lenne annak az oka. - Hanem azt mondják, szerencsét hoz.

- Hogy hoz, ha nem tud járni? - faggatta a gyermek.

De már erre Druzsba úr se tudott megfelelni és nem is volt olyan hangulatban. Remegő kézzel fogta meg a lúdtollat (itt még olyannal írtak) s a következőket vetette papírra:

„Ha meghaltam, a kötelesség és pontosság áldozata vagyok, imádkoztatok értem, Isten veletek, kollégáim. Ami csekély ingóságaim vannak, azokból tanártársaim válaszsának egy-egy emléket, aranyórámat, pecsétnyomó ametiszt gyűrűmet és megtakarított pénzemet, ezerhét száz forintokat hagyom Jahodovska Józsefné asszonynak, a „Páva“ vendéglősnőjének, azon föltétel alatt, hogy minden évben keresse fel egyszer síromat, ha az általában feltalálható léssen s

személyesen tegyen rá egy szekfű virágot. Ez végakaratom. Amen.

Druzsba Tivadar.

U. i. Növényeimet hagyom a nemzeti múzeumnak, ruháimat Kutorai pedellusnak, jegyzeteimet a tudományos akadémiának, hatágú penecilusomat a házmesterném kis fiának, ki azt sóvárgó szemmel nézegeti, valahányszor faragok vele.”

-91-

Egy köncsepp esett le a papírra, mely elmosta és elpiszkítá az egyik szót, de Druzsba úr már meg se nézte, melyiket, hirtelen behajtotta az iratot, spanyolviaszkot csöppentett rá és lenyomta az ametiszt pecsétgyűrűvel.

Ebédnél egy kis bátorságot ivott, de a fekete kávé már nem várta be, intett Kutorainak és elindultak a kastélyba, hiába tartóztatta idősb Wildungen gúnyolódva, hogy úgy is hiába való fáradság, csak az ördögnek tartozik egy úttal.

Közeledvén a kastélyhoz, a fenyves szelén egyszerre így szólt, nem minden érzékenység nélkül, ünnepélyes zordonsággal:

- Most pedig elvállunk, Kutorai. Ön itt marad, én pedig tovább megyek végzetes utamon. Isten tudja, mi vár rám, Kutorai. Fegyvert nem viszek magammal, mert úgy se merném elsütni, megyek azzal a tiszta szándékkal, hogy amit elvállaltam, a hagyaték részletes megtekintését, azt életem árán is kész vagyok teljesíteni. Mert nem a kíváncsiság visz, Kutorai, de a kötelesség. Ön itten megvár egy-két óráig, ha visszajövök, jó, ha vissza nem jövök addig, akkor már baj van. Akkor üljön ön kocsira és hajtasson el Besztercebányára még az éjjel, ott jelentse az esetet a főispánnak és a katonai parancsnokságnak és kérje megszabadításomat. Ha megszabadítanak, jó, ha pedig már későn érkeznek (s most megint egy köncsepp gurult le a Druzsba arcán) akkor, akkor... ebben az esetben Isten önnel Kutorai, viselje magát jól és legyen tisztelettel a tanári kar iránt és akkor... vigye el ezt az írást, a mit adok, a budai járásbírósnak, ebben van a végrendeletem. Mondja el barátainak, hogy Druzsba Tivadar ember volt a talpán, előre tudta a halált és mindent elrendezett. Nota-béne, minden ruhámat magának hagytam, Kutorai.

-92-

- Köszönöm, - mondta a pedellus a helyzethez illő sóhajjal és elmélázott, mintha azt számíthatná, hány kabátja és mellénye van a tanár úrnak, aztán kis vártatva hozzátette:

- A bundát is?

- Azt is.

Ezzel kiszedte zsebéből tárcáját, aranyóráját, a bepecsételt iratot s átadta Kutorainak és megindult a kastély kapujához vezető páfránynyal, cickóróval fölvert gyalogúton.

Kutorai visszatartotta.

- Tekintetes tanár úr, - szólt merészen eleibe lépve - tessék nekem megmondani, mert nincs azóta nyugtom tőle, és ha vissza nem térne, holtomig kínozna, mire értette délelőtt, hogy nagy szerencsém van a szarvakhoz?

-93-

Druzsba tanár úr zavartan, de mégis szigorúan nézett rá:

- Ne legyen szemtelen, Kutorai, hogy ebben a végzetes pillanatban ilyen lappáliákkal áll elő. Mondtam, mert mondtam. Tudom is én, mért mondtam? És ha tudom is, mért akarja tőlem harapófogóval kihúzni? Mindenemet szétadtam, valamit én is csak magammal vihetek a másvilágra... No, nézze meg az ember.

Meg sem állt többé, csak a kapunál. Egy miatyánkot mormogott csöndesen, miközben meglátta Kutorait, hogy egy fa mögül les rá, közelebb intette s így szólt reszkető, tompa hangon:

- Az órát minden reggel pont nyolckor kell felhúzni; ha késik, meg kell egy párszor rázogtatni napközben, az a természete.

Kutorainak feltűnt, hogy nagyon sápadt volt és izgatott, úgy rémlett neki, mintha ama néhány perc óta sokkal havasabb lenne a feje.

Végre fölemelte esernyője nyelét, mely egy réz kacsafejben végződött és megkopogtatta vele a kastély szögekkel kivert izmos tölgyfa kapuját, mire az legott csikorogni kezdett, mint valami élőlény és megfordult sarkaiban.

-94-

- Tessék belépni! - szólt valaki belülről, németül.

Druzsba úr belépett, szíve hangosan vert.

A kapu bezáródott utána s ő szemben találta magát egy medvével, aki fölágaskodott, fölemelte a két első lábát, mintha parolázni nyújtaná az egyiket.

Druzsba úr rémülten tántorodott hátra.

- No, no, ne tessék félni, - szólalt meg, de nem a medve, hanem egy oldalt álló, szürke ruhába öltözött katonás tartású öreg úr, kit eddig Druzsba úr nem vett észre.

- Bligi jó állat, szelid állat, ki nem bánt senkit. Mindössze három embert evett meg valamikor, de most már öreg, nincsenek meg a fogai és Istenhez tért, meg van szelidülve. Bligi, eredj be az odúdba! (Bligi morogva távozott egy vasrostélyos házikóba, melynek lelapult fehér homlokzata

orgonabokrok közül kandikált ki.) És most térjünk a dologra, uram, megkaptam a parancsot és mindent készségesen megmutatok önnek. Tessék engem követni. Nem kíván előbb valami frissítőt?

- Köszönöm, - nyöszörögte Druzsba úr, még mindig zsibbadtan a kiállott izgalomtól.

Fölséges nyári délután volt, az egész természet nevetett, szikrázott a verőfényben. Egy csöpp szellő se fúj, a fák levelei nem mozdultak, a virágoknak, melyekkel tele volt az udvar ültetve, az illata lent terjengett, a mozdulatlan levegő föl nem verte, szét nem vitte, valami holt dolognak látszott az egész, mintha festve, vagy elátkozva lenne.

Csak a méhek és a darazsak éltek döngtek, keringtek, játszottak és szerelemtől részegen fetrengtek a rózsák kelyheiben.

Druzsba urat végig vezette a kert egy részén, melyben ritka növények egész serege volt látható, egy lépcsőzethez, mely a verandára szolgált. Két nagy cövek volt a veranda két oldalához verve s a cövekhez egy-egy véreb láncolva. A véredek egyszerre ugrottak fel, hogy magukat letépjék s rettentő morgással vicsorították fogaikat az idegenre.

- Láncon vannak - szólt az öreg úr, nevetve a Druzsba úr megrökönyödésén - csak éjjelre szoktuk szabadon eresztetni. Tessék kérem felsétálni. Ez a feljárat. Másutt két kóroszlán szokta helyettesíteni ezeket a falánk fenevadakat, vagy két kaktusz. De ők szebbek, nem igaz? Nézze a kinyújtott piros nyelveiket, mintha két virág lenne. Két lihegő virág, hahaha!

Druzsba úr, kikerülendő az egyik kutyát, bal lábával belépett a buja növényzetbe, egyszerre valaki elköhögte magát a lába alatt, körülnézett, nem látott senkit.

- Mi volt ez? - hebegte összerázkódva - ki köhintett?

- A növény - felelte a major domus, akinek a kiejtésén meglehetett ösmerni a lengyelt, hangján és kiégett tekintetén a korhelyt, tartásán a kiszolgált katonatisztet. - Köhécsel szegényke, köhécsel. Tetszik tudni, a klíma. Hahaha a klíma. Köhögnek a növényeink.

Druzsba úr csodálkozva nézett a major domusra, mint egy túlvilági kísértetre, de olyan jóízű bonhomia ült annak a barázdás arcán, a tokáján, a szeme körül, hogy éppen nem lehetett ijesztőnek mondani, csak furcsának.

- Ah, igen! - kiáltott fel Druzsba úr és a homlokára ütött. - Olvastam erről a növényről valamit. Ez a tussiens eutada, a köhögő sás.

És haragudott magára, hogy úgy megijedt egy növénytől. Ő, a nagy botanikus. Tehát mégis az oktalan állat van felül az emberben és a tudós alul.

A major domust (mert annak kellett lennie) lehetőleg meglepte, sőt boszantotta, hogy a látogató még a latin nevét is tudja a növénynek s fürkésző tekintettel méregette, mialatt az óvatosan lépegetett fel a márványlépcsőkön a verandára.

- No, most nézzük meg a szobákat. Csinos kis fészek, ügyebár? És kedélyes. Teringette, nagyon kedélyes.

A verandáról egy nagy salon nyílt XIV. Lajos korabeli selyem bútorokkal, rozsdavörös, vastag brokát függönyökkel. A mennyezeten gazdag színpompájú freskókép a magdeburgi asszonyokat ábrázolta, akik a hátukon viszik ki férjeiket.

A némileg magához tért Druzsba urat a kép kötötte le.

- Ki festette ezt? - kérdé.

- Ohó! - szólt a major domus. - Elfelejtettem megmondani, hogy semmi kérdés. Ez a szabály ellen van. Amit szükségesnek tartok, én mondom meg. Ön mindent megnézhet, de semmit se kérdezhet. Mert nagyon kellemetlen helyzetbe kerülhetnék. Udvariattalannak kellene látszanom önnek szemben. S ez nekem nagyon fájna. De menjünk tovább. Most egy kedves kis boudoir következik.

S ezzel szeretetreméltó meghajlással elől ereszté vendégét.

Druzsba úr rátette kezét az ajtó-kilincsre, mire egy fájdalmas sziszzenéssel hátra ugrott.

- Az ördögbe is, mi baja van? - csodálkozott a major domus, rettentő komoly arcot erőltetve.

- Egy villámáram ütött meg. - dadogta Druzsba.

- Bohóság, bohóság, képzelődés.

S ezzel ő maga sietett az ajtót kinyitni s előre indulván, keresztül mentek a kék selyemmel kárpitozott szobán, melynek ablakaira egy nagy bigonia húsos levelei és fehér virágfürtjei borultak, enyhe félhomálylá tompítva a nap szemvakító ragyogását.

Innen egy ebédlőterem nyílt szárnyas ajtókkal a délnek fekvő oszlopos tornácra. Az ebédlő ónémet divatban volt berendezve, nagy szekrények, góthstílusú székek, a falak kemény fával burkolva s azokon evésre-ivásra vonatkozó elmés német versecskék voltak fölvésve. Druzsba megállapodott egy percig ezeket olvasni, midőn egyszerre csak megszólal, mintha a falból jönne, egy síri hang:

„Ne menj tovább, ha az életed kedves!”

Druzsba összerezzent, úgy rémlett neki, mintha régen elhalt apja hangját hallaná. Ráemelte szemeit a major domusra, tekintetében meggyötrött lelke vonaglott.

- Ön szólt? - kérde bárgyúan kidülledt szemekkel.

- Én? Dehogya.

- Hogyan, ön nem hallotta?

- Természetesen nem, hisz nincs itt senki - felelte a majordomus csodálkozva, - ön hallucinál uram, nincs másképp.

Druzsba úr nem felelt, vakon, gépileg követte vezetőjét még egy csomó szobán keresztül. Lépteik kísértetiesen kopogtak, sehol se mutatkozott élő lény, mint az elátkozott kastélyokban, csak egyetlen szobában ült a karszékben a tükör előtt egy csimpanz majom és borotválkozott.

A majom felriadt az idegen láttára és a villogó borotvával ide-oda hadonászva a Druzsba úr hóna alatt, annak a karját érintve, rút fejével a nyitott ablakhoz rohant és azon ugrott ki.

Druzsba úr idegességéhez most az undor és szörnyűködés is hozzájárult, a major domust azonban mindez felette mulattatta.

- Ni, a Brok. Az akasztófára való Brok! Hol keríthette azt a borotvát? Nem bírom leszoktatni róla. Bécsben vettem a Brokot egy borbélytól, ahol annyira belejött a dolgokba, hogy tyúkszemeket operált. Igen ügyes egyéniség, mondhatom. Nincsenek önnek tyúkszemei? De igaz, nekem se szabad kérdezősködni. Ami szabály, szabály. Csinos kis terem ez is. Ez az empire berendezés. Olyan kedélyes itt minden. Úgy-e, hogy nagyon kedélyes? Hát még a következő benyúló, a toilette-szoba. Ezt tessék aztán megnézni!

Egy picinyke szoba tárult ki; kápráztató, tündéri látvány. A Pompadour asszony híres toilette-szobája, hű utánzatban, üvegfalak jégcsapszerű fogakkal, melyekre százféle színű illatszerekkel telt kristályos üveggolyók voltak rászúrva. A golyók kivájt alja teljesen beillett a fogakba. Ide csak a poéta lépjen be, aki a velencei tükörhöz és a rózsaszín selyemmel bevont pipere-asztalhoz hozzá tudja képzelni azt is, aki itt fészülködik. A szoba egyik falán le voltak szedve a golyók, minélfogva olyan lett, mintha egy óriási sündisznónak üveggé változtatott bőrével volna behúzva.

Druzsba úr az előbbi undorból a legnagyobb extasisba esett.

- Valami remek! - kiálta fel.

- No, úgy-e, kecses kis zúg, mi? Megenni való bolondság, mi? És az van benne, hogy az ezer meg ezer kristálygolyóban mindben más és más színű folyadék van. Itt egy grupp smaragd zöld, amott közbül a hét fehérnek egy sárga (gondolom mandola-olaj), mintha a hét együtt egy margaretha virág volna. Az ember denique mégis okos lény. Nos ez a tapetaajtó egy intim szobához vezet, de oda nem szabad belépni, reményelem, meg fogja ön érteni...

- Ah, igen, értem, a fenség hálósobája...

- Mi? Hogy? Kié? - kapkodta a fejét ide-oda a major domus, kivicsorítva a két árván maradt fekete szemfogát felső állkapcsán, miközben mélyen bent ülő mogyorószínű szeméből mefisztói gúny villogott ki.

- A szobát dícsértem, hogy fenséges - javította ki magát Druzsba úr, megszeppenve észrevevén, hogy olyasmit mondott, amiről nem szabad tudnia.

- Úgy? No jó, - fecsegett tovább a major domus - hát menjünk át a folyosóra és fussunk át az épület másik szárnyán, ott is csak éppen ennyi szoba van, de legkevesebb se érdekesek, a komornák lakószobái, az én barlangom is arra van, meg a billiárdozó szoba is.

A folyosóra jutván, ott mérges diskurzus folyt három papagály közt. Mindenik külön bronzállványon gubbaszkodott, finom vékony láncon. Egy szürke jako papagály egyre azt kiabálta „Egy korty whiskyt, egy korty whiskyt”, a zöld amazon-papagály ráfelelte: „Te lump, te lump”, a harmadik, egy kékbe játszó ara papagály idétlen hangon rikácsolta „Kikiriki, kikiriki”. Ami azonfelül, hogy kellemetlenül érintette Druzsba úr idegeit, kivel immár túlságosan sok történt a mai napon, egyszersmind mélyebb bepillantást engedett a papagályok multjába. A *jáko* nyilván angol hajón jött Európába s a matróz, aki gondozta, sokszor emlegethette a whiskyt, a zöld *amazon* valami áspis természetű asszonyé lehetett, aki férje ellen oktatta kedvencét, míg a kék szárnyú *ara* egy tyúktól közelében, annak jóvoltából nyerte magasabb kiképzését.

Hogy még nagyobb legyen a zaj és csatara, a majom is ott száguldozott nyitott borotvájával a folyosón, mint aki halálra keres valakit. A folyosó egyik kiugrójában állt egy négyszögű rácsos alkotmány, minő az állatkertekben szokott lenni s abban egy körülbelül öt éves parasztfiú üldögélt, tökmagot ropogtatva. Csinos pitykés mellénykét viselt s tarka szoknyát, pufók arcán a legnagyobb elégedettség honolt, mert alkalmasint úgy áll a dolog, hogy incselkedett a majommal, mire az megkergette a borotvával s ő a majom elől nagy szorultságában éppen a majom házába menekült s magára reteszelve a házikó ajtaját belülről, a teljes immunitást élvezte, ami borzasztón kihozta Brokot a sodrából, de méltán. Mert mégis szemtelenség, hogy az ő tulajdon házából hány neki fittyet a fiú.

Talán így volt, talán másképp volt, de bizonyos, hogy Druzsba úr a megkonfundált fejével, mely

úgyis kóválygott, zúgott és lüktetett, mintha kalapáccsal ütnék, nem gondolt az előzményekre, hanem egyszerűen csak észrevette a kalitkába zárt gyereket.

- Nini, egy gyermek - figyelmezteté a major domust. - Istenem, hogy jutott ide?

- Hízlaljuk - felelte kurtán a major domus.

- Mi végből? - kérde Druzsba sajtászerű komorsággal.

- Hogy megegyük - szólt amaz természetes egyszerűséggel. - A kisasszony igen szereti a fehér gyerekhúst. De jó is. (És étvágygerjesztően csettentett a szájával.)

- Ön tréfál - mondá Druzsba úr csendesen, de amellet gyanakvó és borzalmas kifejező pillantást vetett a major domusra, ki a neheztelés bizonyos árnyalatával felelt, mint az olyan megsértett ember, akinek szavában kételkednek:

- Higgye azt, ami önnek tetszik. Én azzal a nyíltsággal beszélek, ami kötelességem egy úrral szemben, kit urunk ide küld, a többi az ön dolga. Menjünk uram!

A gyermek rájuk bámult és egyre hasogatta a tökmagokat, a fehér héjaikat kihajigálván a rácsozaton.

A major domus sietve ment elől a folyosó keleti végébe, ahol egy ajtót nyitott ki:

- Ime, ez a billiárd-terem. Parancsol talán egy karambolt?

Druzsba úr balsejtelmekkel, bizonytalan kínos benyomásokkal megterhelt és lehorgasztott fejét gépiesen emelte föl s egy önkénytelen szórakozott pillantást vetett be.

Rémülten tántorgott az ajtófélfának, arcát halotti sápadtság borítá el.

Ez már sok volt idegzetének. A billiárdteremben, szemben az ajtóval, megpillantá a falon életnagyságban Jahodovskyt.

Ő volt. Jahodovska volt. Szakasztott abban a fehérvirágos, cimetszínű batisztruhában, melyben múlt vasárnap látta, az a csipkés nyakkendő a gránát tüvel leszorítva, a kackiás főkötő a fején, éppen ahogy vasárnap volt.

Lehetetlen és mégis úgy van. Látja és akármit csinál, látja. Pedig bizonyos, hogy nincs ott, hogy csak beteg agya varázsolja elé, világos tehát, hogy meg van tébolyodva. Szemei megüvegesedtek, halántéka lüktetett s egyszerre csak kezdett a Jahodovsky körül forogni örült sebességgel úgy, hogy hús Jahodovskát látott egyszerre.

Behunyván káprázó szemeit, a major domus felé nyújtá reszkető kezét, mohón, mint a vízbe fülő.

- Rosszul vagyok, szédülök. Kérem... vezessen ki a szabadba... levegőre.

A major domus úgyszólván vonszolta egy oldalajtón a parknak abba a részébe, hol a tó volt.

Két ős platán állt a kijáratnál egymás mellett összeboruló lombokkal; hús árnyékot vetettek az alattuk levő fonott székre, melyen egy angora macska ült.

- Üljön le ide - mondá a major domus és elkergette a macskát. - Én majd elszaladok egy pohár borért.

Druzsba úr lankadtan roskadt a székbe. Egyedül maradt. Azaz a macska se ment el, leguggolt egy verbena bokor mellé és nézte Druzsbat. Idegei már ezt se tűrték, lassan-lassan magához tért, de hogy a macska ránéz, túrhetlenül nehezedett kedélyére.

Bár az okosabb alkalmasint a macska volt, ebben az esetben mégis Druzsba úr engedett, felkelt s odább támolygott, abban a hitben, hogy a közelben másik padot talál; vagy tíz lépést ment előre s kitérte előtte a tó, mint egy nagy ezüst karika. Jobbról a versaillesi park mintájára szépen nyesett magas gyertyán-falak fedték el a kilátást, balról érdekes faóriások mintegy apró csoportokra oszolva szépíték a pázsitos területet.

A tó csendes volt, sima volt, mint egy politúrozott asztal, rá aransásvot hintett az izzó verőfény. Meneteles partjain tulipánok, liliomok, irisek, narcisok lógatták be harangjaikat, turbánjaikat, akiknek mije van.

A tó egy hegyi patakából nyerte vizét, mely kacskaringós pályafutásra kényszerítettett a parkban, csak azért, hogy sokáig ott csatangoljon. Pisztráng-tenyésztés céljából kisebb tavakra alakították át, míg végre befolyt a ház melletti nagyobb tóba, melynek fölöslegét levezették a kastélyt kerítő bástyafal alatti csatornán a szabadba. A kis pisztrángok a kisebb tavakban növekedtek fel s mint diákok, klassziból klasszisba, ezek is fokozatosan jutottak a kicsi vízből egyre tovább, míg végre a nagy tóban találták magukat (ámbár iszen az se volt nagy) és itt ért a pálya végét. Innen már csak egy stáció van: a rost, vagy a pecsenyés tál.

A tó partján elég pad kínálkozott. Druzsba úr leült az egyikre, elbódult fejét tenyerébe hajtva, midőn megkondult a kastély tornyában a harang. Kongott, bongott a néma csöndben, mélyen, szűziesen, kísértetiesen, mintha a túlvilág szózata lenne.

E hangra közel és távol egyszerre elevenedni kezdett minden. Léptek hallatszottak, galyak zörrentek, emberi beszéd nesze rezgett a levegőben. A kastély felől egy öreg huszárféle alak jött

elő, egy fadeszékán húshulladékokat hozva. A gyertyánfalak mögül pedig mint egy őzike, kilépett egy szép fiatal leány és egy pirosbársony vánkost hozott a hóna alatt.

Követte egy másik leány, ki zsámolyszéket lógatott a kezében.

Utána ismét két leány bukkant ki, egy zöld selyemmel bélelt óriási japánernyőt emelve, melynek két nyele volt.

Mind olyan volt ez, mintha valami tündérmesében olvasná Druzsba úr. Egyik szebb, mint a másik. Járásuk, tartásuk mintha zene volna. Valahol messze a fák közt harkály kalapácsolt. Az ördög vinné, mit zavarja az embert – a nézésben.

Az egyik ernyőt vivő leány megfordult és hátrakiáltott, – alkalmasint a visszamaradottakhoz:

– Hölgyeim és képzelt uraim, siessenek! A pisztrángok szépen kérik, mert éhesek. Matykó már itt van az uzsonájukkal.

Erre tánclépésben, szoknyáját féloldalt felfogva, szép karcsú derekát negédesen mórrikálva, előkerülő az egyik leány mögül az ötödik leány, kinek a nyakában hosszan leeresztett, sáfrányszínű selyemszalagon egy legyező lógott. Amint ide ugrott, oda ugrott, a csintalan legyező a bokáit verdeste.

Az első leány letért az útról s végig lépdelve a pázsíton, egyenesen a tónak tartott. Nem messze a padtól, ahol Druzsba úr ült, egy másik hasonló padhoz ment és bársony vánkost rátette.

Azután a másik érkezett meg és a pad alá helyezte a zsámolyt.

Az ernyőt vivő leányok leszúrták a pad mögé az ernyő két ágú nyelét.

Az ötödik megnézte magát a tóban, megigazította ruháját és levette nyakáról a legyezőt.

– Én vagyok a szellő, – monda nevetve.

– Mi vagyunk az árnyék, – felelték az ernyő vivők.

– Én vagyok a kényelem, – szölt a zsámolyos és meghajtotta magát tréfásan.

– Hát én mi vagyok? – kiáltá most egy hatodik kis fruska, nyilván a felolvasónő, fitos orrú, pikáns arcú, aki csak most toppant oda valamely más úton, egy félig felvágott könyvvel hadonászva nagy szelesen. – Én ülök a Minerva lábainál a könyvvel. Én a bagoly vagyok.

– Látjuk, – bizonyítá a zsámolyhordozó csípősen – mert jön is már nyomodban a fekete éjszaka.

Nevettek mind a hatan. Ha hat leány nevet, mintha hat nap sütné az égről, minden nevet akkor s a hetedik nap talán nem is süt.

A fekete éjszaka jött is, azaz csak csoszogott egy deszkamellű, öreg, pápaszemes német gouvernante képében.

Druzsba úr nézte, nézte, de félig-meddig azt hitte, hogy ez is csak vízió. Tehetetlenül, tompa közönybe merülve várta, mi fog történni. Hisz csak az történik vele, ami más álomlátóval, hogy nem tud fölébredni.

De elméje mégis működött, habár arról számot adni nem tudna. Egy percig azt hitte, hogy a mithologia tündérei gyűlnek ide, vízi nymphák, najádok. Emellett az is megvillant eszébe, hogy az öreg Wildungen hat kis komornát emlegetett, de abban a rendkívüli lelkiállapotban, melybe a különben is ideges professzor úr került, csodálatos khaosba folyt össze a valóság túlfeszített képzelődése szörnyszülötteivel. A túlvilági hang, a hízlalásban levő gyermek, a Jahodovsky megjelent arcképe nem lehet mind igaz dolog s ha csak egyik nem igaz, mert mindet egyformán látta, tapasztalta, akkor aztán mit tudja ő, hogy mi hát az igaz? Akkor minden problematikus, talán az se igaz, hogy ő Wildungennel beszélt és az se, hogy ő Druzsba.

Elméjének feszereje mellett tesz azonban tanúságot az a körülmény, hogy Druzsba úr azonnal letett arról a gondolatról, mintha nymphákat látna, mihelyt az érkező „piszkafa” megszólalt hamisítatlan porosz németséggel:

– Mein Gott! Mily spektákulum! A dogg elszabadult a kisasszony kezéből s most utána szaladgál, fogdossa. Mért nem maguk vezetik a kutyát? Menjenek legalább, segítsenek elfogni.

Alig hogy kimondta, már tárgyitalan lett a parancsa.

Mintha hús szellő támadna, pedig csak szoknyasuhogás, mintha új illatot lehelnének a virágok, pedig csak egy leány közeleg, lihegve fut a doggal, mert nem akarja elereszteni a zsinórját, követi hát bokron, kaktuszon, violaágyon keresztül, hosszú szöszke haja leoldozott, az egyik fonatba beleakadt egy vadgesztenyegaly, azt is hozza, a fehér pettyes batiszt szoknyája kiszakadt ráncaiból, az orgonavirágos szalmakalapja pedig lecsúszott a szemére, le éppen az orrocskájára.

– Mein Gott, hogy néz ki a kisasszony! Szörnység! – nyafogott a piszkafa. – És milyen vörös, mint a rák. Hát érdemes ezért a dögért! No, Mathias, – intett azután a huszárnak – meg lehet kezdeni.

Az újonjött leány leül a vánkosra a padon, fölteszi lábcskáit a zsámolyra (de milyen csodálatos parányiak a topánkái). A rab dogg lefekszik lábaihoz, a legyezős leány kipirult arcára szellőt kezd

hajtani s emiatt nem látható. (Pedig, ha már látta a hatot Druzsba úr, a hetedikétől se ijedne meg.) Mathias most egy-két maroknyi pépszerű húst hajít be a tóba. (A dogg boszankodva nézi a pazarlást és morog, hogy okosabb helyen is elérne a hús.) Ahova a habarcs beesett, a csendes víz élni kezd, ezüst, nyúlánk haltestek jelennek meg közel a felszínhez és egy pár virgonc kopoltyús fejecske künn is megvillan, de csakhamar eltűnik ismét.

A dogg eközben azon gondolkozik, hogy kin töltse boszúságát. Nini, ott ül nem is nagyon messze egy idegen ember. Nosza, feszíti a kötelet s ugatni kezd Druzsba úr felé.

-111-

- Az az úr ül amott, - jegyzé meg az öreg piszkafa - ki a kastélyt jött megnézni. Mein Gott, milyen szomorú ember! (És megtörülgette a pápaszemét.)

A dogg célt ért. A leány, kinek lábainál ült, önkénytelenül az idegenre vetette tekintetét, aztán felugrott, eleresztette a dogg zsinórját és egyenesen odaszaladt az ismeretlen úrhoz.

- Mit látok? - kiáltott fel vidáman. - Hiszen az maga keresztapám?

Druzsba úr hirtelen felkapta fejét az ismerős hangra és a csodálkozástól tágra nyitott szemkarikákkal, némán nézte egy másodpercig, majd egyszerre zajosan tört ki belőle az ijedelemmel vegyes öröm.

- Sipsirica! Lehetséges-e? Te vagy?

- Én vagyok, ragyogok. De hol veszi itt magát, keresztapám, ahol a madár se jár? No ez pompás, de milyen pompás! (És tapsolt kis kezeivel.) Csak nem a mama küldte?

- Nem, nem. De mit is akartam mondani? Olyan konfuzus vagyok. Megállj. Igaz, tudom. Értetni kezdem. Az anyádnak, úgy-e, egy arcképe van a billiárd-szobában?

- Persze; fotografiáról van festve.

-112-

- De hisz akkor én nem vagyok megbolondulva?

- Hát ki mondta, hogy meg van bolondulva?

- Magam gondoltam, fiacskám, mert olyanfélék történtek velem, hogy ki sem mondhatom. Anyád arcképét láttam a falon, túlvilági hangokat hallottam mögöttem...

Sipsirica elnevette magát.

- Persze, a bolondos Weszelny kapitány. Az ilyen tréfákban leli kedvét. Nagy kópé és ügyes hasbeszélő a vén gyerkóc. Minket is így ijesztgetett. S milyen komolyan tudja adni! Csakhogy már nem hiszünk neki.

Druzsba úr fölélénkült, arcán a boldogabb napok derűje ömlött el.

- De el is felejtettem mondani, szívecském, milyen szép vagy. Istenem, de nagyon szép vagy. Fordulj meg csak egy kicsit, hadd lássalak jól minden oldalról.

Sipsirica nem rest, mint egy megperditett orsó, kétszer is megfordult, miközben a szoknyái alul harang alakra kitágulva repkedtek.

Édesen mosolygott, mire még szebb lett és leült Druzsba úr mellé.

- Hanem hát hogy jutsz te ide Krakkóból? - folytatá Druzsba úr. - Micsoda új csoda ez megint?

- Krakkóból? Mit keresnék én Krakkóban?

-113-

- Édes anyád azt hiszi, hogy ott vagy.

- Eh, bohóság, dehogy hiszi. Hiszen ő maga vett rá, hogy ide jöjjenek.

Druzsba úr arca kellemetlenül rángatózott s idegesen babrált újjaival a gombjain.

- Mit beszélsz? Ő hát tudja? Nem értem. Nyilván azt restellte bevallani, hogy szolgálatba adott a hercegisasszonyhoz.

- Miféle hercegisasszonyhoz? - kérdezte Sipsirica, szép álmatag szemeit keresztapjára emelve.

- Hát ki máshoz, mint ehhez, akinek ezt a kastélyt berendezték? Mert tudod-e, Sipsirica, hogy ez a mi kastélyunk?

- Ehhez? - nevetett fel Sipsirica. - Ehhez a hercegnőhöz, tra la? (Felugrott helyéről és meghajtotta magát.) Az a hercegisasszony én vagyok tra la la la.

Druzsba úr szemöldjei egész a homloka tetejére szaladtak fel.

- Ne beszélj, kérlek, a világba! Ne légy olyan szeles „napsugárka“! Nem vagyok én gyerek, hogy te is bolonddá tégy.

- Ejnye keresztapám, - fakadt ki Sipsirica, - hát nem látta az imént, hogy én vagyok itt az úrnő, hogy én ültem a baldachin alatt, hogy az én arcomat legyezik a komornáim?

-114-

Druzsba úr ijedten és mohón fordítá tekintetét a vidáman nevetgélő leánycsoport felé s látta, hogy üres a díszhely az ernyő alatt.

- Szent Isten! ha nem vagy komorna vagy társalkodónő, hát milyen címen uraskodol itt?

Sipsirica lesütötte szemeit, gondolkozott egy kicsit, elbáméskodni látszott a tavon túlra és olyan felhőféle suhant el arcán, mint mikor a rózsabimbó valami keshedt, elszáradt falevél, melyet a szél visz, röptében ráveti az árnyékát.

- Másnak nem mondanám, - szólt aztán halkán, töredezetten, tekintetével a földet keresve - de maga a keresztapám, magának megmondom az igazat. Ösmerte azt az urat, aki hozzánk járt néha délután, kocsi várta mindig a kapu előtt?

Druzsba úr a fejével intett, szepegve, hogy mit fog hallani.

- Az egy dúsgazdag, nagyhatalmú excellenciás úr, innen nem messze van egy uradalma is, más vármegyében, de ott meg a neje lakik. Ösméri, tudom, a nevét is, de nem szabad megmondani. Eh mit, mégis megsúgom, tartsa no ide a fülét, keresztapa.

Sipsirica bele súgta a nevet s még hozzákiáltotta pajkosan: huhuhu! Szinte várta, hogy fog ezen elmosolyodni a keresztapa. Olyan természetes, gyerekes volt, olyan ígésző, hogy sírni lehetett volna a kedvességén.

-115-

De Druzsba úr se nem nevetett, se nem sírt, hanem ismét csak bólintott szomorúan a név hallatára.

- No hát ennyi az egész - fejezte be a gyónást Sipsirica. - Ennek az öreg úrnak vagyok a barátnéja.

Druzsba úr fölszisszent és felugrott, mint akit mérges kígyó mart meg. Mindent megértett egy pillanat alatt.

- Iszonyú! - hörgé dúlt arccal. - Az az asszony, az a gyalázatos asszony adott el neki... (Szemeiből a gyűlölet zöldes lángja csapott ki.) Pedig micsoda szent anyát játszik!... Úgy-e, ő adott el?

Sipsirica hallgatott.

Druzsba úr megragadta a kezét.

- Gyere innen, itt hallgatnak ránk, van hozzád egy komoly szavam, - szólt elvonszolva őt a gyertyánfalak között, hol aztán kitört belőle a keserűség, mint a Vezuvból a láva:

- Mondhatom, szép mákvirág vagy, Sipsirica. Hát nem tudtál ellenszegülni? Hát ez az a finom nevelés, amit kaptál? Hát te is csak olyan álnok fajzat vagy, mint ő? Tettetés, hazugság volt tehát, mikor olyan ártatlan és tudatlan báránykának mutatkoztál? Felelj nekem!

-116-

Sipsirica hallgatott.

- Nem védekezel? Jó. Mindegy. Én azért mégse hiszem, hogy teljesen romlott volnál; még abból a korból ösmerlek, mikor a térdeimen üldögéltél, olyan őszinte, okos kis gyermek voltál, Sipsirica. Te bizonyosan jó vagy, csak szerencsétlen. És én fogadalmat tettem a keresztségnél, megígértem szegény apádnak a halálos ágynál, hogy gyámolítani foglak, tehát neked ebből a fertőből ki kell jönnöd.

- Lehetetlen, - szólt közbe a leány, kezeit mellén összetéve - lehetetlen.

- Ne szólj közbe, semmi se lehetetlen. Tudok mindent. Anyádat megfizették, az Isten verje meg a hitvány pénzét, ő vele együtt. Tízezer forintot tett a takarékpénztárba. De az semmi. Ami megtörtént, megtörtént. Rab nem vagy azért. És én kiviszlek innen, ha az ördöggel kell is megviaskodnom, ha a poklot kell is letepernem.

A máskor gyáva ember arca kigyúlt, alakja kiegyenesedett, ökleit fölemelte, hangja a menydörgéshez lett hasonlatos s valami olyan hatalom és erő sugárzott ki egész lényéből, hogy a föld is nyögni látszott a talpa alatt, amint a leány mellett lépegetett.

-117-

Sipsirica bizonyos áhitatos félelemmel és tisztelettel nézett fel rá, aztán elfordította a fejét és halkán, tompán mondá:

- Csak hagyjon engem, keresztapa! Hasztalan volna az ilyesmi, nincs arra mód, hogy innen kieressenek, vigyáznak rám, éjjel és nappal, az én cselédeim egyszersmind az én óreim. Beláthatja, hogy lehetetlen.

- Hát a földalatti úton, a bányán keresztül? - súgta Druzsba.

Sipsirica elpirult.

- No, mit szólsz ehhez? - Ugyebár, ravasz keresztapád van? - S fájdalmasan mosolygott.

A leány letépett egy gyertyánfa levelet és azt harapdálta fehér, rizskása fogaival zavartan.

- Bolondság az egész, kedves keresztapa, tessék elhinni. Hagyja csak úgy a dolgot, ahogy van. Megmondom az igazat, hiszen maga jót akar nekem: én még akkor se mennék innen el, ha mehetnék, mert én itt boldog vagyok, keresztapa.

- Persze a mérnökkel? - vágott közbe Druzsba úr indulatosan.

Hátravetette a fejét és a lábcskájával, a cipője lakkos orrával, a kavicsokat lökdöste szerte.

-118-

- Ne firtassa, hogy miért, de én maradok, punktum.
- Utolsó szavad ez, Sipsirica?
- Ne haragudjék, keresztapuska, de a leges-legutolsó.
- Úgy? - szólt Druzsba úr jéghidegen és élesen. - Látom, hogy a kisasszony még szeretőnek se tisztességes.

S ezzel egy megvető pillantással ott hagyta, szilárd léptekkel elsietvén a kastély felé.

Sipsirica utána kiáltott rekedten.

- Keresztapa, keresztapa, ne hagyjon el így!

De Druzsba úr úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ment, mint a golyó, nem nézett se jobbra, se balra, míg végre szemben találta a major domust. Mellette a pitykés mellényű fiúcska poroszkált, egy pohár tokaji bort hozva egy kis ezüst tálcán és ropogtatva a tökmagokat.

- Mindenütt keressük a borral, - szólt nyájasan a major domus. - De teringette, mi történt önnel? Hisz ön egészen megfiatalodott. Tessék uram a borocska!

A düh, a szívén ejtett seb láza, az emberi hitványság kihívó fenhéjazása költötte fel benne a dacot, korbácsolta fel ereiben a vért, azért volt olyan ruganyos és fiatalos.

-119-

Méltóságteljes mozdulattal utasítá vissza a nyújtott italt, aztán majdnem parancsoló hangon mondá:

- Vezessen ki azonnal ebből a gyehennából!

És csakis addig tartott ez a följajzott erő, míg elhagyhatta a helyet, míg becsukódott utána a nehéz kapu s míg föl nem rezzenté a sívár valóra a bokrok mögül kilépő Kutorai, ki némi kedvetlenséggel kiáltott fel:

- A tekintetes úr tehát él még?

Druzsba úr erőtlenül, bágyadtan roskadt a pedellus vállára.

- Oh, Kutorai, bár látna engem inkább halva.

Kutorai (későbbi vallomása szerint) nagyon rossz karban látta viszont a tanár urat; arca dúlt és halovány volt, ajkai rángatóztak, szemgolyóiban téveteg fény szaladgált.

Epilog,

melyben a szerző részint ujságokból, részint a Ház naplójából és egyéb összeszedett apróságokból kiegészíti és befejezi a történetet.

A „Tyúk-ketrec“-ben, a fiatal festő óriások tanyáján, még ma is tartja magát a rege, hogy volt egyszer egy kép, mely lefőzte volna Európát, ha egy örületes kéznek nem esik áldozatul. Valami Topánfalvy Győző műve volt, aki kedvét vesztve, ezután soha többé nem festett semmit. Ilyen tönkrement remekművek gyakran előfordulnak az olyan nemzeteknél, ahol az épségben megmaradt művek nem remekek.

-120-

A dolog pedig úgy történt, hogy Druzsba Tivadar tanár úron egy idő óta búskomorság jelei mutatkoztak. Mióta felvidéki utazásából hazatért, emberkerülő lett és minden szokását megváltoztatta. Nem ment sehová, régi barátjait az utcán elkerülte, napokon át bolyongott egyedül a Gellérthegyen, vagy a budai erdőben. Gyakran beszélgetett magában, de másokkal éppen nem beszélt, még a gazdasszonyával is többnyire jelekben nyilvánítá akaratát.

De hát ez fel se tűnt. „Valami nagy bánata lehet szegénynek, - mondogatta a gazdasszony - de hiszen azelőtt is mindig különös úr volt.“

Egy reggel, éppen mikor mosakodott, benyitott hozzá Topánfalvy Győző fiatal festő, a szokásos hosszú hajjal, a meghagyott „légy“-gyel az ajka alatt, bársony zekében s utána egy hordár hozta a Jahodovsky arcképét, vászonnal letakarva.

- Kész a kép uram, - szólt a piktor a leplet lehúzva. - Reménylem, meg lesz ön elégedve.

-121-

Druzsba úr megfordult és amint megpillantá Jahodovskyt, kinek homlokáról dics-sugarak ragyogtak, arca elvörösödött és eltorzult, szemei vérbe borultak, odarohant a képhez, felrúgta azt s cipője sarkával beszakítá, aztán ráugrott, taposta, gyúrta, tombolt rajta.

- Pusztulj hazugság, pusztulj, pusztulj! - kiáltozá. - Ördög ő, nem anya. Veszzen a papirra vetett árnyéka is.

A megrettent művész ellenkezni próbált:

- Az Isten szerelméért, mit tesz ön? Tudja-e, hogy ez több mint gyilkosság? Ha száz embert megöl, nem árt annyit az emberiségnek.

Szerette volna tetteleg megakadályozni a rombolást, de nem merte; a dühöngő ember szemei oly félelemgerjesztően forogtak üregeikben, hogy tanácsosabbnak vélte elrohanni és lármát

csapni lefelé menet a grádicsokon:

- Megőrült a tanár, fogják meg; jaj, oda van nagy alkotásom.

De miután maga a művész látszott olyannak, mint aki megőrült, a garádicson és az udvaron járókelők egyszerűen vállat vontak. A művész azonban futkosott a panaszával Pontiusától Pilátusig, úgy, hogy a tanár urak is értesültek a festmény szomorú sorsáról és Druzsba úr abnormis viselkedéséről. Különbözők voltak a nézetek. - Megbolondult, - szóltak ellenségei, - mindig is ideges volt szegény. - Ejh, talán megharagudott a piktorra, - állították a jó barátok. - Vagy talán az asszonyra, akit a festmény ábrázol. Lerner tanár úr votum seperatumot adott, hogy azt mondta, nyilván szerelmes abba az asszonyba, mert csak a szerelmes gurulhat ilyen éktelen dühbe. Ez ellenében Krug tanár úr a paralysis progressiva tüneteit látta fenforogni a búskomorságban és az apathiában, melybe egy idő óta sülyedt.

-122-

Augusztus vége lévén, minthogy a diligentia még nem kezdődött meg, Lerner és Csetneki tanár urak bíztattak meg, hogy látogassák meg Druzsba urat valamely gyengéd ürügy alatt, személyesen győződjenek meg hogylétéről. Kik is eleget tévén e feladatnak, megnyugtató híreket hoztak:

- A kolléga feltűnően mélabús ugyan, de aggodalomra nincsen ok. Csendesen dolgozik otthon a jelentésén, melyet a tanári karnak nyújt át a zsámi birtok állapotáról. Velünk igen szépen és értelmesen elbeszélgetett. A kényes témát a képről természetesen nem hoztuk elő, minélfogva erre nézve nem is nyilatkozhatott.

Tényleg szorgalmasan dolgozott ez iraton, melynek terjedelme ívekre ment. Nem egyszerű gazdasági jelentés volt ez, hanem egy rettenetes vádirat a hatalmasok ellen, kik égbekiáltó istentelenségek elkövetői. Beleöntötte egész háborgó lelkét, lefestette eleven színekkel a fölfedezett bűnt. Megnevezte a piperkőc nagy urat, ki a király és a nemzet tiszteletét bírja, de Isten előtt alább jön a koldusnál, ki tízezer forintot vásárolta meg özvegy Jahodovsky Józsefnétől annak hajadon gyermekét s akit a kastélyban hermetice elzárva tart, még több hasonló szépségű, és korú ártatlan leányka társaságában, szóval leírta a jelentésben elbeszélésünknek kis kivitellel majdnem egész második részét.

-123-

Mikor a rendkívüli tartalmú memorandumot szeptember 3-án délután, a vakáció utáni első tanári konferencián (melyre Druzsba úr nem jelent meg) felolvasták, nagyon vegyesen nyilvánultak a vélemények.

- Most már csakugyan félek, hogy valami baja van - vélte az igazgató. - Per amorem dei, ez csak még se lehet mind igaz.

- Én meg most már nem félek, - ellenveté Lerner tanár úr, a zwikkerjével játszadozva - mert megvan a kép megsemmisítésének a magyarázata. A kép ugyanazt a Jahodovskynét ábrázolta, ki a jelentés szerint leányát az öreg grófnak adta el. A legnemesebb rúgó, az erkölcsi felháborodás dolgozott a kollégában.

- De lehet-e ilyen tekintélyes, hófehér jellemű főúrról olyasmit föltenni? - szörnyűködött Krug tanár.

-124-

- Lári-fári - pattant fel az öreg Tóth Gedeon, a fizika tanára. - Sötétben minden tehén fekete és minden excellenciás úr fehér. Világosságnál azonban másképp is lehet.

Disputa támadt pro és contra, és nem lett volna baj, ha inter muros marad, de a tanár urak a konferencia után szétszéledtek, kiki a maga kávéházába, ott elbeszélték a zsámi dolgot s reggelre már két lap közölte, garmond ritkítva: „Egy felvidéki kastély rejtelvei” és „Hárem a hegyekben” címek alatt. Mint ahogy a méh éppen a mézanyagot szedi ki a virágból, a lapok is csak a pikáns részt szippantották ki, a kocsánt, a szárát és a gyököt ott hagyva, gyönyörűen kiszínezték a zsámi kastély paradicsomát, közölve a főúr nevének kezdőbetűit is, afféle diskkrét körülírásokkal, amiket a bolond olvasó spanyolfalaknak néz, de amelyek voltaképpen tükrök, hogy azokban az elfedett alak a maga legteljesebb meztelenségében látszassék. A közlemények nagy port vertek fel. Az egész városban erről beszéltek. A kaszinóban, ahol az öreg excellenciást fiatalabb éveiben kaszinói jargonban félig magyarul, félig németül „Zupajkos“-nak nevezték, megnőtt a renoméja, hanem, hm, mit szól majd az excellentiás asszony? És mit szólnak az udvarnál, ahol grata persona? Sapristi, ez nem olyan egyszerű eset!

-125-

Várták, hogy majd csak történik valami, cáfolat, párbaj, tovább való bepillantás a dolog meritumába, de hetek múltak el és semmi se történt, mindössze a miniszter bekérte a gymnasiumtól az ominózus jelentést.

S az erre következő napon este nyolc órakor egy kétlovas bérkocsi állt meg a „Puttony-utca” amaz egyemeletes háza előtt, ahol Druzsba úr lakott.

Egy finom öltözékű úr ment fel a lépcsőkön s minthogy Druzsba tanár urat lakásán találta, illően meghajolva bemutatta magát, hogy ő a miniszter nevében jön, aki olvasván az ő zsámi jelentését, érdeklődik a további részletek iránt, minélfogva sürgősen magához kéreti. A kocsi lent vár a kapu alatt.

Druzsba úr csodálkozott és valami balsejtelem mardosta, mindenféle kifogásokat hozott fel, hogy most este illetlen, hogy nincs a frakkja kivasalva, hogy nagyon gyengének és kábultnak érzi magát, de az erőszakos úri ember mindenben sarokba szorította; izzadt a homloka, erei kidagadtak, egész arca kínlódást, gondolkozást fejezett ki. Izgatottan csavarta le a lámpát,

mivelhogy füstölt, azután megint felcsavarta, mert nem eléggé világított, ölt-hatolt, érthetetlen felszavakat morgott, végre nagy szorultságában megragadta az utolsó szalmaszálát:

-126-

- Tetszik-e tudni, hogy ma péntek van és nem volna tanácsos pénteken... Még valami szerencsétlenséget hozna ő excellenciájára, ha engem pénteken fogadna.

Az idegen mosolygott.

- Ön áldott jó ember, Druzsba úr, de ne féltse ő excellenciáját, mert régen elvitte volna az ördög, ha azok a felek mind szerencsétlenséget hoznának rá, akikkel ő pénteki napokon tárgyal, he, he, he. És végre is, ami fő, ő excellenciája kívánságának nem lehet ellenszegülni.

- Hát ez igaz, no, ez igaz, - hagyta rá Druzsba úr gyámoltalanságba esve és minden ellenszegülést abba hagyva - akkor hát megyek is.

Lement s hagyta magát beültetni a kocsiba, mely legott megindult. Robogott, robogott, érezni lehetett, amint befordul utcáról-utára, vagy valamely másik fogatnak kitér. Odakünn piszkos sárgásfehér őszi köd gomolygott, csak a gázlámpák fénye hatolt át rajta s az is csak olyannak tűnt fel a kocsik ablakain, mintha egy gyertyának a fénye tojásan át világítana. A kocsik ment-ment, Druzsba úr behúzódott a jobb szögletbe és egy szót se szólt, elhagyta magát, mintha nem is élne s ahogy a kocsik kátyúba zökkent vagy félredőlt valamely kiálló kövön, az ő teste is a szerint dőlt, hajlott jobbra-balra. Innen is, onnan is sajátságos hosszú árnyak jöttek elő, melyek hangtalanul osontak tova. Hova-tovább rejtélyes zúgás keletkezett, aminő az erdőben van. S valóban az ablakon kitekintve, különös alakú száz csápú szörnyek látszottak úszni a ködben, mint bogarak a tejben.

-127-

Végre megállt a kocsik egy pillanatra, egy vaskapu megnyílt előtte és begördül egy udvarra: a kapu ismét becsukódott.

- Itt vagyunk - mondá az idegen úr. - Ah, ön elaludt?

- Nem, csak elgondolkoztam, - szólalt meg Druzsba úr lethargiájából fölrazatva.

Aztán ő is lekászmálódott és egy nagy kastély parkjában találta magát, éppen a bejáratnál.

- Ez nem a miniszterium, - mondá sötéten.

- Ő excellenciája nyaraló villája, - felelte az idegen.

A lépcsőzetnél nyájas öreg úr mutatkozott bojtos házisapkában, körülötte néhány szolga lámpással.

Barátságosan kezet fogott a jöttel, aztán a karjára fűzte.

- A miniszter már várja önt. Cudar időnk van, uram.

-128-

Druzsba úr nem felelt semmit, szeliden hajtotta le a fejét és hagyta magát vezetetni, ment, ment, egyik lábát a másik után emelgetve lépcsőről-lépcsőre fölfelé a nagy eleven sírba, melynek a neve tébolyda.

Néhány nap múlva kommuniké jelent meg a lapokban, hogy a zsámi kastélyról forgalomba hozott pikáns hírek, melyek közéletünk egy tisztos, kimagasló alakját is kellemetlenül érintették, egy megtébolyodott tanár, Druzsba Tivadar megbomlott agyában keletkeztek, vagyis ennek jelentéséből szívárogtak ki s természetesen minden alapot nélkülöznek. Az illető tanár jelenleg a lipótmezei tébolydában van gyógykezelés alatt.

Ezzel aztán végkép el is aludt volna a „zsámi ügy“, ha a vánkosokat ki nem rángatja alóla az ellenzék. Ezek az urak mindent megtudnak, mindent megértenek és olyan jó szakácsok, hogy még a csontot is kitűnő mártással tudják körülönteni és delicia azt a közönségnek szopogatni.

A zsámi ügy emellett nem is volt pusztán csont; sokan suttozták, hogy a szegény Druzsba tanár olyan jó eszű, mint akárki, de igazat mondott, tehát be kell törni a fejét. Még pedig az övét belülről volt a legkényelmesebb betörni. A hosszúkezü főurat csak nem is lehetett kiszolgáltatni a rossz nyelveknek. Hisz azért vette fel a kormány programjába a jogállam kiépítését, hogy még nincs kiépítve. Ha a főurat elesni hagynák s Druzsbat szabadon járni a leleplezéseivel, akkor már megvolna a jogállam. A kormány tehát csak következetes. A képviselőházi folyosó tele volt ilyen diskurzussal; maguk a zólyommegeyek követek is titokzatosan húzogatták fel a szemöldjeiket:

-129-

- Hja, ha mi szólhatnánk, szólánk. De ha szólánk, bolondok volnánk.

Így kujtorgott és settenkedett a zsámi ügy hetekig, hónapokig, uzsonna-asztaloknál, kocsmákban, klubokban, folyosókon, míg végre egy nap kipattant a Ház plenumában, mint interpelláció.

Mély csöndben hallgatta a jobboldal, a szélsőbal nyugtalanul fészkelődött, különösen annál a passzusnál, hogy a tébolydába hurcolt tanár a kormány ellen szavazott a múlt választásoknál. (Zajos közbeszólások: Mindjárt gondoltuk.)

A zsámi ügy tehát fel lett bolygatva, bár az interpelláció magában csak annyi, mint mikor az alvó medve a másik oldalára fordul aludni.

Így feküdt a zsámi ügy a másik oldalán sokáig, elfelejtkeztek róla. Közbe jöttek más nagyobb dolgok, a husvét-i szünnapok is, úgy hogy a miniszter csak május egyik szerdáján válaszolt.

-130-

Nagy, zsúfolt karzat jött össze, öreg, előkelő dámák, struccokkal kalapokkal, (csak úgy sustorgott a tömör selyem) kaszinótagok, főrendek (csak úgy villogtak a monoklik), a „Páva“ törzsvendégeiből is kivillant néhány ismerős fej. Nini, Mliniczky úr. Nini Kovik úr. Amott meg az éneklő kanonok úr.

Nem lehet feladatunk kiszínezni az ülést, egyszerűen közöljük a Ház naplójából a miniszter beszédének elbeszélésünkhöz szükséges részét.

... „A t. képviselő úr interpellációja két részből áll, t. Ház, egyik, mely a zsámi kastély rejtelmére vonatkozik, a másik, mely a Druzsba Tivadar tanárral szemben tanúsított eljárást érinti. (Halljuk, halljuk.) Úgy a főispántól, mint egyéb közegeimtől beszerzett hivatalos adatok alapján a következőket hozhatom a t. Ház tudomására.

A zsámi kastélyt, az előttem fekvő eredeti szerződés szerint néhai Kopál ügyvéd zólyomi lakostól bizonyos Chaterina Maylingen nevű poroszországi illetőségű koros úrhölgy bérelte ki több évre, ki is rendes személyzetével a múlt nyáron késő őszig orvosi rendeletére ott tartózkodott. November elején azonban visszament hazájába s azóta a zsámi kastély üresen áll. (Egy hang balról: Ne erről beszéljen, hanem a grófról!) Hiszen ő róla is beszélek, mikor konstátalom, hogy nem ő bérelte a kastélyt, hogy neki ahhoz semmi köze, ha csak azt nem vesszük, hogy egyszer-kétszer, de tudomásom szerint csak egyszer, látogatást tett a tiszteletreméltó koros úrhölgynél, ki berlini attaché korából ismerőse. (Nyugtalanág balról.) De ez nem olyan eset, t. Ház, mely egy miniszterre bárminemű intézkedés és közbelépés szükségét hárítaná. (Derűtség és helyeslés a jobboldalon.)

-131-

Ami már most az interpelláció másik részét illeti, a Druzsba tanárra vonatkozó részt, az első részre adott felelet egyszersmind indokolása az eljárásnak, mely irányában követtetett. Eltekintve az orvosi megfigyelésekről tett jelentésektől, melyek elmekór fenforgását plausibilissé teszik, maga az a jelentés, amit a szerencsétlen tanár a zsámi kastélyból tett tapasztalatairól szerkesztett, nagyban és egészben nem lehet más, mint egy kóros elme túlfeszített működésének fantasztikus szüleménye. (Úgy van, úgy, a jobboldalon.) Annyival inkább, tisztelt Ház, mert abból semmi sem bizonyult valónak, sem a hírbe került főúrnak szereplése, aki nekem is igen tisztelt barátom, s akitől távol áll minden ilyen inkorrektnek nevezhető üzelemnek még árnyéka is, sem pedig ama budai polgárleánynak – hogy is mondjam csak – kényes kalandja, ki azon idő alatt krakkói rokonainál tartózkodott, most pedig csöndben és szeplőtlen hírnévben özvegy anyja házában él. Világos tehát, hogy mind ez a légből, sőt nem is a légből, de egy lázas, megbomlott szerkezetű agyból kikerült vízió szükségessé tette, hogy a nevezett tanár, mint elmebeteg a megfelelő ápolásban ott, azon a helyen, ahol van, részesüljön.

-132-

Kérem válaszat tudomásul venni. (Általános, zajos helyeslés.)

A Ház a választ felállással tudomásul vette.

Mikor az ülés végén mint köpüből a méhek kifelé tódultak a képviselők a korridoron, a karzatról levezető lépcsőn egy erős, rekedtes hang verte ki magát a formátlan zsvajjból:

- Meg mernék rá esküdni, hogy egy szóig igaz, amit Druzsba állít.

Többen fölnéztek a hang irányában. Egy kifent bajuszú robusztus alak jött le, köpcös hölgyet vezetve karon. Senki se ösmerte, csak a „Páva“ törzsvendégei. Manusek Vince volt, aki, úgy látszik, új özvegyasszonyra akadt azóta.

Nem tudni azonban, a miniszter szavaiban való kételkedésnek vegyük-e, vagy csak túlságos lelkiismeretességnek, a megszavazott dolgok fölötti meditálásnak, hogy egy csomó képviselő, kivált a fiatalja, összebeszélte, hogy a „Páva“-ba megy vacsorálni és megtekinti az interpelláció egyik tárgyát.

-133-

Szép csöndes májusi este volt, hát el is mentek és lett nagy sürgés-forgás a „Páva“-ban erre a megrohanásra. A sok előkelő úr a fényes cilinderekben valami ünnepies pompát kölcsönzött a Pávának.

Lótott-futott Jahodovsky, majd hogy százfélé nem szakadt. A sipsirica is segített. Nagyon csinos volt, jaj, de megenni való volt a tarka perkál szoknyájában, csak az a kár, hogy olyan szomorúnak látszott, mint egy apáca.

A képviselők próbálkoztak vele incselkedni, de nem is igen felelt, csak éppen mosolygott bágyadtan, betegesen.

- Nem csoda – magyarázta Mliniczky, aki átült egy kis trics-tracsra a képviselők asztalához. (Az efféle imponál a többi törzsvendégeknek.) – A leányka sokat szenvedte lelkileg, mióta került haza Krakkóból, e miatt a szerencsétlen pletyka miatt. Az ilyen fiatalka jobban érzi dolgokat. Hogy ne, hogy ne? Ma is kerülte ház pokrócára, akarok mondani szőnyegre. Fáj az neki. Szégyenli.

- Hát nem igaz, úgy-e, hogy az anyja eladta volna?

-134-

- No, persze, hogy nem igaz, – kiáltott fel Mliniczky megbotránkozva s hevesen hadonászva a kezével. – Óh, hogy is ne? Csak örült ilyet kitalálhatta. Az anyja? a Jahodovsky? Hiszen imádja, hiszen reszket érte. Milyen anya! Remek egy anya! Több. Egy szent. És annak tartotta Druzsba is. Hanem hát elveszett az esze és nem is érdemes megkeresni többé, mert ha megtalálná őtet, jobban megbolondulna, a mint megtudna vele, hogy milyen galyibát csinálta nélküle... Hej,

MINDENKI LÉPIK EGYET.

-135-

Már a cím mutatja, hogy Erdélybe vezetem olvasóimat. Még pedig egyik legnagyobb városába, ahol Apró István lakik.

-136-
-137-

Apró István uram nem valami történeti nevezetességű vitéz a hajdan korból, (mert ilyeneket liferálnak onnan az írók), hanem egyszerű csizmadiamester a jelenkorból, (még ma is él és varr) olyan, aminő száz is van Miskolcon. Ha csak a csizmáról volna szó, bizony kár volna odáig fáradni, Apró uram azonban inkább a Katalin nevű hajadon leánya által híresült el.

Nem azt állítom ezzel, mintha nem lett volna a mesterségében is tökéletes, mert bizonyára jól csinálta az emberi lábak külső burkolatját is, látogatott boltja volt a Főtéren, átellenben a „Mátyás király“ vendéglővel és a város előkelőségeit számíthatta a kundsajtjai közé.

Sőt épen ezen a téren voltak magasra ágaskodó törekvései. A csizmadia-hiuság egetvívó fantáziája feszegette az agyvelejét. Mikor 1891-ben azok a nagy dinnyéi termettek a „Kígyófészek“ nevű dűlőben, hogy csodájukra járt a város, egyet, a legnagyobbat, kiválasztván, magával vivé Karlsbadba, hódolata jeléül a híres csizmadia-királynak, Mannl-Heinnak - mivelhogy a májpuffadása miatt már harmadízben küldé oda doktor Pribil Pál városi protomedicus.

-138-

Lefesteni való jelenet lehetett, mikor ó-kigyelme megjelent ünnepelőben a hatalmas görög dinnyével, a híres Mannl-Hein „Hungaria“ nevű házában, mely átellenben fekszik a Schlossbrunnal s magát bemutatván, átadta az érdekes ajándékot, a növény-szörnyeteget ama Deák Ferenc-szemöldökű németnek, ki a maga mesterségében olyan nagygyá lett, hogy fejedelmek is megbámulták.

Szemtanúk mesélik, (mert ott volt Apró urammal a sógora), Bizéti Gábor varga is vejestül, hogy a két csizmadia, mialatt a dinnyeátadási szertartás folyt, váltig az egymás lábát nézte, titkon szemmértéket véve arról.

De persze, az ördög gondolta volna azt még akkor! Csak későbbben sült ki a szándékuk, hetek múlva, mikor Mannl-Hein egy pár zergebőr-cipőt küldött ajándékba Apró uramnak és ez viszonzásul rövid időre utána, egy másik pár cipőt Mannl-Heinnak.

Mintha ráöntötték volna, úgy illett a lábukra, s amellet annyira kényelmes volt, hogy Mannl-Hein uram állítólag fölkiáltott, mikor a lábára húzta:

-139-

- Tausend Crucifix, ez a mester! Így még nem pihent meg a lábam, mióta élek.

Lőn hát, hogy a következő saisonban Apró István uram a Mannl-Hein-féle cipőben topogott Karlsbad utcáin; Mannl-Hein pedig az Apró István cipőiben, mint ahogy két udvarias fejedelem cselekszi, mindenik a másik uniformisában hivalkodva.

Hogy ily viszonyok közt még sem a csizmáiról lett híres Apró István, az nem az ő hibája, az a nemzet alacsony színvonalát mutatja. A magyar ember nem eléggé otthonos még a nuanceokban. Nincsen érzéke a formához, a nuanceokhoz; csak a nagy eltéréseket figyeli meg. Ősmeri például a bőrt, a kordovánt, a szattyánt, a bagariát, a chagrint, de hogy milyen csodákat művelhet azon a tű, a bicskia, a kapta, szög, dikics, a csiriz, a cifrázó, a sodró, a kalapács, az ár, meg a csizmadia lelke (mert lelkét önti bele a megalkotott lábtyúbe), arról fogalma sincs.

Csakis ily viszonyok közt eshetett meg, hogy Apró a leánya szépsége által híresült el, pedig az igazán semmi érdem, csak a természet játéka és pusztá véletlenség, hogy kellemetes és az emberi szemeknek látásra édes vala. Mert se Apró uram nem volt szép ember, sem a megboldogult Apróné asszony. Mintha igazán rózsafán termett volna a Kati.

-140-

Csoda pedig annyival inkább, mert szép lánya rendszerint a korcsmárosnak szokott lenni, vagy a mézeskalácsosnak, nemkülönben a gombkötőknek, a szabók leányai rendszerint véznák, horpadt mellűek, a mészárosoké tenyeres-talpasok, a timároké szeplősek, a csizmadiaké zömökök és idomtalanok, mint a csutak; ámbátor a müncheni szépség-gallériában egy barna suszterleányszó arcképe veri le a hercegnőket és királyleányokat, akik ott következnek a falon hosszú sorban, köztük a mi megdicsőült szépséges királynénk: Wittelsbach Erzsébet is.

Hanem talán még a müncheni suszterleánynál is szebb volt Katica. Ha valami világszépséget emlegettek Erdély azon részén, mindig őt vették mértéknek: van-e olyan, mint Kati? Szebb-e az Apró-leánynál?

De még ennél is nagyobb bizonyíték volt szépsége mellett az a körülmény, hogy a város vénasszonyai, kiken már nem igen lehetett élő tanúkkal konstatálni a hajadonkori állapotot, mintha összebeszéltek volna, mind azt vallották magukról:

- Szakasztott olyan voltam, mint Apró Kati.

-141-

De ez azért nem zárta ki, hogy megszólják. Irigyelték a képmásukat.

- Milyen szerencsétlenség az a nagy szépség rajta, de milyen! Mert meg kell adni, hogy nagy szépség. Úri ennek minden mozdulata, minden lépése. És akármicsoda perkál lifitykét akaszt

magára, az mind a legfölségesebb grófi ruhának látszik a csodálatos termetén. De minek? Kinek? Mit használna az, ha a lúd úgy tudna énekelni, mint a kanári? És ha olyan tolla volna, mint a fácányé? Azért nem fognak be kalitkába és a gunárok rá se néznének. Azt érné el vele. Nem vennék be maguk közé se a fácánok, se a ludak, se a kanárik. Hát ugyan ki veszi el a Katit? Valami mesterember? Majd bolond! Annak olyan asszony kell, aki egyszersmind szerszám, segítség. Fűrész kell neki és asszony, vagy gyalu és asszony. De mire való neki egy szép virág? Hiszen az ő szeme is látja a szépet, de fázik tőle. Mert a szépség falánk fenevad, csipkét, pántlikát eszik. Egész kirakatokat. Mesterember nem meri elvenni a Katit. Hát mondjuk, úr veszi el. Úr, de miféle úr? A kis úrnak derogál, mert a kis úrtól komolyan vennék, ha csizmadia-családba házasodnék, ez ledevalválná a sárga földig. Ennélfogva valami nagy úr veszi el, de hogyan? Úgy mint a fagy elveszi tavaszkor a barackfa virágját; megérinti, megfűjja s azzal ott hagyja lehullani.

-142-

Van valami abban, amit az öreg asszonyok összedaráltak; Katica elérte a tizennyolcadik évét is, de kérő még mindig nem jelentkezett a háznál. A szegényebb sorsú mesteremberek leányai rendre férjhez mennek, a csunyak is és ő, a nagy szépség, otthon maradt, még csak azt se kérdezte senki, hogy a világon van-e? Hát megbolondultak ezek a mai legények? Vagy csupa illedelemből szamarak, mint a grófok, hogy a legjobb falatot egyik sem akarja kivenni a tálból a másik elől?

Restelni való vagy nem, de a szegény Katinak meg kellett elégednie azzal, hogy bámulják, hogy szemet-szájat tátva néztek utána, hogy a fotografiáját kiteszik a kirakatokba és hogy egy helyi szobrász utána mintázta a Mária-szobrot a brassói templomnak. Az is különös volt, hogy a gymnasium nagyobb diákjai egész nap az Apró uram boltkirakata előtt ácsorogtak, nézván az ott pompázó csizmákat és cipőket; amiből Apró uram azt következtette, hogy most még tökéletesebbek a cipői, mint azelőtt és hogy az új nemzedék jobban tudja méltányolni a műremekeket. Pedig aligha nem azért csatangoltak ott a paniperdák, mert Kati is látható volt a kirakat üvegén keresztül, amint ott ült a gépnél és varrogatott.

Bizonyára más nyoma is maradt ennek: egy csomó sonett, madrigál s néhány „Hozzá” című vers, a gymnasium érdemkönyvében. A múzsák mutatkoztak, de kérő nem.

-143-

Hova-tovább mindinkább feltűnőbb lett ez a körülmény, úgy, hogy Apró uramat is kellemetlenül érintette, kivált mert csipkelődni kezdtek az ösmerősök:

- Mikor adja már férjhez a Katicát?

- Majd meglássa kegyelmed, egyszer csak itt toppan valami tekintetes úr. Várakozó leány várat nyer.

- Addig vár, míg én akarom - felelte kevélyen, mert végtelenül büszke ember volt.

Maga Katica látszott legkevesebbet törődni a dologgal. Különös leány volt, zárkózott természetű és hideg, mint a jég. Aztán otthon ülő, mint egy hamupipőke. Furcsa, hogy akinek olyan édes pofácskája van, ne szeresse mutogatni. Más az ő helyében naphosszat az utcán flangérozna. Kati ellenben, a vasárnapi templomot kivéve, nem járt a világon sehová, csak nénikéjéhez, Apró uram sógornőjéhez, vagyis özvegy Apró Jánosné szül. Farkas Amáliához, aki kulcsárné, szakácsné és házvezetőné volt a Hunnia pénzügyintézet elnökénél, nagyságos Kolosy Ferenc úrnál.

Szerencsés planéta alatt született ez a Máli néni. Oly helyre vette be magát, mint mikor a bolha egy hideg gyékényről egy kövér zsidóasszony ágyába kerül. Olyan gazdag, finom emberhez jutott, aki csak úgy szórja a bankót, mint más ember a polyvát. S aztán micsoda hatalom ő a könnyűvérű agglegénynél; rendelkezik, süt, főz, duskál zsírban, vajban, mézben, ami szemének, szájának kellemetes.

-144-

Máli néni az egyetlen rokona Katicának, ő látja el ruhával, néha egy kis ékszerrel is kedveskedik, aztán ha odamegy, mindig van egy-két tányér sütemény az almáriumban, meg egy befőttes üveg, amit Katicának felbont. Katica nagy ingyenc, torkos, mint egy kis macska. Háromszor, négyszer is átszalad Kolosyékhoz, mintha csak az éléskamrába osonna egy kis paskortára.

Maga Máli néni is hol-hol bekukkant a boltba. Csak egy nagy kendőt vet hanyagul a nyakára, mert közel van (a negyedik ház innen) és mindig találunk valami sugdosni valót. Őszinte mély vonzalmat tanúsít az anyátlan gyermekek iránt s váltig emlegeti: „Ha valamit gyűjtök, ha marad utánam valami, az mind Katicáé”.

Apró uram Máli nénivel beszél meg a jövődre való terveket.

- Boszantani kezd, - mondá egy napon a bolt külön fülkéjében, pápaszemét a zöld posztókötényével törülgetve - hogy a Katinak nincs még kérője. Takaros a leány és még sem akad szerencséje. Talán vinni kellene ide-oda, színházba, mulatságba? Mit gondol, sógorasszony?

-145-

- Azt gondolom, hogy még korán van.

- Ej, ugyan! Hiszen tizenkilenc éves lesz maholnap.

- Mindegy. Mégis csak gyerek. Későn fejlődik. Nem gondol az még a férjhezmenetelre.

- Vajon?

- Tudom.

- Ő mondta?

- Magam találok ki. Ha hozzánk jön, sokszor elküldöm a kertbe.

- A kertbe? - csodálkozék Apró. - És mi végre?

Máli néni ravaszul mosolygott. Pedig nem jól állt neki, nagyon csúnya fogai voltak.

- Hát abból tudom, sógorkám, galambom, hogy a kertnek mindig abban a részében őgyeleg, ahol a szamáca van, meg a cseresznyefa. Gondolom magamban, nincs még senkije és nem is gondol még semmire. Majd ha egyszer azon a részén találok ábrándozva, ahol a muskátli bokrok vannak, meg a violák...

- Hm, persze, persze, - vágott közbe a csizmadia. - Az asszonyi ész olyan, mint a fecske nyála, szép, filigrán dolgot lehet vele építeni. Hanem azért mégis szégyenlem, hogy nincs kérője.

-146-

- Majd megjön az.

- De még csak nem is mutatkozik eddig. A legényeim hozzá se mernek szólni.

A sógorasszony megvető mozdulatot tett a kezével.

- Csak nem akarja mesteremberhez adni a Katit?

- Hát kihez?

Máli néni csípőjére vágta a kezeit és a szeme zöldes fényben villogott, mint egy áspis kígyóé.

- Ej, van-e lelke? Hogy azt a piskótából való drágalátos testét valami kérges kezű gazember üsse verje. Mert a mesteremberek közönségesen durva lények. Hiába biggyeszi el a száját. Maga is csak olyan volt. Az uram se különb és mindig tele volt a testem kék foltokkal, amíg élt, Isten nyugosztalja meg ott, ahol van, mint ahogy az én szegény testem is megnyugodott azóta. Nem, nem, sógorkám. Csak hadd várjon még a Kati. Ő jobbra van teremtve. Tekintetes asszonynya lesz, majd meglássa.

- Valami éhenkórász irnoké. Köszönöm szépen.

- Hátha jobb is kerül, majd meglássuk.

Az öreg Apró dörmögött valamit, rázta a fejét makacsul, majd határozottan kijelenté:

- A familia lejött a hegyről, sógorasszony, hiszen tudja és nem akar többé fölfelé menni. Becsületes polgár-asszonyt akarok nevelni a Katiból, akinek senki se vethesse szemére a csirizt és dikicset. A leány az enyém most és azt akarom, hogy a férjhez menetele után se szégyeljen az enyém lenni.

-147-

- Minden az Istentől függ, - jegyzé meg Máli néni ájtatos szemekkel.

- Az Istentől sok függ, - fejezte be a csizmadia kemény hangnyomattal, - de Apró István se kutya.

Pedig hát Apró István uram bizony csak kutya - hiába van benne erős akarat. Az Isten ellenben annyi eszközzel dolgozik, hogy se szeri, se száma. Ki tudhatná azt, mikor tesz ő a maga sakktábláján húzást és hogy mi lesz abból?

Hát most is azt rendelé, hogy az Apró uram mája puffadjon meg újra. Ami nem is különös, mert már azelőtt is fölpuffadt néhányszor. De egyáltalán nem is lehet rossz néven venni egy csizmadia májától. A csizmadia mindig ül - megunja ezt a mája és növésnek indul.

Egy szó mint száz, Aprónak megint Karlsbadba kellett menni s Katit erre az időre Máli néni vette magához lakni.

A fürdőben aztán megösmarkedett Mannl-Heimnak az első legényével, bizonyos Kolowotki Mátyással, aki a nagy mester tanítványa lévén, szinte túltett a mesteren. Beszélték, hogy a walesi herceg vadászcsizmáit, a Dudley ladyk és missek filigran cipellőit, valamint a szép portugál királyné lábbelijét is ez a bizonyos Kolowotki készíti. Nagy nymbus környezte a hórihorgas legényt, valóságos aureolát látott feje körül a csizmadia szem. Csodakeze van a Kolowotkinak. Rettenetes egy talentum az.

-148-

Apró uram barátságot kötött Kolowotkival s amint elbeszélgettek egynehányszor, az a gondolata támadt (mert roppant esze volt ő kigyelmének), hogy maga mellé veszi társul, mivelhogy így még nagyobb hírre vergődik a boltja, talán még a Mannl-Heim dicsőségét is elhomályosítják, ha ketten összefogóznak. No, az nagy dolog lesz. Tele lesz ezzel még Budapest is, ha Bécs nem. Azonfelül ő maga már öregszik, ez is egy ok, csak pápaszemen lát, ez a másik ok, ámbár az első okból fakad, aztán lusta is, friss erő kell a boltba, aki nyájas mosolylyal hajlong a kundsajtoknak a boltajtóban s haragos szemöldökkel zsörtölődik a legényekkel és inasokkal, el nem mulasztván az elrettentés politikája kedvéért egyet-egyet hetenkint pofon is legyinteni. Neki derogál az ilyen, sőt veszélyes, mert törvényhatósági bizottsági tag is s még vissza találna feleselni a bántalmazott, mi által, amitől Isten mentsen, csorba esnék a tekintélyén.

-149-

Dictum factum, ajánlatot tett a legénynek, hogy legyen társa, mire az parolát csapott.

- Eb, aki megbánja.

Persze nagy áldomást ittak erre, nem is egyet a beszélgetés közben, a gránátszínű melniki bor mellett, egyszer csak kikottyantotta az öreg:

- Van otthon egy leányom is, bruder, ha megtetszik, elveheted, ebugatta.

Ez volt a másik titkos terve a legénnyel, akár veri ki a mérreg-szeplő Máli nénit, akár nem.

Kolowotki kacsintott a szürke szemével és széthúzta a nagy száját nevetésre:

- Szép-e a mädi, mi?

A csizmadia vállat vont és szerényen mondá:

- Meglehető, azt hiszem. Különböznél ízlés dolga.

- No, azért mondom, mert én válogató vagyok. Szép embernek szép asszony kell, hehehe. Hát nem is adok erre parolát.

- Ej, persze. Nem is fogadnám el.

- Maga látta az én cipőimet, de én nem láttam a maga lányát. - Látatlanba nem megyünk. Ha látjuk, se látjuk, mert csak az arca van künn, már pedig az asszony a nyakán alól kezdődik, éppen ahol el van takarva. Elég nagy igazságtalanság ez a sötétben való botorkálás és ha én király volnék, újra behoznám, hogy az emberek ruha nélkül járjanak, mint hajdan a paradicsomban.

-150-

Apró uramat, ki méltóságteljes magaviseletű és ünnepélyes vala, kellemetlenül érinté az eféle dib-dáb beszéd, a fizetőpincért kiáltá, egyszersmind ráförmedvén Kolowotkira:

- Nem beszélsz úgy, mint egy komoly férfiú, Mátyás és gondold meg, hogy ha az emberek szűz anyameztelenül járnának, akkor a cipő se lenne még kitalálva. Mit érne anélkül a világ, hm? Mit érnénk mink is?

Erre aztán elgondolkoztak, elmerengtek a lét és az emberiség rendeltetésének nagy kérdéseire és bizonyára azt találták mind a ketten, hogy a világ nagyon hiányos és üres lenne a csizmadiák nélkül.

De hát szerencsére ez sohasem fog bekövetkezni, sőt inkább szaporodni fognak, amint egyre hűl az anyaföld és finnyásabb az emberi láb. A történetünk színhelyét képező városban is megszorodtak, új cégtábla került a régi bolt fölé: „Apró István és Társa”. S egy nyomtatott cirkuláré ment ki a kundsáftok közé, kövér betűkkel kiemelve, hogy „sikerült társul megszereznem a híres karlsbadi cipész-királynak vagyis a királyok cipészének, Mannl-Heim tisztelt barátomnak *jobb kezét*, Kolowotki Mátyás urat, ki is velem karöltve, stb., stb.” A körlevél margóin következő mondatok pompáztak: „Nincs többé tyúkszem”. „Nincs többé formátlan láb”, mert tudta Apró uram, hogy mitől döglök a légy.

-151-

Kolowotki Mátyás nagyon meg volt lepetve a Kati szépségétől, mikor új otthonába ért. Soha ilyen! Azt hitte, valami tündérlátomány s oldalba döfvén a mestert, tompa, rekedt hangon kérdé:

- Csak talán nem ő az?

- De bizony a Kati lányom az.

Kolowotkit elragadta a lelkesedés láza s leugorván a kocsiról, egyenest a Katinak rohant. Meg akarta csókolni, miközben áradozva hadarta:

- Óh duscicka moja Kohanicska. Én vagyok a te vőlegényed a Kolowotki, a Mannl-Heim jobb keze.

Szerencsére a Katinak is volt jobb keze s úgy vágta vele pofon a Mannl-Heim „jobb kezét”, hogy szinte csoda volt akkora piciny kéztől olyan nagy csattanás.

- Meg van ez az ember bolondulva? Apám, apám, segítség!

Kolowotki nagy lihegve iparkodott őt a pof dacára is derékon kapni, megcsókolni, Katica sikongatott, karmolta, lökdöste vissza a kezeivel; az öreg Apró ellenben csak félig kacagott, félig haragudott a dologért.

-152-

- Ej, mit ordítasz úgy, mintha nyúznának, hiszen meg nem esz. Te meg, Kolowotki, ne fogdosd a leányt és ne bolondozz, mert meg haragszom. Nem szolgálóval van dolgod, hallod-e? Amit kapsz, az a tied. Most már hagyd abba, Kolowotki, mert nem az a módja, hidd el.

S ezzel csillapítólag, barátságosan eresztette le a nagy tenyerét a Kolowotki vállára.

Kolowotki megfordult, Katica pedig időt nyert kisiklani s elfutni a szobából.

Kolowotki kábulva nézett utána. Hogy ringott az a fölséges dereka a csipőin! Az egyik lenszínű hajfonata kioldódott a dulakodásban s sziszegve verdeste menekülése közben a perkál szoknyája alsó fodrát - mert egész odáig ért le.

- Enyim ő - hörögte a legény lázasan. - Nekem ígérte. Talán nem igaz, mi?

És vad tekintetét szinte belevágta az Apró uram arcába.

- Hát meg is lesz, - biztatá emez nyugodt komolysággal - de túrtóztess magad s ne ess neki éhesen, mint a pohánka kásának, mert a fehérség fittyet hány azoknak, akikről észreveszi, hogy nagyon utána vannak. Tégy úgy, hékás, mintha föl sem vennéd.

-153-

Szót fogadott ebben Kolowotki, már a mennyire tehetne, mert nehéz a piros almát nézni, éhesnek lenni s tudni róla, hogy az övé, vágyni rá, de bele nem harapni. Eb aki megállja. S el van veszve, aki meg nem állja.

Egy darabig hozzá sem szólt, de a szerelmes gyöngéd tekintetét minden órában rajta felejtette. Kati érzéketlen maradt ezzel szemben, mint egy alabástrom bábú.

Kolowotki a fogait csikorgatta dühében, ha senki sem látta, s föltette magában, hogy rá se néz többet, hanem azért nem bírta megállani, ha mellette elment, hogy meg ne csípje titkon enyelgő pajkossággal, ha olyankor tehetne, mikor senki se nézett oda, de amit bizalmas édes titoknak szánt, azt a leány legott nyilvánosan nyugtázta, haragosan, durcásan.

- Ugyan ne izéljen, Kolowotki. Mit akar? Hagyjon békét!

Ami azt jelentette, hogy nem akar semmi közeledést, semmi bizalmaskodást. Olyan kosár ez, mint a parancsolat.

Gúnyosan röhögtek ilyenkor a mester legényei, inasai, fölpillantván munkáikból, Kolowotki pedig azt hitte, hogy rögtön elsülyed a föld alá. Sértődve dúlt-fúlt a boltban napokig, szórakozottan kezelte a szerszámokat s tele voltak a cipők az úgynevezett „vak vágásokkal“. Minduntalan félrehívta az öreg Aprót vagy a fülkébe vagy az udvarra s izgatottan tárgyalt vele:

-154-

- Ezt én ki nem állom tovább. Adjon tanácsot, „papa“, mit tegyek? (Papának kezdte hívni Aprót - azt hitte, ezzel is közelebb jut Katához.) Belehalok, papa!

- Ne félj te ettől, Mátyás! - biztatta Apró uram. - Csizmadia szerelembe még soha se halt meg. Azt csak a szabók és a cukrászok cselekszik meg.

- Nem állom ki tovább, becsületesemre mondom, inkább elbúdosom, elhagyom magát, de hogy minden nap lássam őt és tudjam, hogy nem szeret, inkább megyek. Isten áldja meg, papa!

A kezét nyújtotta s szemeit előntötték a könnyek.

Apró uram megjijedt. Az új társ sokat ér. Azóta nagyon föllendült az üzlet, amióta ő is benne van. Próbálta csillapítani:

- No no no, nem baj, Kolowotki. Hiszen még nem ösmer régóta. Hiszen még csak néhány hónapja vagy itt. Nem csoda az, ha még nem szeret.

Kolowotki fölfortyant:

- Mit, hogy nem csoda? Hát kinek néz engem a papa? (S kidüllesztette a mellét.) Hát olyan ember Kolowotki Mátyás, akit csoda volna megszeretni? Szép vagyok, kedves vagyok, okos vagyok, hát mit akar még? Hiszen nem princesse. De ha az volna is. Inkább megfoghatatlan, hogy nem szeret.

-155-

- Megesik az ilyesmi más emberen is - mondta a csizmadia zavartan, kedvetlenül.

- Én rajtam nem szabad megessni...

- Te persze kivételes lény vagy - vágott közbe Apró uram gúnyosan, mert már nem tűrhette a nagy pöffeszkedést. - Logikával beszélj, barátja az erénynek, vagy hagyjuk abba!

- Hiszen éppen a logika - ellenveté Kolowotki. - Akit én utáltam eddig, az engem is mind utált, ha már most aztán beleszerettem valakibe, annak is belém kell szeretnie.

- No persze! Majd az csak úgy megy! Elégedj meg azzal, hogy Kati egyelőre senkibe sem szerelmes.

- Bizonyosan tudja? - kérdé mohón.

A csizmadia vállat vont.

- Én legalább semmit sem vettem észre.

- Pedig mégis alighanem itt van a bibé - hörögte Kolowotki sötéten s még a porcellán csehpipa is kiesett a szájából ijedtében e gondolatra. - Megölöm azt a gazembert, megölöm.

És fenyegetően emelte fel az ökleit, meglóbázva azokat a levegőben.

-156-

- Láthatatlan árnyékokkal csak a molnárok hadonásznak és a poéták. Ne fáraszd ökleidet ok nélkül.

- Majd kikutatom én, hogy kicsoda. Kinyitom a szememet, szimatolok, mint egy detektív és végére járok.

- Hát azt okosan teszed, ha van ilyen. De ha nincs, akkor csak várj türelmesen, én azt a tanácsot adom. Az idő Kolowotki, az idő a fő, az idő segít mindenen.

- Ej, menjen a pokolba az idővel! - fakadt ki Kolowotki keserűen. - Mit utasít engem az időhöz? Az idő nem apja a Katinak, az idő nem üzlettársam, még csak nem is csizmadia, hát szeretném

tudni, mért segítene engem? Hanem maga a leány apja, maga az üzlettársam, hát maga beszéljen a leányával, el akarom venni, punktum, vagy pedig megyek el innen a világba, amerre a két szemem visz.

Nem maradt tehát más hátra, mint sarkára állani Apró uramnak, ha van sarka s hatalmi szóval élni, de a leány váltig ellenszegült, úgy, hogy Kolowotkit folyton csak a reménység Szent-János-kenyerén tartotta.

- Nos, hogy leszünk „öreg ház“²⁾? - kérdezte Kolowotki majdnem mindennap újra és újra.
- Bízzál az időben - ismételte Apró minduntalan.

És az idő csakugyan segített, de megfordítva, t. i. Kolowotki lett szerelmesebb a leányba. Nem is szerelem volt már az, hanem delirium, féltékenységgel vegyítve.

Egészen elfoglalta ez az érzés. Több szeme lett, mint Argusnak, mindenkire gyanakodott, aki csak szóba állt Katival; a cifra urakra, akik mértéket jöttek vétetni a boltba s fecsegni próbáltak vele, a legényekre, akik a bolt háttérében dolgoztak, a diákokra, akik kívülről üvegen át nyalták a mézet, sőt gyanakodott még Máli néni is, aki gyakran vitte magával Katit, majd átdöfte a szemével, hátha a Máli néni is valami asszonyruhába öltözött udvarló, - ami nem is volt valami ostoba föltevés, mert Máli néni orra alatt csakugyan tenyészett némi bajuszféle.

Minden jelt megfigyelt s építette belőlük a hidakat vagy a paradicsomba, vagy a pokolba. Úgy estek a jelek, mintha a leány közömbös lenne mindenki iránt, sőt néha úgy tetszett neki, hogy a szemei gyöngéden pihennek meg ő rajta (t. i. Kolowotkin), máskor ellenben gyűlöletet olvasott ki azokból. Bolondos számvetés a szerelem, ahol a számjelekből, mindig más-más eredmény jön ki a hangulat szerint.

Mily megnyugtató volt, ha Kati ott ülven a varrógépnél, bélelve a topánokat, a gép egyenletesen berregett, mint az egészséges ember ütere, egyetlen tempót sem hagyva ki. Ifjú urak jöttek-mentek és a gép csak egyre berregett.

Ilyenkor hátra se fordult Kolowotki. Minden rendben van. A gép azt mondja: nincsen semmi baj.

A leány rendesen szomorú volt, se nem dalolt munkaközben, mint azelőtt, sem nem nevetett, ha valami tréfát hallott. Lesütött szemekkel ült munkájánál, haloványan, hervadozva, mintha beteg lenne. Vajjon mi bánata lehet? Mi lakhatik e fehér homlok mögött? Az arca olyant mutat, hogy valami boldogtalan szerelem rág a szíven. De a gép mindig kiadott minden tempót, akárki lépett is be. Az arc hazúdhat. A gép nem hazúdhat.

Az öreg Aprónak feltűnt a leány szembetűnő lankadsága, a karjai megsoványodtak, az arca megnyúlt, fehér, mint a fal, csak a fekete szeme égett, mint két mécses.

- Mi bajod, te Katica? Nem vagy te beteg?
- Nincs semmi bajom.
- Pápista-színben vagy, szívecském.
- A fejem fáj.

Egyre fogyott, egyre gyengült, ajka színtelen lett, a tekintete révedező.

- Jaj, fiam, keresztül látok a füleden, mintha pápaszem volna. Neked mégis valami bajod van. Ne hívassam el Pribil doktort?

Kati összerezett, mintha valami hideg széláram fújta volna meg.

- A viláért se, apám. Biztosítlak, hogy egészséges vagyok és jól érzem magamat.

Pedig valóságos árnyék, de még csak szebb lett így, valami légies, mennyei derengett az arca körül, valami glóriaszzerű, ami a szentek feje körül sugárzik és itt is megvan, emberi szem nem látja, de odaképzeli.

Nyugtalan érzések fogták el koronkint az öreget, panaszkodott fűnek-fának a leány állapotáról. Ahogy ez már szokás, vizsgálta mindenfélével:

- Keveset van a friss levegőn - jegyzé meg az egyik. - Öntöző kannát kell adni a kezébe, meg kis ásót, dolgoztassa a kertben.
- Leányarcnak a főköttő adja a piros festéket, nem a patika - vélte a másik.

Kolowotki nem vette rossz jelnek.

Kati eped valaki után, azért fehér. De minthogy a gép egyenletesen jár, akárki lép is be, az a bizonyos „valaki“ csak a boltban lehet. A Kati tehát utána eped. De mért nem szól? Mért nem adja be a derekát? Mért tesz erőszakot a hajlamain? Micsoda ostoba kacérság az!

Egy délelőtt azonban váratlanul felrezzent Kolowotki, aki háttal fordúlva Katinak, szögeket vert egy cipőtalpba. A varrógép egyszerre akadozni kezdett, egy-egy berrenés kimaradt, ami éppen olyan bántó volt, mintha az óraketyegésben támad valami rendetlenség. Az alvó ember is fölébred, ha a tik-tak nem szabályos.

Kolowotki a bolt előrészébe pillantván, egy sugár termetű, fényes fekete barkójú urat látott belépni. Apró uram nagy alázatosan kapta le aranyzsinoros házisapkáját s nyakát meggörbítve hajlongott előtte. Nagy potentát lehet az illető. Kati idegesen gyúrta a varrást. A gép megállott s a lány arca kigyúlt, mint egy égő fáklya.

A Kolowotki szemkarikái zöldes fényt löveltek, szíve hangosan dobogott.

Ez az! súgta belülről egy szózat és a dolgozó legények kalapácsi utána verték. Ez az. – Ez az.

– Szervusz Apró! – szólt az idegen úr kevélyen, fenhéjazón, sárga keztyűivel, melyeket a kezében tartott, meglegyintve a mester vállát. Ebből állt a köszöntés.

– Alázatos szolgálja nagyságodnak. Minek köszönhetjük a nagy szerencsét?

-161-

S posztókötényével egy széket letörölni sietett, ha netán por lenne rajta.

– Nem ülök le, ne bántsa.

– Azt gondoltam, hogy talán mértéket veszünk.

– Ördög vigye most a mértéket! Nem magához jöttem, hanem a kisasszonyhoz.

Ah úgy? – szólt a csizmadia örvendő vigyorgással. – Állj fel, Kati! Gyere ide, fiam. A nagyságos úr hozzád jött.

Az idegen úr Kati felé lépdelt, s finom illat áradt szét ruháiból, zsebkendőjéből. Kolowotki tetőtől-talpig szemügyre vette. Nem volt már fiatal ember, egy kicsit deresedett a szakálla a széleken, de szépek, üdék voltak a vonásai. Előkelő öltözetet viselt, fényes cilindert, sűrű csíkos kabátot, ezüst fogantyúju pálcával veregette elegáns nadrágszárait. A kezén pedig a manchetta alatt arany karperec csillogott.

Kati gépiesen felállt, de most egyszerre olyan sápadt lett, mint a halott. Szemeit lesütötte, ajkai láthatólag remegtek.

– Egy kis üzenetet hoztam – mondta a jött, könnyedén, elfogulatlanul. – A nénije künn van a szüreten hajnal óta, a szőlőmben, ide üzenté az imént, hogy délután magácskát is kihozzam. Ha tehát az édes apja megengedi és maga is ki akar jönni, délután megállnék itt a kocsival.

-162-

Kati az apja arcát fürkészte s újra piros lett, mint a skarlát posztó. Kolowotki kékölt, zöldült a háttérben, míg ellenben a csizmadia sietett beleegyezni.

– Oh, hogyne. Csak hadd menjen ki egy kis jó levegőre, úgy is olyan szegényke, mint egy buborék.

A látogató ezt is tréfára fordította.

– Hát eljön a kis buborék?

Kati fojtott hangon felelt, miközben az arcát elfordította.

– Igen, ha úgy kívánja – a Máli néni.

– Nekünk úgy sincs most szólnunk – panaszkodott Apró uram. – Elverte a jég, egyetlen fűrt se maradt rajta. Soha még olyan pusztulás, nagyságos uram, mint mikor én oda kimentem nyáron a jégverés után. A gondolat, hogy nem lesz borom az idén, meg az összetiport termés, könyeket facsart ki a szememből. Jó keresztény vagyok, de még sem állhattam meg zokszó nélkül. Én uram teremtem, mit míveltél te itt? Vásott gyerek tesz ilyent, de nem egy isten.

– Apa, apa, ne káromolja az istent, mert megbünteti; úgy borzong a hátam, ha hallom.

– Hadd el, fiam, légy nyugodt – mondá nem minden méltóság nélkül – nem lesz nekem azért semmi bajom, mert az ilyet én aztán mindjárt eligazítom ő vele.

-163-

– Hogy, hogy? – kérdezte a vendég kíváncsian.

– Hát csizmát varrok neki.

– Az istennek?

– Persze. Vagyis behívok ilyenkor egy koldust az utcáról és mértéket veszünk a lábáról, úgy-e, Lőrinc?

Az öreg legény, Lőrinc, bólított a bozontos nagy fejével:

– De hányszor!

A látogató a fejét csóválta. „Maga ugyancsak furfangos kópé, Apró gazda“. Aztán a Kati felé fordult:

– A viszontlátásig, kicsike. Úgy uzsonna tájára készüljön.

– Hát bizonyosan eljön értem? – kérdé a leány felbátorodva.

– Akár zálogot is adok – felelte mosolyogva, egy udvarias mozdulattal kivette a gomblyukában pirosuló szegfűt és átnyújtotta Katinak.

Mindez oly szép volt, oly finom dolog volt, hogy egészen elbájolta a mesterlegényeket, a kik nézték. Hm. Ez aztán az úr. Ez tudja a módját.

Kolowotki is ezen a véleményen lehetett, mert mihelyt az ajtó becsukódott a távozó mögött, félrehitta az öreget.

- Ki ez a kinyalt fickó? - kérdé zordonan.

- Ez egy kiváló uraság, egy idevaló banknak az elnöke, bizonyos Kolosy Ferenc, első gavallér a városban.

- Megölöm - súgta Kolowotki rejtelmesen a fülébe.

Ijedten kapta el a fejét és szemébe nézett az üzlettársnak, hogy nincs-e megbolondulva?

- Ugyan, miért ölnéd meg?

- Nem tetszik nekem a pofája, azért.

- Pedig inkább szép ember.

- De karperecet hord.

- Mi közöd hozzá? Cipőt is hord, még pedig legalább is húszat koptat ő és a személyzete évenként. Kár volna az ilyen kundsáftot megölni.

- Ebbe szerelmes a Kati, - susogta síri hangon. - És ő is a Katiba.

- Már mint ő? A Katiba? És a Kati ő bele? Hát honnan veszed ezt, te boldogtalan?

- Onnan, hogy mi köze volna különben a leányhoz?

A csizmadia fölkacagott, vidáman, édesdeden, hogy szinte könyezni látszottak apró, fényes szemei.

- Oh, te bolond lengyel, oh, te csacsi lengyel, hisz ez a Máli néni gazdája, a Máli néni pedig nagynénje a leálynak, nekem pedig sógorném és bagoly legyen a nevem, ha egy nap nem örökölök tőle egy szép összeget.

- Úgy? - mondta Kolowotki és megjuhászodott egy kicsit.

Elcsendesült, de csak látszólag. A zöld szemű szörnyetegnek nem könnyű parancsolni. A zöld szem soha sincs behúnyva. Ahhoz nem rendel a gondviselés pillákat. A bolond is észrevehette Kolowotkin, hogy izgatott, hogy szerelmes, hogy féltékeny. A mesterlegények elújságolták Aprónak, hogy a „lengyel-gazda” pisztolyt vásárolt a Perger kereskedésében és mindig magánál hordja, sőt a jóslások is megindultak: „No, majd meglássa kegyelmed, hogy itt valami szomorú dolog történik.” Maga a hú öreg Lőrinc is abban a véleményben volt, hogy Kolowotki egy rossz pillanatban vagy magát lövi agyon, vagy a Katkát.

No, megijedt erre Apró uram és elhatározta, hogy végez a dologgal. Ráparancsol a leányra, vagy férjhez megy Kolowotkihoz, vagy pedig rögtön elküldi a hugához, aki Magyarországon, Hajdú-Szoboszlón korcsmárosné. Tessék választani. De az egyiknek meg kell lenni, ha ezer ördög állana is útban.

Szerencsére egy sem állott. Sőt az az egy is, aki állt volna, éppen az nap délután átszaladt hozzá, bizalmas beszélgetésre és arra próbálta rávenni, hogy adja férjhez a leányt.

- De hiszen eddig maga ellenezte, sógorasszony.

Máli néni ájtatosan emelte szemeit ég felé.

- Elleneztem, igenis elleneztem, mert a javát akartam. Oh, Mária, dicső anyácska, te tudhatod, hányszor esdekeltem hozzád, szépen egyengetve a jövődjét. De a homok kiszaladt a légváraim alól. Beteges lett a lelkem, egyre hervad, mint a rózsza a szárazságban. Mikor a portéka romlik, sógor úr, túl kell rajta adni. Ez az elsőrendű regula. Ezt tartotta a megboldogult Jakubovics Bogdán is, akinek a házában laktunk, a Gólya-utcában. Tudja, az, aki prémekkel kereskedett. A Katit férjhez kell adni, még pedig hamar. Egy szó mint száz. Mert a rózsát is pohárba kell tenni, ha hervadni kezd, még pedig hamar. Sokszor éppen attól éled föl. Mert csodálatos plánta az asszonyféle.

Apró uram a kezeit dörzsölte nagy megelégedéssel.

- Nos, hadd hallom már most, ki legyen a sógorasszony kiszemeltje?

- Oh, Mária dicső anyácska, ki is, no? Ámbátor valami nagy válogatást éppen nem ajánlhatok. Rossz világ van most, a lány olcsó, a családfenntartás drága. Nem igen vickándo-zhatik a mai hajadon. Aki kéri, az marja. Én azt gondolom, hogy a Kolowotki is jó volna, szereti, meg fogja tudni becsülni és ez a fő a házasesetben.

Apró uram csak éppen hogy meg nem ölelte Máli nénit örömeiben.

- Hiszen éppen ez az én tervem is. Ejnye, sógorasszony, eszem a szentjét, de bearanyozni való esze van. Hát persze Kolowotki. Jól mondja, hogy szereti. Még pedig hogy! Azután micsoda ember a maga nemében. Ahol megáll, első lesz mindenütt a munkájával. S milyen munka ez a mienk! (Apró uram neki lelkesedett, szemei lángoltak, haja izzadni kezdett.) Olvasom az ujságban, hogy

egy híres író, gazdag orosz gróf, üres idejében csizmákat varr. Csizmákat passzióból. Mert nagy élvezet az, tessék elhinni. Csak még nem tudja az emberiség. De majd elterjed. Nem adok neki hús esztendőket és meglássa, ha két király találkozik valahol, a fekete kávé után ahelyett, hogy leülne durákat játszani, leülnek csizmát varrni a minisztereknek.

Ennek a borzalmas tanácskozásnak lett az eredménye, hogy még aznap este vacsora előtt megkeményítette a szívét Apró uram egy-két kupica cognac-kal a patikában, otthon asztalbontás után elővette Katit és újra szőnyegre hozta Kolowotki ajánlatát, körülményesen és bölcseséggel világitva meg az elfogadás előnyeit és a kosár veszedelmeit, – még a pisztolyvételt se hallgatva el.

-168-

– Nem kell, édesapám, se lelkenek, se testemnek.

Arcán visszatükröződött az ellenszenv, beszédes, szép szemeiben dacos elszántság fénye gyúlt ki.

– Hát jól van – mondá az apa szomorúan, de határozott hangnyomattal. – A lelkedet nem rontom meg, az akaratodra nem verek békót, hanem aminek meg kell történni, az elkerülhetetlen. Holnap elhagyod a házat.

– Hova menjek? – rebegte a leány megtört hangon, a fejét lehajtva.

– A szoboszlói nagynénédhez kísér el Lőrinc a reggeli vonattal.

– És meddig maradnék ott? – kérdé tompán, miközben a könyei előtörttek.

– Ameddig férjhez nem visznek valahova. Vagy ameddig Kolowotki meg nem házasodik. Ide máskülönben soha sem térhetsz vissza. Fizetni fogok érted.

A leány szilaján rázta meg a fejét, azt a szelid fejét és a lábával toppantott a padlón, azzal a kicsi lábával.

– Nem, nem! Nem hagyhatom el a szülővárosomat. Nem teszem, nem tehetem.

Az öreg vonásai egy pillanat alatt elborultak, a vér a fejébe szállt, a szemkarikái kidagadtak, rettenetes lett, mint egy ugrásra készülő fenevad s a tenyerével nagyot csapott az asztalra, hogy tányérok, tálak mind hulltak alá.

-169-

– Csitt, te sápadt béka! Összemorzsollak.

A leány reszketni kezdett apja összezúzó tekintete alatt, lábainai megrogytak, önkénytelenül térdre esett előtte.

– Atyám, édes atyám, ne tegye azt velem!

– Vagy az egyiket, vagy a másikat! – rikácsolta könnyörtelenül.

A leány végighúzta sovány tenyerét a homlokán, mintegy hangosan gondolkozva.

– Itt hagyjam a várost, a szülővárosomat, most?...

– Ugyan, mit szeretsz rajta? – Talán a kakast a tornyán? Én nem bánom, maradj itt, de csak mint a Kolowotki menyasszonya.

– Engedjen – esengett – legalább egy kis időt a gondolkozásra.

– Gondolkodhatsz reggelig.

Rimánkodva tette össze a kezeit, mintha imádkoznék hozzá.

– És még legalább huszonnégy órát hozzá, hiszen ennyit a gyilkos is kap a siralomházban.

-170-

Az öreg megenyhült, elfordította az arcát.

– Jól van, gondolkozz tehát holnapután reggelig. De ne menj holnap se a boltba, se az utcára, mert értsd meg, félek, hogy valami szerencsétlenség történik. Az a szegény ember, hiszen tudod ki, nem jót forral és olyan rossz előérzetem van, hogy ki sem mondhatom.

Ha jól emlékeznek rá az odavaló emberek, (akiktől én hallottam ezt a történetet), egy szerdai nap következett, amikor hetivásár is van a városban. Kati kisírt szemekkel kelt föl reggel s nem ment a boltba, mint egyébkor, a reggelijét sem ette meg, a Zsuzsi szolgáló előadása szerint – leült az asztalhoz és levelet írt. Zsuzsi az ebédet főzte, nem ért rá mindent megfigyelni, noha szemfüles fehérnép volt. Mit tudta ő, hogy a kicsike részletek is fontosak lehetnek néhány nap múlva?

Tény azonban, hogy a leányasszony (már mint a Kati) nem volt a városban, mert a kimenő köpenykéje még este felé is azon a helyen hevert a ripsz divánon, ahova Zsuzsi előtte való este tette. Igaz ellenben, hogy Zsuzsi hallotta az utcaajtó nyikorgását délelőtt és minthogy a Szamos nem ugatott, alkalmasint a Kati volt künn. Talán a levél dolgában járt, hogy valakit fogjon az utcán, aki egy kis borraivalóért elvigye vagy a postára, vagy akihez szólt. (Hiszen ha tudnánk, kinek szólt!) Zsuzsi kevéssel déli harangozás után átfutott a Tóth János szatócs boltjába egy garására címetért a tejbe rizkásához, akkor látta Katit az utcai ablaknál féltessel kihajolva, mintha az utcát kémlelné és várna valakit, hogy jön-e már?

-171-

Kis vártatva azután, mikor a csigatésztát gyúrta a konyhában, megint hallotta az utcaajtót csikorogni és minthogy most már ugatott a Szamos, valami idegennek kellett érkeznie. Ki volt, mi

volt, mit akart, választ hozott-e vagy egyebet, nem tudja, nem látta, nem hallott semmit. Fusson ki - azt mondja - a szeme, ha még egy mákszemnyit tud ezenkívül.

Ami aztán délután történt, abban nincs semmi különös, egyébiránt köztudomású is. Egész estig sírdogált a szobában, mikor pedig hazaérkezett Apró uram a Lőrinc legénynyel, azt mondja az öregnek:

- Igen szeretnék még a Máli nénivel találkozni, édes apám, mielőtt határoznék reggel.

Az öreg megörült, mert tudta, hogy Máli néni mit fog tanácsolni.

- Azt bizony jól teszed, édes lányom. A Máli néni okos persona. Bízvást megfogadhatod, amit mond.

Sőt vacsora után ő maga emlékeztette:

- Most már vess egy nagykendőt a nyakadba és szaladj át.

El is indult nyomban, de a küszöbről visszafordult. Valami csodálatosan mély szomorúság honolt az arcán.

- Jó éjszakát, apám, ha lefeküdnék addig.

- Ne légy sokáig. Elküldjem érted a Lőrincet?

- Oh nem, minek? - mondta reszkető hangon. - Majd elkísér onnan valaki.

A Szamos nagy komédiát csinált odakünn, nyalta a Kati kezét, ráugrált, mintha vissza akarta volna tartani. Majd keservesen vonított, mikor eltávozott a kapun. Egy éji bagoly nekivágódott az ablaknak és behujjantott. Még hallani lehetett, amint a Kati kis cipője végigkopognak a kövezeten az ablak alatt. De az öreg nem hallott egyebet, mint a pipája szörtyögését.

Bóbiskált a macska egy széken; Lőrinc mákot tört a mozsárban a holnapi metéltre, de ő is gyakran abbahagyta; a gazda könyökére dőlt fejjel azt cselekedte, amit a macska, csak az óramutató ment, mendegélt pontosan a maga stációkra osztott útján.

Künn a konyhában Zsuzsi mosogatta az edényt, miközben valami monoton ostobaságot dúdolt:

Jegenyefán madárfészek,
Az én Palim sokszor részeg;
Részeg hétfőn, részeg kedden,
Részeg szerdán, csütörtökön,
Részeg pénteken, szombaton
És az egész vasárnapon.

Ezen az altató nótán szundított el Apró uram, de nem eléggé mélyen. (Ahhoz legalább is egy templomi zsoldár kívántatnék.) Lőrinc keveselte az álmát; mivelhogy egy kancsó bor állt a gazda előtt és Lőrinc egyre azon spekulált, hogy egy kellő pillanatban oda suttyan és húz belőle egyet, de valahányszor közeledett az asztalhoz ilyen gonosz szándékkal, az öreg mindig fölpislantott. Lőrinc kombinált. Hogy lehet ez? Hát úgy lehet, hogy olyankor abba hagyja a máktörést és a mozsárdöngés megszűnése, vagyis a beállott csend költi fel Apró uramat. Tanulmányozván a kérdést, mindenekelőtt szükségesnek tartotta Apró uram álmát hozzászoktatni a csöndességhez. Félbeszakítá tehát a máktörést bizonytalan időre s leste a gazdát, amint letapadnak a szemei s megkezdődik a szuszogó lélekezete.

No, most! Fölkelt s lábújjhegyen közelgett a kancsó felé és már éppen utána nyúlt, mikor az öreg váratlanul kinyitotta szemeit, megrázta magát a székében s nagyot ásított.

- Hah, de rosszat álmodtam - dörmögte. - Lefeküdt már Kati?

- Még haza se jött - felelte Lőrinc.

Az öreg az órára pillantott, bizony az már tizenegyre járt akkor. Ijedten ugrott föl, szemkarikái kitágultak, minden álom elröpült belőlük.

- Mit tud ott annyit locsogni? Szaladj érte hamar, Lőrinc fiam (aggodalmasan csóválta a fejét), sehogy sem szeretem ezt a dolgot.

Lőrinc elsietett, vissza is tért egy negyedóra múlva. Nagyon sápadt volt és lihegett.

- Baj van, nemzeti uram; a leányasszonyka nem is volt ott ma este.

- No, a karbunkuluszát! - ordított föl. - Ezt ugyan megcsináltuk. Kivel beszéltél?

- Magával Apróné asszonyommal.

- No, itt szép multság lesz, Lőrinc - mondá dúlt arccal, neki tántorodva az asztalnak.

Ez a csapás megtörte. Éppen az erős emberek hajlók a végletekre. Elkezdett pityeregni. Pityeregni egy Apró István, akár egy vén asszony. Leborult az asztalra és egyre csak azt kiáltozta: „Óh, drága kis csecsebecsém, mit tettél! Apád ellen mit tettél?”

Majd odafordult hű öreg legényéhez és égre-földre kérte összetett kezekkel, hogy csináljon valamit, keresse elő a Katicát, adja vissza neki, ha a föld alól hozná is ki.

Az öreg Lőrinc csak bámult, egyre bámult, hogy mi lett az ő kemény gazdájából, aki eddig mindig csak parancsolt.

- Mit gondolsz, mit tegyünk, édes jó Lőrincem - motyogta gyámoltalanul, megsemmisülve s úgy leste a szavait, mint egy bölcs ember gondviselészerű kinyilatkozását (ő, a nagyészú városatya, az együgyű Lőrinc véleményét).

- Hát én azt gondolom, hogy ki kellene doboltatni - dohogta Lőrinc, miközben maga is zokogni kezdett.

Éppen ezzel adta vissza a gazdája erejét. Míg ő sírt, gyerek volt s míg a másik nem sírt, őt hitte gyerekségében férfinak, de most, hogy a Lőrinc mécsese is eltörött, föluggott Apró uram, mint akinek eszéről-erejéről lepattan a lenyűgöző burok, kitörülte szeméből a könnyeket s parancsolón intett Lőrincnek:

- Ostoba fickó vagy. Vedd a kalapodat, menjünk.

Lőrinc szótlanul követte.

Az öreg lekasztotta puskáját a falról (Lőrinc megborzongott, hogy mi lesz most), azzal elindultak.

Künn az utcán megfogta az öreg a puskát és az égnek célzott.

(No, ez megint egypár csizmába kerül - gondolta Lőrinc.)

-176-

A puska elsült, nagyot durrant. Apró uram csendesen figyelt egy darabig, mintha azt várná, hogy nem pottyán-e le, amit meglőtt, véletlenül éppen lehullott a menyboltról egy csillag (ni, úgy segéljen, eltrafálta, - hüledezett Lőrinc), azután elsütötte a másik csövet is, mire utcahosszat nyiladozni kezdtek az ablakok.

Hiszen éppen csak ezt akarta a csizmadia.

Álmukból fölvert szomszédok, hálófőkötős asszonyságok kitekintettek a lövés zajától megriadtan az utcára, hogy mi történik. Hol lőttek? Ki lőtt? Miért lőtt? Érdekes dolog az ilyen.

- Jó emberek! - kiáltá most a csizmadia stentori hangon, hogy meg lehetett hallani a Kovácsék házatól le a Bethlen-kapuig. - A leányom, Apró Katalin, elment ma este nyolckor otthonról a ténjéhez és vissza nem tért mindekkoráig. Okom van hinni, hogy valami szerencsétlenség történt vele. Van-e köztetek valaki, aki látta őt ma abban az órában vagy később és engem útba igazíthat?

Egyszerre hárman-négyen is jelentkeztek; az egyik látta a Csapó-utcán körülbelül egy negyed kilencre, a másik találkozott vele a puskaapor-torony tájékán, sietve ment, nagyon sietve, az arcát bebabulyázta nagykendőbe, hanem mindegy, meg lehet őt ismerni a gyönyörű járásáról, a testének kecses tartásáról sok ezer közül is; harmadikul pedig a Sánta Fanda Mihály fiskális jelentkezett, aki lekvárt főzetett odakünn a marosmenti villájában és későn jött haza, a Rekettyésnél látott elsuhanni mint árnyat, a Maros vize felé egy szép sugár leányt, még utána is kiáltott, de nem felelt, hanem futni kezdett.

-177-

- No hát a Marosba ugrott - mondá Apró uram tompán. - Fogjatok, kérlek, csáklákat, jó emberek, keresztények és menjünk.

Már ekkorra sokan gyűltek köréje s hamar volt csákllya, kötél, lámpás. Nagy Gergely uram hirtelen befogatott és a két csónakját is szekérre rakta, úgy, hogy egy egész szomorú karaván indult meg a Csapó-utcán a Rekettyés felé. Az éj csöndes volt és nyugodt. A csillagok szikráztak, nevettek az ég palástján és nézték magukat a Maros szelid vizében.

*

Siettek. A szomorú apa szinte futott elől, még az asztmájáról is elfeledkezett. A többiek, akikhez odacsatlakozott Zsuzsi szolgáló is, a nyomában loholtak. Zsuzsit bántotta a nagy sietség, mert a délelőtti események csiklandozták a nyelvét, szaladó emberekkel pedig lehetetlen diskurálni. Elkezdte mondani vagy kétszer a levéldolgot, de senki sem hallgatta, pedig ki tudja, nem ebben van-e a dolog nyitja.

-178-

Amint mentek-mentek a Gergelyi-féle kukoricaszárítóház mellett, szembe velök egy öreg asszony jött a Maros felől.

- Rossz jel, - szólt Kapor János, az erős varga - hogy legelőbb öreg asszonynyal találkozunk.

A hold teljes fényében világított. A rózsás embernek a rózsája szinte lángot fogott.³⁾ Majdnem úgy volt, mintha nappal lenne, ki lehetett venni az anyóka alakját; csúf volt, töpörödve volt, mint az ördög anyja.

Ügyet se vetett a sokadalomra, inkább kikerülte, átcsapva rézsút a Köröskényiek káposztásán, a város tulsó oldala irányában.

Emezek se törődtek vele, csak a Zsuzsi kiáltott föl élénken:

- Macska legyen a nevem, ha nem a mi Katink vastag kendője az a boszorkányon.

Megütötte a szó a Bogyi József szíjgyártó mester fülét. „Hopsza, az bizony meglehet“ s utána

kiáltott az anyókának:

- Hej, néni, néni, álljon meg egy szóra!

Az öreg asszony megfordult és visszakiáltotta:

- Sietős az utam, nem érek rá.

Azzal tovább ment, mint a nyíl.

- Ha meg nem áll kend, majd utólérem én.

- Emberéletben járok - felelte az asszony és csak ment.

- Mi is abban járunk - mennydörögte Bogyi - s ha meg nem áll mindjárt, lelövöm.

A puska ugyan Apró uramnál volt, de hát mindegy. Ugy vette, mintha ő nála volna.

Erre meg is állt az asszony s elkezdődött a nagy distancia dacára a beszélgetés.

- Hol vette kend azt a nagy kendőt?

- A szeretőm hozta.

- Szeretője egy olyan vén asszonynak!

- A szeretőm még vénebb, megvan néhány ezer esztendő.

- Kicsoda?

- A Maros. Az ad nekem ételt-italt, néha még ruházatot is.

- Hát miféle kend?

- Én vagyok a Morga halásznak a hites neje.

- Mi járatban van kend?

- Orvosért sietek a városba, az uram egy szép fiatal leányt fogott ki a Marosból, akiben még van élet.

- Halleluja! Ez a mi lányunk! - ordított fel Lőrinc torkaszakadtából. - Majszter uram, majszter uram! - Tölcsért csinált a tenyeréből s mint valami trombitán át harsogta: - Megvan a Kati! Él még a Kati!

Apró uram már nagyon elől járt. Hanem a közbülsők megértették, tovább adták. Az öreg Szamos, az Apróék kutyája, mintha megértette volna, miről van szó, előre futott s mint ahogy messze elszéledt birkanyájával tette fiatal korában, eleibük került s éles ugatással terelte őket vissza, miközben két nyulat is fölvert a vackából, de észre se vette, hadd meneküljenek a tarlókon: kicsi dolog az most.

Fordult is vissza legott a sok ember. Hollá, hollá! Hír van a leányról! Az az asszony hozta, akivel az imént találkoztunk.

Mind odagyűltek most Lőrinc mellé. Legkésőbb Apró jött, de éppen legjobbkor, mert akkoráig már odacsalogatták az anyókát is.

Az aztán elbeszélte, hogy az ura künn halászatott csónakján, a Boglyás malomtól nem messze, mikor a leány a vízbe ugrott, a kendőjét (éppen ezt, amelyik most az ő nyakán van) a parton hagyva. Az öreg csak valami cuppanást hallott előbb, mert nem arra volt fordulva, de amint a kendőt meglátta a fűzbokron, eltalálta a dolgot és felhozta a leányt, akiben még volt egy kis élet s elszállítá csónakján a Boglyás malomba, ahol meleg ágyba fektette a molnárné úgy, hogy a feje lejjebb legyen, megdörzsölték szeszszel a szíve táján és valamennyire jobban lett.

- Gloria in excelsis - rebegette ájtatosan Apró uram, fölnézve a magasba s megkönnyebbülten szívta be a friss levegőt, mely a füvekből, fákból kiáradt.

- Az Úr angyalai bizonynyal számba veszik azokat a csizmákat, amiket ingyen varrtunk - vélte az öreg Lőrinc elérzékenyülve.

- Bánják is azok - torkolta le Bogyi uram fumigálva. - Hisz az angyalok meztláb járnak, Lőrinc.

- A szeszszel azonban valami baj történt - folytatta Morgáné nagy figyelem mellett (a püspököt sem hallgatják manapság olyan mohósággal) - mert a másik halász, az uram cimborája, hogy a menkő üssön a gégéjébe, felhörpöntette, mikor oda nem néztünk, már most hát engem szeszért szalasztottak a zsidóhoz és hogy doktort is hozzak, mert a leány minden porcikája úri formákban fest.

Nosza lett erre nyüzsgés, mozgás, rendezkedés. Hamar a szekeret, rakjátok le róla a csónakokat és hozzátok ki vágatva Pribil doktort! Mondjátok meg neki, hogy az én édes leányomról van szó. Csak sebesen, sebesen! Ha megdöglik a ló, fizetem én, Apró István. Te pedig, Zsuzska fiam, eredj most egyenest haza és vigyázz a házra, hogy valamit el ne lopjanak. Hálás leszek hozzád koporsóm zártáig, hogy felösmerted azt a kendőt és így talán még idejében tehetünk egyet-mást. Okos vagy, oly okos, mint a tavalyi kos - és ezzel megcsípte kedélyesen a

jobb vállát. (Lőrinc füttyürészni kezdett örömeiben, hogy a gazdája humora immár kibuggyant.) – Te meg, Lőrinc, ülj föl a szekérre az öreg nénike mellé. Igazíts jól mindent.

A csákyás emberekre már nem volt többé szükség, a nagyobb része nagy hálálkodások közt hazaszéledt lefeküdni, csak néhány kíváncsi tartott a csizmadiával a Boglyás malomba.

Kati életben volt, de félrebeszélte s meg sem ismerte az atyját. Mindegy. Már ennyi is nagy ajándék az istentől. Már ezt se érdemli meg. Hajnal előtt megjött Pribil doktor és kielégítőnek találta az állapotot. Biztatta Aprót, hogy felgyógyul, bár nincsen kizárva egy kis tüdőgyulladás, vagy valami egyéb lázas baj.

– Csak még egyszer megsegitse az isten – fohászzkodott a csizmadia.

Egész nap mellette maradt a malomban. Ápolgatta, ott ült az ágya fejénél, nézegette a szép, halovány ábrázatját, hallgatta a lélekzetét, közben imádkozott.

– Oh, uram, istenem, milyen bűnös vagyok. Én kergettem őt abba a bajba. Mea culpa, Domine. Én akartam tenni erőszakot azokon a hajlamokon, amelyeket te a szívébe plántáltál. Uram, bocsásd meg nekem, balga féregnek. Nem teszem soha többet. Ne legyen ő a Kolowotkié... Mit bánom én! Csak ne vedd el magadnak... Legyen azé, akinek te akarod adni. Csakhogy itt éljen köztünk Ámen.

-183-

Szemlátomást javult a leány, bár magas láza volt. Este felé megint megnézte az orvos és megengedte hazavitetni féderes kocsin párnákban.

A következő éjet tehát már otthon töltötte és csöndesen aludt néhány órát. Pribii doktor, aki pénteken reggel meghallgatta a tüdejét, kijelentette, hogy nincs veszély, bizonyosan felépül.

Boldog volt Apró uram, madarat lehetett vele fogatni, szeretett volna eldicsekedni az egész világnak s még a boltba is ellátogatott délelőtt, Máli nénire bízva az ápolást.

– Kati túl van a veszélyen – mondogatta útközben ismerőseinek ragyogó ábrázattal, ritkás bajuszát pödörgetve. A színe is jobb, a szemei élénkebbek, de még mindig nem tud magáról.

Valaki figyelmeztette (hisz mindenkinek van jó barátja), hogy a Kati esete érdekesen van leírva a helyi napilapban.

Mihelyt a boltba ért, menten szalasztott egy inast a trafikba egy újságért.

-184-

Míg a lapot hozták, a sápadt, halálra ijedt Kolowotkinak tett szemrehányást:

– Látod, látod, te miattad történt ez a borzasztó eset.

– Megfoghatatlan! – hajtotta az egyre s a kezeit tördelte. – Hol volt a szeme, hogy belém nem szeretett? Megél? – kérde azután félénken.

– Megél, de nem lesz a feleséged. Apperte kimondom. Van a világon elég leány.

Kolowotki keserűen nevetett s fenhéjázón vágta oda:

– De Kolowotki csak egy van. S az elvész magára nézve.

– Ne fenyegetőzz, Mátyás, ne keseríts, ne rontsd el a mai napomat. Szeretem a szép cipőidet, de a leányomat még jobban szeretem. Ha el akarsz az üzletből menni, eredj isten hírével. Kifizetlek.

Eközben meghozták a lapot. Apró uram föltette nagy tempósan az okulárét, de nem azzal a mohósággal, mint egy professzionátus újságolvasó. Lassan, nagy flegmával bontotta ki, aztán nem rohant végig a fekete betű-erdőkön, hogy a maga dolgára akadjon, hanem elkezdte elülről, minden elfogultság nélkül, forgatván elméjében minden egyes dolgot külön, mint ahogy az ember külön nyel le minden falatot és még csámcsog is hozzá. Az mindegy, hogy a voltaképpeni étel, az ínycsiklandozó, majd csak valahol odább kerül sorra.

-185-

Egy újdonság volt az első, a beteg főispánról, hogy ő méltósága már lábadozik ugyan, de még mindig az *ágyát őrizi*.

– Ostobaság! – pattant föl, nagy ellensége lévén úgyis a lapoknak, bár mindig bújta őket. – Hát el akarja lopni valaki a méltóságos úr ágyát?

E kifakadás után a következő újdonságra szalajta szemeit. Abban is ott volt a híres hirlapírói sablonokból egy fülbemászó cserebogár. Arról szólt ugyanis az újdonság, hogy Szojka József huszárkáplár tegnap a kaszárnnyában fejbelőtte magát a *szolgálati* pisztolyával.

– Hát persze – dörmögte gúnyosan. – Azt hittük volna mi, számár közönség, ha ezt be nem írja az ipse, hogy a káplár előbb átszaladt a Perger & Comp boltjába külön pisztolyt venni.

Ezután jött ritkított betűkkel: „Egy szép leány öngyilkossági kísérlete.” (Hm, hm. Ez az hát. No, lássuk!) El van benne mondva az egész esemény, hogy a gyönyörű hajadont kegyetlen apja egy cseh suszterhez akarta férjhez adni. (Hazugság! – kiáltott föl Apró uram, polemizálva a kezében tartott lappal, – hazugság, mert lengyel.) A leányt azonban másfelé húzta a szíve s inkább a halált választotta, mint a cseh vőlegényt. Mivelhogy a felbőszült atya egy különben durvaságról ösmert cipész, (No, megállj, kötnivaló!) aki, mellesleg legyen mondva, városi atya is, bár érdemetlenül, (Keressd csak meg a botomat, Lőrinc!) éjnek idején kergette ki a lakásából

-186-

engedetlenségeért, (Huh, mindjárt megfulok!) a szegény leányt egyenest a Marosnak ment. – Hosszan, részletesen írja le a vízből való kihalászását. Kíltásba helyezi Bonga András halászgazdának az ezüst koronás érdemkeresztet, végül pedig „lapzárta előtt“ még egy legújabb értesítést fűz a közleményhez. Biztos forrásból halljuk, úgymond, hogy A. K. kisasszonynak régebbi idő óta titkos szerelmi viszonya volt városi közéletünk egyik kimagasló faktorával, akit a dolog kényes természeténél fogva nem akarunk megnevezni, mert a hírlapírói diszkrécióval nem fér össze, de aki különben egy itteni előkelő pénzintézetnek első embere.

No, ebből a bolond is kitalálhatta – Kolosy Ferencet.

Fölsziszszent Apró István, mint akit izzó tüzes vassal érintenek.

– Jaj nekem! – kiáltá s a fejéhez kapott. Ugrott a kiáltásra Lőrinc s amint látta, hogy alétan esik össze a gazda, hamar egy kis vizet loccsantott a fejére.

-187-

– Elszédültem – mondta, amint magához jött. – Kísérj haza, Lőrinc.

Lőrinc megfogta a karját s úgy támogatta a lakásig, de nem volt rá szüksége, a friss levegő jót tett a fejének, szinte sebesebben lépegetett a szokottnál.

Nem szólt egy szót se útközben, csak ment hallgatagul, gondolatokba merülve, mint egy álomjáró.

– Itt van még a sógorné? – kérde az ajtóban Zsuzsitól.

– Haza ment.

– Szerencséje. Hogy van a beteg?

– Az apáca van mellette. Alszik.

– Szamár vagy! – mondta ingerülten. – Világosan beszélj. Ki alszik? Az apáca?

– Nem. A beteg.

– Jól van. Hát gyere be a vizit-szobába utánam. Szükségem van rád.

Zsuzsi megszeppent egy kicsit, vészjósló tekintete volt a gazdának, de azért csak követte.

– Említetted tegnap – kezdte Apró uram, – hogy a Kati szerdán délelőtt levelet írt valakinek; mondtad, hogy választ is kapott, csak úgy félfüllel hallgattalak, de most szeretném tudni, ki írta a levelet.

– Én nem tudom.

-188-

– Hát azt tudod-e, hol tartja a titkos tárgyait?

– Miféle tárgyakat?

– Ami minden leánynak van, holmi emléket, csecsebecséket, megszáritott levendulát, mézes kalácsos szívet s több efféle szamárságot.

– Bizonyosan a ládájában.

– Hol van a kulcsa?

– Hja, azt mindig magával hordta, bizonyosan benne van most is a szoknyája zsebében, ha bele nem esett a Marosba.

– Eredj be, kutasd ki a zsebeit és hozd ki nekem a kulcsot.

Zsuzsi örült, hogy csak ennyiből áll a szentencia, kereste a kulcsot, de nem találta.

A csizmadia tükön ült. „Meg kell tudnom – motyogta – nyomára kell jönnöm. Hátha nem igaz.“

Kikiáltott Lőrincre, hogy keressen valahol baltát, feszítővasat.

Lőrinc behozta a kívánt tárgyakat, mire Apró uram neki feszítette a vasat a griffekkel kivert tölgyfaladának, mely az almárium mellett állt.

Az öreg legény megbotránkozva nézett gazdájára.

– Csak nem akarja tán a Katika ládáját feltörni?

-189-

– Miért nézel rám úgy, mintha meg akarnál harapni?

– Mert az nem illik egy Apró Istvánhoz.

Apró úr kezeiből kiesett erre a feszítő vas. Maga is érezte, hogy a szolgálja most lenézi. Nem, ezt nem tűrheti. Inkább elmond neki mindent, ami a lapban van. Kitérta hát a lelkét, lelke állapotját s rámondult:

– No hát, most beszélj, pupák!

Lőrinc a tarkóját vakarta.

– Ej bizony, ej bizony! No már ez baj, hogy megírták. No már ez szép multság. Most már meg

kell agyabugyálni valamelyiket, vagy az újságírókat vagy a Kolosy urat.

- Hazudik az újság, nem lehet másképp - fakadt ki a csizmadia hevesen. - Vagy mit gondolsz?

- Hogy csakugyan föl kell a ládát feszíteni. A valóságot okvetlenül meg kell tudni valahonnan, Katicától nem lehet. Hátha a láda is elmondaná?

Nem sokból állt, föltépték a fedelet a feszítő vassal s föltárultak a láda kincsei, holmi fehér csipkék, kalárisok, kendőcskék, kistikkelt abc-ék, patyolat háló reklik, amelyekből finom birsalma illat áradott szét a szobában.

A csizmadia idegesen babrált köztük, míg végre valami papírféle suhogott meg. Ezt emelte ki. Nézi, nézi, forgatja, hát egy betéti könyvecske két ezer o. é. frtról, amely összeg a Hunniában van letéve Apró Katalin nevére.

-190-

- Itt a bűnjel, - hörgő elborult homlokkal s mint a tüzes üszköt, hirtelen visszacsapta, de éppen akkor kifordult a könyvecskéből egy levélke is.

Fölkapta a levelet és a következőket olvasta hangosan:

Kedves Katicám! Megkaptam rossz hangulatban írt soraidat, s megvallom, azok engem is elszomorítottak, de a dolgokat, melyeket előre láttam, nem rendezhetem úgy, ahogy hasonló esetben méltányos lenne. A társadalom rideg törvényeit respektálni kell; aki azok elől kitér, azt összemorzsolják. Én hát nem segíthetek úgy, amint szeretném és csak azt tanácsolhatom, fogadj szót atyádnak s mondj igent Kolowotkinak. A hozományhoz én is hozzájárulok az ide mellékelte csekélységgel. Egyebet most nem tehetek. Bocsáss meg és feledj el. De ha netalán ama másik esemény következne be, mindenkor számíthatsz támogatásomra. Isten veled.

Ferenc.

U. i. Ezt a levelemet, kérlek, tépd szét azonnal.

- Meg vagyok gyalázva, - szólt tompa, síri hangon a csizmadia - nem mehetek többé emberek közé - és tépte a haját, mint egy őrült.

-191-

- Most már minden világos - csóválta a fejét a szegény Lőrinc s jelentőségteljesen jegyzé meg: Most már értem Kati minden tettét, betegségét, haloványságát és amit az orvos eltitkol.

- Mit akarsz ezzel mondani? - riadt rá Apró.

Lőrinc körülnézett, hogy be van-e téve az ajtó és minden ablak s a gazda füléhez hajolt:

- Kicsi bántja a nagyot - súgta.

A gazda vérvörös lett, aztán egy görcsös köhögési roham fogta el, azt lehetett volna hinni, hogy mindjárt megful, de biz az magához tért csakhamar s olyat dobbantott a lábával, hogy a ház is rengett.

- Most már minden mindegy. De majd csinálom én rendet mindjárt. Isten engem úgy segítjen!

S ezzel kicsörtetett - mint egy megbőszült bika, széket, dézsát, szakajtót, ami útjában állott, félre lökve - a konyhába s ott a létrán sietve fölmászott a padlásra.

Lőrincet a borzalom fogta el. Bizonyosan felakasztja ott magát. Kést kerített hamar, amivel majd levágja a kellő pillanatban, nosza, most utána, de benyitni nem mert, megállt a létra legfelső fokán és bekukucskált a padlásajtó repedésén.

-192-

Eszeágában sem volt Aprónak ilyesmi, valami rozsdás vasládikót húzott ki egy fülkéből, mely a kürtő falába volt beleépítve. Abban kotorászott jó sokáig fakó papir-paksaméták közt. Lőrinc megnyugodott. Aki papirosokat keres, az még akar valamit ezen a világon; a másokra nem kell okmány.

Nemsokára le is jött és csak annyit mondott Zsuzsinak, hogy kefélje le, mert nagyúri házhoz léssen útja.

Lőrinc kíváncsi volt, megkérdezte négy szemközt, hová megy.

- Elmegyek egy kicsit Kolosyhoz - susogta rejtélyesen.

- Meg akarja ölni?

- Dehogy, meg akarom ölelni.

- Kolosyt?

- Igen, igen, Kolosy uramat, leendő vőmuramat.

- No már abból nem eszünk, ahogy én ösmerem a rátartó urat.

- Hm. Majd meglássuk - és a zsebére ütött, mely csak úgy duzzadt holmi színehagyott írásoktól.

Zsuzsi kifefélte, ő maga szépen megfésülködött a tükör előtt, gondos választékot csinált, aztán vette az új köpönyeget, melyet csak a templomba vagy a városi közgyűlésekre öltött föl és melyet, minthogy latinizáló ember volt (mint nagyenyedi diák öt klasszist végezvén) Decorumnak

-193-

nevezett.

Elindult egész nyugodtan és meg sem állt, csak a Kolosy előszobájában.

Szándékosan kereste föl a hivatalban, mert nem akart Máli nénivel találkozni. (Megfojtaná és még börtönbe kerülne miatta.)

Az előszobában egy titkár ült, az íróasztalnál. A csizmadia-mester tisztességesen köszönt és arra a kérdésre, hogy mit akar, mondta, hogy Kolosy úrral akar beszélni.

- Most nem lehet, - utasítá el a titkár - az elnök úr ma ingerült és kiadta a rendeletet, hogy senkit se bocsássak be.

- Tessék kérem neki megmondani, hogy Apró István van itt.

- No, magát meg éppen nem ereszttem be, minthogy egy Apró leánynyal összeköttetésben valami skandalózus közlemény jelent meg a lapban, mely kellemetlenül érinti a főnököt. - Talán maga az apja?

- Én vagyok, de hát maga ki, hogy nem akar engem, egy köztörvényhatósági bizottsági tagot beereszteni?

- Csodálom, hogy nem tudja, - mondá az főnhéjazó orrhangon. - Én Rákóczi vagyok.

- Úgy? Már tudom, - gúnyolódék a csizmadia. - Éppen tegnapelőtt adtam egy forintot a maga hamvainak hazaszállítására.

S ezzel kutyába se vévén Rákóczit, nagy robbajjal betaszította a zöld posztóval kipárnázott ajtót, mely fölfogja a külső zajt, lármát, egyszerre bent termett a nagyhatalmú elnök szentélyében.

Az épen az ablakon nézett ki a szinpadi látcsövén át (valami csinos vis à vis-val kacérkodván) háttal volt fordulva az ajtónak, nem láthatta a jöttet, de gondolva ki lehet, egyszerűen hátra szólt:

- No mi az, Arnold?

- Én akarok egy úrral beszélni - csattant meg az Apró uram éles hangja.

Kolosy ingerülten fordult hátra, észrevevén, hogy az nem a Rákóczi Arnold hangja. De amint meglátta a csizmadiát, halálsápadt lett s a gukker is kiesett kezéből, nagy csattanással a padozatra.

Kolosy nem volt gyáva. Magyar nemes volt. Vagyont ugyan nem örökölt vitéz őseitől (jövedelmező állását saját ügyességével szerezte), de örökölt jó vért és dolyföt. Nem félt se kardtól, se golyótól, se embertől (még talán az istentől se félt), hanem félt az úgynevezett „jelenetekről”. Mert ezek tönkretelheték az állását. S erre az állásra szüksége volt. Szeretett jól élni, urasan, előkelően. Pezsgő, szerelem, jó lovak.

Most tehát halálra ijedt, mert oka volt nagy jelenetet várni. Mindegy. Essünk át rajta. Mindenkit összeszidott volna, hogy minek háborgatja, de ez az egy ember immunis volt ma előtte. Mert maga is érezte, hogy „igazban” jár. Nyájásra próbálta erőltetni arcát (miközben fogait csikorgatta dühében Rákóczi ellen).

- Üljön le, Apró barátom - mondá fojtott hangon, fürkészsze az ellenfél vonásait, de csodálkozására nem fedezett föl azokban haragot, hanem ellenkezőleg, alázatos szelídséget.

Mint jó taktikus, nem hagyja magát félrevezetni. A csizmadia nagyon ravasz, nagyon alamuszi. Valami rosszban törhette a fejét, hogy álcában jön. Jobban szeretne volna, ha nagy dérral-durrall, rettenetes furiával csap le. Könnyebben lehetne vele végezni. Érezte, hogy így veszedelmesebb.

- Nem ülök le, köszönöm. Tetszik talán tudni, miért jöttem? - kérdé Apró uram csöndesen, vontatottan.

- Majd megtudom, ha megmondja.

- Hát megmondom. Én mindent tudok. Olvastam az újságot, megtaláltam az ön levelét, melyet a leánynomnak írt.

Kolosy finom arca megrándult, de ezt alig lehetett észre venni; hidegen állt az ablaknál, mint egy szobor, a kezeit mellén keresztbe fonva.

- De nem akarok sok szót vesztegetni, én nem jöttem ide veszekedni, mert a veszekedés ostoba dolog és csak az epét kavarja föl, hanem igazságot jöttem kérni, hogy az úr reparálja meg a dolgot, ahogy lehet. Ön persze jobban szeretné, ha én valami gavallér volnék, aki önt kihívja párbajra s ön leteríti a pisztolygolyójával s ezzel vége. De én csak egyszerű csizmadia vagyok, nem akarom a vérét és nem adom a magamét, én csak olyan bőrökkel dolgozom, melyek még nincsenek kilyukgatva, minélfogva csak annyit mondok: amit vétett, uram, igazítsa meg.

- Nos, jól van, Apró uram. Látom, hogy maga okos ember. Hát úgy beszélek, mint okos emberrel. Beismerem, hogy hiba terhel, mert nekem kellett volna lenni több eszemnek, de az vessen rám követ, akit a szenvedélyek soha le nem győztek. És az ön leánya valóságosan ellenállhatlan. Egy szentet is mámorossá tehetne. Én még most is szeretem őt és...

- Annál jobb, domine magnifice, annál jobb - dörzsölte kezeit a csizmadia.

-194-

-195-

-196-

- És kész vagyok mindent megtenni, amit megtehetek. Lássuk, miféle igazítást kíván ön?

- Csak egyféle van, - felelte a csizmadia alázatosan - amihez a becsületes ember nyúlhat.

- És az?

- Hogy vegye el feleségül.

Meghosszabbodott erre a Kolosy ábrázata s alsó ajkai remegni kezdtek.

- Csak? - sziszegte gúnyosan, összeszorítván a fogait, hogy idegein uralkodjék, mert a megérintett gőg szilaján nyargalt rajtuk végig. De hisz ez lehetetlen, kedves Apró. Hogy is juthat ilyesmi az eszébe? Én a közélet embere vagyok itt a bank élén, akinek reprezentálnom is kell. Az összeköttetésem, a családi nexusaim emeltek ebbe az állásba, mely nélkül nincs kenyerem. Ha független vagyoni helyzetben volnék, lehetne erről beszélni, talán magamtól is megcselekedtem volna. De így nem csak a név kötelez, de a megélhetés is. Az egyik nővérem egy Luzsénszky bárónál van férjnél, a másik az idevaló főispánnál. Mit szólnának hozzá a sógoraim, akik ide emeltek, ha egy csizmadia leányát venném el?

Apró uram meghajtotta fejét.

- Igaz, igaz, instálom.

- Ezek engem rögtön elejtenének és megszűnnék minden befolyásom, ami az ő révükön van s ha ezt látnák a részvényesek, ők is elejtenének. Hát nem igaz?

- Belátom, uram - nyöszörögte Apró, fázékonyan összehúзва magán a Dekorum szürke szárnyait. - Szó sincs róla, nagyságos uram, a társadalmi különbséget érzem én is...

- No, úgy-e, úgy-e, - mosolygott Kolosy megkönnyebbülve - azért mondtam én, hogy ön okos ember, de mért nem kíván akkor valami évi díjat vagy kielégítést, szóval effélét, ami lehetséges.

- Mert az a másik is lehetséges - vágott közbe Apró.

- Hogyhogy?

Apró uram fölemelte a fejét olyan kevélyen, mint egy zsiráf és fontoskodva mondta, lassú, ünnepélyes hangnyomattal:

- Úgy, hogy én lépek egyet feljebb.

Kolosy rábámult. Ez a váratlan szó megzavarta. Megbolondult-e a csizmadia, vagy csak nem érti, mit akar ezzel mondani? De nem maradt sokáig kétségben, mert az öreg széttárta most a Decorumot és a kabátja zsebéből kirántott egy nagy nyaláb papirost.

- Itt vannak a családi irataim, uram. Tessék átnézni. Az én szépapám báró Aprovszki Szaniszló volt, aki ide menekült Varsóból Magyarországra 1801-ben és egy Telekynél lett gazdatiszt, sok apró gyereke közül egyik-másik az iparos pályára ment s elhagyták a bárói nevet, mert csúfolták volna őket, inkább írták magukat Apróknak, ahogy a nép nevezte. Minden megvan itt hitelesen, bizonyítványok, keresztlevelek. Sohasem törődtem velük, nem emlegettem senkinek. Nekem nem kellene. Minden ember annyi, amennyinek érzi magát és egy lattal se több, vagy kevesebb. - Én mondom ezt az úrnak. - De azt is mondom az úrnak, hogy az én Kati leányom éppen olyan vérbeli baronessz, mint a többi, aki atlaszcipókben tapossa és selyem-viganóval söpri ezt a sárgolyóbit.

A világfit annyira váratlanul érte ez a fordulat, hogy valóságosan zavarba jött; erre a tromfra nem volt visszavágása, úgy, hogy pusztán időnyerésből átnézte az iratokat s ezalatt összeszedve magát, gúnyos udvariassággal hajolt meg:

- Üdvözlöm önt, báró úr.

Apró uram fülig pirult erre, de csak türtőztette magát, várván a dolgok meritumáról a szép szót.

Kolosy összerakosgatva az iratokat, odanyújtá neki.

- Szép és meglepő dolog ez kétségkívül, de célhoz nem vezethet, sajnálom. A voltra nem ad a zsidó semmit. Én pedig ennek a pénzintézetnek az élén bizonyos fokig zsidó vagyok, aki a jelennel dolgozik a jövőnek. A jelen pedig az, hogy ön, kedvesem, mégis csak egy helybeli csizmadia és a kisasszony csizmadia-leány. Aztán jegyezze meg - és itt már föltépte gőgje az önuralom szellentyűjének csapját s teljes gőzerővel kitört - igenis, jegyezze meg, hogy egy Kolosynak egy báró Aprovszky is csak olyan apró, mint egy Apró. Megértette?

Apró uram nem jött dühbe, sőt még csak nagyobb alázattal felelte:

- Igenis, megértettem. Azt tetszik, úgy-e bár, mondani, hogy a társadalmi távolság emiatt még mindig szembetűnő és betöltetlen?

- Azt.

- Vagyis hogy én hiába léptem egy fokkal fölebb?

- Körülbelül.

- És hogy hát ezen az alapon nem lesz a dologból semmi?

- Igen, igen.

- Hát akkor már most én egyelőre el is mehetek, más célravezető eszközöket keresni?

S ezzel megindult a csizmadia-báró az ajtó felé olyan nyugalommal, olyan méltósággal, mint egy római senator.

Az előkelő urat megszurta a rejtélyes mondás s önkénytelenül kérdezte, miközben egy pár lépést tett utána:

- Nevetséges! Miféle eszközökre gondol ön?

-201-

A csizmadia visszafordult az ajtóból, mosolygott és a mosolyában volt valami baljóslatú.

- Hát azt gondolom, instálom, hogy én most fölfelé próbáltam egyet lépni, de nem volt elég. Most majd az úr lépik egyet lefelé. És valahol mégis csak találkozunk.

A következő nap délelőttjén nagy tömegek verődtek össze az „Apró István és Társa“ kirakata előtt. Csodálatos dolog volt, senki sem emlékszik hasonlóra. Ember ember hátán, mindenki igyekezett látni valamit, ha másképp nem lehetett, a többiek vállán körösztil. Mintha csak néhány száz évvel volnánk hátrább s Teleky Mihály uramnak azt a csizmáját mutogatnák ott, mely az ütközetből való futása közben egy sáros pocsolyában lemaradt a lábáról - a krónika szerint.

A nemes város ereiből, a mellékutcákból, reggeli kilenc óra tájban, a legtöbb ember özönlik a piac felé. Siető alakok, ügyes-bajos felek, ügyvédek, hivatalnokok (ámbár dehogyan siet a hivatalnok). Egy szóval az a sok mindenféle ember, akinek a főtér nagy épületeiben van dolga vagy a város más részeiben, többnyire itt keresztezi egymást.

Már messziről feltünhetett mindenkinek a sokadalom egyetlen hely körül. Nagy spektakulum lehet - s akinek sürgős dolga volt is, nem átalotta egy pillanatra odanézni, mert az ember kíváncsi féreg, még ha nincs is rajta szoknya.

-202-

De mi lehet? - tűnődik rajta addig is, míg odaér, nézve a folyton hullámozó, oszló és gyülemplő tarka csoportot. Belső tűz van talán a boltban? De hisz akkor füstje is lenne és oltának az emberek. Meglehet, hogy valami szerencsétlenség. Hanem akkor részvét mutatkoznék az arcokon, a sajnálkozás moraja rezegne a levegőben, holott ezek az emberek mind ingerültek, s a botjaikkal, karjaikkal izgatottan hadonászva távoznak.

Ej, no, mi az ördög az hát? Nem egy olyan akadt, aki nem restelte a szaladást se, hogy hamarabb odaérjen és valahogy el ne múljék az eltalálhatlan látványosság az orra előtt.

Pedig kár volt szaladni. Különösen az olyannak, aki nem tőkepénzes. Aki pedig tőkepénzes, az úgy is olyan úr, akinek a sietés derogálhat. Nem volt abban a kirakatban semmi olyan, ami a látványosság nevet megérdemelné. Néhány díszcsizma és topánka közt ki volt téve a Hunnia bank egy betéti könyvecskéje. Kinyitva és gummi zsinórral leszorítva a belső lapja, melyen a betétösszeg kétezer forint arabus számokban és írásban van föltüntetve szabályszerűen és hitelesen.

-203-

Hát furcsa, persze furcsa, hogy valaki a betéti könyvecskéjét a kirakatba tegye, de még se páratlan esemény a világon. A westminsteri herceg az istállójában tartja berámázva az angol bank egy millió font sterlingre szóló utalványát és még se csődülnek oda a népek. Mert egy utalvány végre is csak utalvány, papiros rongy, ha mindjárt akkora súlyú aranyat jelent is, mint egy kövér kanonok teste. De kétezer forintról szóló könyvecske! Hisz az suvix. Van is azon valami nézni való?

Igen, igen, csak hogy nem is a betéti könyvecske itt a szenzáció, hanem az a cédula, ami alája van téve - s azon Apró István uram sajátkezű írása. Ha a Shakespeare kézírata volna, se okozhatna nagyobb föltűnést. Nem is nézik azt annyian a British múzeumban mint ezt most. Pedig se nem sonett, se nem madrigal, se nem gúnyvers, hanem csak ez a néhány szó olvasható rajta: „Ezen betéti könyvecske leszállított áron Ezeröttszáz forintért azonnal Eladó.“

Egy-egy homlokon kínos verejték ütött ki, egy-egy arc elsápad. Van, aki elkáromkodja magát: Tyűh, a kirieleiszomat! Hát így vagyunk? Hát itt mi történt? Kétezer forint csak másfélezret ér. A többi elolvadt. Akinek nincs pénze, boldog ember, vállat von hidegen s odább ballag, de aki betette a pénzét, rohan haza a könyvecskéért, hogy mentse meg, ami menthető. Ütközben a vidékbeli rokonoknak, jó ismerősöknek is sürgönyöz. A kikről tudja, hogy Hunnia részvényük van, adjanak túl rajta, mert hiba történt, vagy jójjenek a betétüket kivenni, de hamar, mert a pénz, úgy látszik, ebek szérűjén szemetel.

-204-

Némelyek ott maradnak habozva, tanácstalanul, megmerevedve az ijedtségtől és nézik-nézik a kirakatot, hol káprázó szemük előtt kalamajkát táncol a könyvecske a topánkákkal; nézik a bent pipázgató csizmadiát, aki fel s alá járkálva csodálatos flegmával beszélget valami vendégével s egy csöppet se látszik törődni a boltja előtti csoportosulással; - természetesnek találja, sőt titkos elégedettséggel pislant ki egyszer-egyszer, majd kikiséri a vendégét s hallani amit beszélnek az ajtóban. A kilépő kundsajt lelkére köti, hogy a megrendelt cipőket küldje utána Flórencebe.

- Pontosan ott lesz napjára - biztosítja Apró.

- Mert azután tovább utazom.

- És meddig lesz uraságod Olaszországban?

- Egy hónapig. De egy félév is kevés volna. A legszebb ország a világon.

- Természetesen, természetesen - bizonyítja Apró stoikus komolysággal. - Az Isten is szándékosan annak teremtette, egy csizma formáját adván neki.

-205-

Többen szeretnék megszólítani őt kegyelmét, mit tud közelebbit a „Hunniáról”, mi az oka, hogy ennyire megvedlett ez a jó hitelű szilárd intézet. (Oh uram istenem, kinek higgyen már az ember ebben a szélhámos világban?), de intelligens renden levők restelték elárulni tudatlanságukat, hogy egy közönséges csizmadiától tudakozódjanak, a kisebb rangú emberek pediglen ellenkezőleg nem merték a méltóságteljes tartású városatyát ostoba kérdésekkel molesztálni. Mert mit is kérdezősködjének? Hiszen világos. A kutya ugat, a könyvecske beszél. Ha az okos Apró értékén alul adja a könyvecskét, hát annak okának kell lennie - nem érhet az akkor többet egy fityinggel sem.

Ki mert volna arról még csak álmodni is, hogy a könyvecske éppen olyan jó könyvecske, mintha az angol banké volna és hogy az egész csak Kolosy úr kedvéért van csinálva, aki most lépik egyet lefelé?

Mert hát úgy történt a dolog és ez megint különös lehetett olyan előtt, aki kilenc órákor végigment a főtéren s látta a csoportosulást az Apró boltja előtt, de sietős munkája lévén az alsó városban, ott meg sem állott, hogy mire tizenegyre újra visszakerült, már akkor a csoportosulás a Hunnia bank épülete elé vándorolt át. De ez csak félig volt tolongás, mert félig már csata volt. Valóságos verekedés folyt, hogy ki jusson fel előbb a lépcsőkön a pénztárhoz. Az erős öklűek hátrataszigálták a gyengébbeket.

-206-

Csoda, hogy emberhalál nem történt, - de betört oldalborda, azt hiszem, akadt. Nagy zaj, rikácsolás, káromkodás nyomta le a piac lármáját, a közel sátorozó kofák konverzációját.

Mindenki elől akart lenni, mert a várost villámként futotta be a hír az eladó betéti könyvecskéről, megtoldva, kibővítve saját külön hírekkel. Mert az emberek mindig emberek. Ha baj festéséről van szó, mindenki hozza a maga ecsetjét: Anch'io sono pittore, de ha örömhírről van szó, a város egyszerre megtelik siketekkel és némákkal.

Amilyen nehéz volt följutni a nagy tolongásban az emeleti helyiségekbe, szembe a rakoncátlan tömeggel, éppen olyan nehéz volt lejutni is azoknak, akik már elvégezték dolgukat a pénztárnál. De egyik-másik mégis utat hasított magának s ezer kíváncsi ostromlá, mint aki már evett a tudás fájából.

- No, mi van?

- Beváltották a könyvecskét.

A következő is azt újságolta.

-207-

De ahelyett, hogy ez megnyugtatta volna a közönséget, melynek gyanúja már fel volt költve, csodálatos módon csak az az érzése maradt: „Ejnye, milyen jól jártak ezek!” és csörtetett, kapaszkodott, dulakodott, hogy minél előbb fölérjen.

A harmadik, ha jól emlékszem, Borogi Mihály uram, hasonló módon azzal a hírrrel jött ki:

- Megkaptam a pénzemet.

- Teljesen?

- Az utolsó garasig - felelte.

De még ez se tetszett a tömegnek, mert a hangulat erősebb a tényeknél.

- Micsoda szélhámoság! - kiáltottak. - Azzal akarnak minket fölültetni.

(Hát már az sem tetszett a közönségnek, hogy a bank fizetni bír.)

Mire Borogi Mihály annyit mondott:

- Az bizonyos, hogy nagy zavar uralkodik fönn. Teljesen elvesztették a fejüket. Kolosyt kell megnézni, az olyan sápadt, mintha a koporsóból kelt volna ki. A többiek is úgy járnak-kelenek a farács mögött, mint a kísértetek.

De volt is hozzá okuk a nyavalyásoknak, mert csakugyan páratlan eset az annálétkben, hogy egy pénztáratlanul váratlanul rohanjanak meg a betevők minden ok nélkül, egyszerre, mintha összebeszéltek volna, és mindenki kéri a pénzét.

-208-

Eleinte föl sem tűnt. Gyakori eset. Négyen, öten egymás után vesznek föl betétet, jön egy hatodik, ez betesz kétszer annyit. Ez csak a rendes vérkeringés az arany borjú szervezetében.

Hanem mikor nem akart szünetje lenni és egyre nyílt, nyílt az ajtó és mindig csak kivevők érkeznek - kezdett a dolog furcsa lenni.

A pénztárnok pulpitusa előtti tér megtelt emberekkel és ajtónyíláskor látni lehetett, hogy a folyosó is tömve van.

A szemfüles Rákóczi Arnold ijedten szaladt be az elnökhöz.

- Csodálatos dolog történik - jelenté lihegve. - Az egész világ tolong, hogy pénzét kivegye a

bankból. Ez nem természetes, elnök úr. Mit csináljunk?

- Ejh, bolondság - vetette oda Kolosy félvállról. - Mit csináljanak? Hát fizessenek. A bank szilárd, mint a kőszikla, azért, hogy a szokottnál néhány emberrel több veszi ki a tőkécskéjét...

E pillanatban óriási recscsenés hallatszott a szomszédos pénztári helyiségben s utána vad lárma harsant föl, minő a harcoló indiánusoké.

-209-

Kolosy összerezte.

- Menjen csak, nézze meg, mi az?

Rákóczi kifutott és befutott, de mint piros legény ment ki és sápadtan került vissza.

- A türelmetlen, izgatott betevők betörték az ajtót, elnök úr!

De már erre Kolosy is fehér lett, mint a fal s rohant ki az ajtón, megnézni, mi történik. A pénztárnok a tömeget csitította reszketeg, de mégis nyájas hangon.

- Várjanak, kérem, az urak, míg a sor rájok kerül. Így nem lehet. Nincsen baj, kérem. Minden ki lesz fizetve, minden, minden.

Kolosy egyszerre átértette a helyzetet, mint jó hadvezér a veszély pillanatában.

Odaintette Rákóczit és azt súgta neki:

- Menjen a városházára rendőrökért, a kik a rendet föntartsák, s igyekezzék információt szerezni útközben, miből keletkezett ez a hallatlan dolog.

Aztán a pénztárnokhoz szólt franciául:

- E mögött valami manoeuvre rejlik. Pokoli cselszövény. Van elég pénztári készletünk?

- Bizonyos fokig.

- Nem kell megijedni, gondoskodni kell a beszerzésről. Majd utána nézek.

- Fizessem a fölmondáshoz kötött összegeket is? - kérde a pénztárnok.

-210-

- Egyelőre igen, taktikai szempontból, hogy a bizalom, mely valami galád, rejtélyes módon megingattatott, visszatérjen.

Nagy lélekjelenlétet árult el Kolosy, de azért mégis tükön ült, míg a rendőrök megérkeztek, akik azután csak egyenként engedték a rácshoz jönni a feleket.

Nyomukban jött Rákóczi Arnold is, gőzölgő fejjel, fontoskodó, rejtélyes arccal.

Az elnök beintette szobájába.

- Megtudott valamit?

- Mindent.

- Nos? - toppantott lábával az elnök türelmetlenül.

- Az a zshivány csizmadia, az Apró csinálta az egészet.

Kolosy elkáromkodta magát:

- Az ördögbe! ezt mindjárt gyaníhattam volna. Hiszen fenyegetőzött. És hát mit tett?

- Kítette ma reggel a bank egy kétezer forintos könyvecskéjét a kirakatába és odaírta, hogy másfél ezer forinton azonnal eladó.

Az elnök izgatottan rágcsálta a bajuszát.

- Úgy? Hm. Micsoda kolosszális furfang lakik abban a bozontos fejben. Ez ugyan alánk gyújtott! És még az a szép, hogy a könyvecske az én ajándékom. Szeretném magamat fölpofozni. Oh a ravasz kutya!

-211-

Eszébe jutottak a szavai: „Most ön lépik egyet lefelé és valahol majd csak találkozunk.“

- Hát azért se találkozunk, - dörmögte magában - és azért se lépek lefelé.

- Nem parancsol valamit, elnök úr?

- Mi lett aztán a betéti könyvvel? - kérde Kolosy.

- A közönség csődült a kirakathoz és gyanut kapott, széthordta a vészhiért és most itt van a folytatása a szomszéd szobában, amint látni méltóztatik. A távirdafőnökkel is beszéltem útközben, azt mondja, hogy nem győzik a sürgönyöket továbbítani, melyekben a közönség a vidéki ismerősöket figyelmezteti, hogy a pénzük veszélyben forog.

- Az ördögbe is, ez nem jó, - szólt az elnök, sötéten nézve maga elé. - Ez a „run“ egyszerűen tönkre tehet, ha nem állunk bátran eléje. És hol van most a könyvecske?

- Most is ott van a kirakatban, most is nézik.

- Siessen azonnal oda egy gyakornokkal és váltsák be. - Az az első a sebészetenél is, a sebeket okozó golyót kivenni a testből. De vigyen magával két tekintélyes tanut az érdekelt közönségből, hogy lássák, milyen szemtelenül misztifikálta őket a csizmadia. Megálljon, megálljon, Rákóczi! Hadd írjak egy sürgönyt a Hitel-Banknak Budapestre. Az éjjel oda utazom, mert előre látható, hogy segítségre lesz szükségünk. Együttal adja fel a sürgönyt is.

-212-

Négy-öt blanquette-et elrontott, míg megfogalmazta. S milyen reszketeg, kusza betűk, mintha csak a lelkével írta volna!

Okos dolog volt két tanut vinni Apróhoz; akadt is mindjárt kettő: a becsületes Herenczy János, arról híres, hogy mindig szerette keresni az igazságot, de sohase találta meg; a másik a lutheránus Hortyán Boldizsár volt, szinte unikum a maga nemében, azokkal is tartott, akik a bankot leszólták, azokkal is, akik bíztak benne.

De iszen jól kifőzte ezt Kolosy Ferenc. A pezsgőtől mégis csak másképp jár az ember esze, mint a csigertől. Most is milyen dilemma elé állítja a csizmadiát. Ha ideadja a könyvecskét ezerötszázért, akkor nagy számár, mert ötszáz forintjába kerül ez a mai mulatság. Ha pedig nem adja ezerötszázért, akkor nagy gazember és bizonyítványt állít ki magának arról, hogy bolonddá tette az egész várost. Sőt az okozott kárért még talán be is lehet pörölni.

Hej, Rákóczi, hej, Herenczy, Hortyán, nehéz dió nektek Apró István!

Odamentek, de nem volt otthon. Kolowotki azt mondta, hogy egy jó óra előtt a vizsgálóbíróhoz ment, ahova tanunak idézték.

-213-

- Megvárjuk, - jelenté ki Rákóczi.

Már jóval elmúlt a dél, mire nagy peckesen előjött. Nem ok nélkül, mert élete egyik legnagyobb dicsőségét aratta ma.

A törvényszéknél tárgyalt bűnügynek az volt ugyanis röviden a tényálladéka, hogy Mányay Gáspár incenci földbirtokost, aki itt a városban tavaly, a szentmihálynap vasárkor néhány ezer forint ára ökröt adott el, útközben ismeretlen tettesek kirabolták s a kocsisával együtt megölték.

Mányay egy pár csizmát vásárolt Apró uramnál; az is eltűnt a kocsikasból. A rendőrséget ez a csizma vezette nyomra, fölismerni vélvén azt egy föltűnő módon gazdagodó Prager János nevű fiatal brassói hentesmesteren, mivelhogy a csizma húzója, vagyis a füle éppen olyan szokatlan színű és minőségű vászonszalagból készült, aminőt Apró használ, ki azt egyenesen egy karlsbadi angol boltban vette.

A hentest faggatni kezdték e miatt, eleinte zavarba jött a vizsgálóbíró előtt, de később aztán előállított egy idevaló csizmadiát, Blok Jánost, aki azt vallotta, hogy a csizmát ő varrta. S tényleg neki is olyan vászon szalagja volt, mint az Apróé. Sőt ugyanaz, mert bebizonyult, hogy mintegy másfél év előtt Aprótul kölcsönözte a szalagot.

-214-

Minthogy Apró uram is a maga munkájának ösmerte el a csizmát, valóságos salamoni jelenet fejlődött ma a vizsgálóbíró előtt, aki egyenest Brassóból utazott ide őket szembesíteni.

A bíró fölmutatta a nevezetes corpus delictit.

- Ki ösméri ezt a csizmát?

- Én! Én! - feleltek egyszerre.

- Meg merne rá esküdni? - kérdé a bíró Bloktól.

- Ezerszer.

- No lássa, Apró - szólt a bíró. - Hátha téved...

- Soha se szoktam tévedni.

- Hát ön is megesküszik rá?

- Természetesen.

A bíró a tarkóját vakarta zavarában.

- Nem bocsáthatom esküre, mert az egyiké hamis volna.

Apró uram vállat vont.

- Emlékszik rá, Blok, hogy kinek adta el a csizmát?

- Nem emlékszem.

- És ön, Apró?

- Én Mányay úrnak adtam el, emlékszem és vallom.

- Gondolja meg, Apró, mit beszél, mert ez a vallomás halála lehet valakinek.

- Én mindent meg szoktam gondolni.

-215-

A bíró nem tudott mit csinálni a két emberrel, csóválta a fejét, játszadozott az ametiszt gyűrűjével, majd kedvetlenül kiáltott fel: Az ördög látott két ilyen hazug fickót! Lehetetlen rajtuk

eligazodni.

Megszúrta ez a szó Apró uramat, sértődve fordult a bíró felé kemény hangon:

- Ha nem a király nevében volna itt a tekintetes bíró úr, nem tűrném el a szavait, de most csak azt mondom, ha nem bír eredményre jutni, bízva rám egy kicsit a kérdezést.

- No hát kérdezzen! - mondta a bíró elkeseredve.

Apró uram csizmadiásan a csípőjére rakta a kezeit s így szólt, a felső testét ide-oda illegetve:

- Hát mondjon nekem valamit Blok János, ama pár csizmának a belső tulajdonságairól.

Blok János gúnyolódva jegyezte meg:

- Nem ember a csizma, Apró uram, hogy belső tulajdonai is lennének.

- Úgy? Hát majd mondom én. Tessék megnézni és fölfejtetni szakértőkkel azt a csizmát, bíró úr, és tessék jegyzőkönyvbe vétenni, hogy a bal csizmán jobbról, az orrától kezdődve a hetedik és nyolcadik öltés közt *egy vakvágás van*. Azért adtam olcsóbban egy forinttal Mányay uramnak. Dixi.

-216-

A bíró legottan szakértőket hívatott, akik felfejtették és megtalálták a jelzett vakvágást a mondott helyen s akképpen nyilakozának nagy csodálattal Apróról, hogy ő kegyelme hasonlatos volna a nagy Napoleonhoz, ki is minden katonáját ösmerte, mint ahogy ő ösméri minden csizmáját.

Nagy glóriákkal ment hát haza ő kelme s bár jól túljárt az idő a déli harangozáson, mégis be akart még nézni a boltba, hogy boszut lihegő lelkét ott friss hírekkel meghízlalja s elmenvén a bank mellett, nagy élvezettel nézte a csoportosulást. „Ezek is mind nekem dolgoznak”, - dörmögte mellét dagasztó érzések közt.

Benyitván a boltba, nem minden megütközés nélkül köszönté az ott dangubáló polgártársakat és azt a bizonyos Rákóczit.

- Engem tetszenek várni? - kérdé vontatottan.

- Éppen hogy éppen, - felelte tisztességtudással Herenczy.

Rákóczi peckesen fölemelkedett a kerek székről, melyen ült s kezét az Apró karjára ereszté le.

-217-

- A könyvecskét akarjuk megvenni, mely a kirakatban van, tisztelt Apró úr, - s kivette a tárcáját, hogy a másfél ezer forintot kiolvassa.

Apró uram a csutoráját a bal agyaráról áttolta a jobboldali agyarra, megszorította egy kicsit, aztán így szólt:

- Sajnos, már el van adva.

Oh! - Hm. Erre nem voltak elkészülve. Ez váratlan volt. Rákóczi az ajkaiba harapott.

- És kinek adta el? - kérdé Herenczy.

- Az egyelőre titok.

- Ugyan, mennyiért adta el? - tudakozódék kíváncsian Hortyán.

- A kitett áron alul valamivel, vagyis nem egészen ezer ötszáz forintért.

- De akkor miért nem veszi ki az úr a kirakattól? - támadt rá Rákóczi.

- Mert nekem nem tetszik.

- De ez injuria, mások vagyona elleni merénylet, - fortyant föl az előbbi dühösen és a nyála szerteszét frecegett.

- Én azt teszek ki a kirakatomba, amit akarok, punktum.

- Paperlapap! Azt mi nem engedhetjük, érti-e? Hatósági beavatkozást fogok kérni, protestálok a Hunnia bank nevében és felelőssé teszem.

-218-

- Tegyen amit akar, de engedje meg, hogy ha ilyen közel áll hozzám, betakarjam az arcomat kendővel, mert én az arcomat nem szeméten szedtem.

Erre elnevette magát a két bizalmi férfiú, Rákóczi Arnold pedig fülig pirult és dühösen rohant ki a boltból.

A bank dolga pedig percről-percre rosszabbra fordult. A fölmondáshoz kötött tőkék kifizetését be kellett szüntetni, ami roppant konsternációt szült. Mikor két órakor a rendes időben bezárták a bankot, az ingerült tömeg meg akarta lynchelni a tisztviselőket, maga Kolosy is a kert kerítésén át menekült.

Éjjel Budapestre utazott a főispán sógorával, hogy a bankot megmentse elegendő pénzkészlet szerzésével.

De Budapest éppen szomorú város volt akkor.

Nem volt ugyan fekete posztóval beborítva, mint a mesebeli városok, ahova a sárkány ellen készülő királyfi beillett, de bús külső jelek itt is mutatkoztak abban, hogy a Lipótváros-részben az orrok hosszabbak a szokottnál. Egy úgynevezett „fekete nap” a börzén megkopasztotta az egész várost.

Kolosy tárgyalta a pénzügyekkel, a kormányval, fordult fűhöz-fához, járt Pontiusból Pilátushoz, de mindenütt azt az egy feleletet kapta: „nincs kincs”.

Harmadnap ezt az előre megállapított egy szót sürgönyözte haza a főembereinek: „Waterló”. (Ami annyit jelentett: „a csata elveszett”.)

A Hunnia liquidál; Apró uram pedig ott ült a Kati ágyánál, aki véletlenül az nap lett hosszú betegség után először lázmentes és akivel először lehetett értelmesen beszélni. Fehér volt, gyenge volt még, mint egy lehellet, de néha rámosolygott az öregre s ez tündöklőbb volt a napfénynél.

Csevegett, csacsogott. Új volt neki szegénynek az innenső világ. Minden apróságot kikérdezett. Mióta volt beteg, mert semmire se emlékszik? (Bizony, már hetek múltak el azóta.) Megvan-e még a macska? (Megvan, megvan, napsugárkám.) Hát a Szamos kutya? (Hallgasd csak, hallgasd csak, éppen most is ő kaparja kívül az ajtót, mert szeretne hozzád bejönni.)

Aztán a kedvenc tárgyait tudakolta, a csészéjét, a poharát nem törte-e el a Zsuzsi, nem pusztult-e el valami?

- Nem, nem, semmi se pusztult el. Csak egy fehér rózsa az ablakban, Zsuzsi tévedésből petroliummal találta megönteni, hát elcsunyt, elpusztult. Csak a fehér rózsa és...

És a bank - akarta mondani Apró uram hehehe, a bank.

De a leány rá nézett s aggodalmasan kérdezte:

És még mi, atyám?

Apró elharapta a mondatot.

- Csak a fehér rózsa, - motyogta, - vagyis csak a rózsa fehérsége... fehérsége.

Befejezés.

A Hunnia tehát megbukott és Kolosy Ferenc nem volt többé semmi. Hanem az olyan semmi, akinek az egyik sógora báró Luzsénszky, a másik főispán, az mindig lehet valami.

Korán örült Apró; lefelé lépett ugyan, de a völgy túlsó oldalára, azért tehát megint nem találkoztak. Kataszter lett valahol Felsőmagyarországon.

De nem sokáig. Az ördög nem hagyja el a maga embereit. Mikor az országgyűlési ciklus négy év múlva véget ért, a főispán megválasztatta képviselőnek. És hát most már ott fönt ült és működött ő is, küzködve azzal a rettenetes frázissal, melylyel a közbenjárásért alkalmatlankodó választók jönnek tarka-barka kívánságaikkal.

- Hiszen csak egy szavába kerül nagyságnak!

Milyen ostobák, hogy nem ismerik a minisztereket! Azaz milyen boldogok!

Éltrevaló politikusnak bizonyult, mert jól tudja szóval tartani a választókat és minisztereket. Ami magát a törvényhozatalt illeti, ahhoz talán nem értett, de ez nem lényeges. A törvény hozatala végre is nem nehéz. Azt úgy hozzák, hogy talán nem is hozzák. Valami olyan a „törvényhozó”, mint a *tollkés*. Tollkésnek hívják és mindent faragnak vele a világon, csak tollat nem. A tollat gyárilag csinálják.

Hát Kolosy is tekintélyes képviselő lett és egyszer évek múlva meglátogatta a kerületet, azaz meglátogatta máskor is, hanem én csak erről az egy látogatásról beszélek. A kereskedelmi miniszter ő excellenciáját kísérte le, aki valami kosárfonó iskolát akart a városban létesíteni.

Nagy fogadtatás volt, roppant parádé, fehér ruhás leányok, diadalkapu, taracklövések és örömtüzek. Ez az utóbbi ért a legtöbbet, legalább melegedni lehetett mellettük, mert zimankos téli nap történt a bevonulás. A lakosság nagy része kivonult az indóházhoz: ifjak, öregek, asszonyok, gyerekek, ami nem csoda, mert először járt eleven miniszter e városban.

Megvolt minden, ami ilyenkor szokásos: üdvözlő beszéd és válasz, nagy éljenzés. A miniszter fölült a fölpántlikázott négyesre, majd a képviselő ismerős alakja bontakozott ki a kíséretből, (de mennyire összetört, megöregedett a derék úr). Egy pár hang kiáltozni kezdte: „Éljen Kolosy Ferenc”.

A rendezők a másik kocsi után szaladgáltak, amelyen a képviselő foglal majd helyet - úgy látszik, valami konfuzió történt. Eközben a kordonból, melyet a rendőrség tartott fenn, - egy pillanat műve volt - kilépett egy kis fiú, lehetett vagy hét éves, szép, bátor arcú, barna gyerek, nagy, villogó fekete szemekkel, fején félrekapott bárányszőr sikkában. Kilépett a tisztásra, ahol a képviselő állt és egy hógomolylyal mellbe hajította ő nagyságát.

Nosza, egyszerre hárman is nyakon csípték a merényletért. Ejnye, ilyen, olyan porontya! Nini, mire nem vetemedik! Némelyek nevettek a jeleneten, ami boszantani látszott a honatyát. De hogy

ne láthassák kicsinyesnek, kedélyes nevetést színelve, maga szabadította ki a gyereket a megdühödött rendezők karmaiból, ámbár a gyerek is rugdosta őket.

- Ne bántsák, kérem - szólt vidáman. - Szabad országban élünk. Mindenki kifejezheti a rokonszenvét, ellenszenvét. Nos, fickó, mért haragszol rám? Mondd meg bátran!

-223-

- Azért haragszom rád, - szólt a fiú vakmerően - mert rosszul bántál az anyámmal.

Éljen! Éljen! - a tömeg éljenezni kezdte a rokonszenves fiút.

Kolosy mosolygott, úgy tett, mintha tetszenék neki a dolog, pedig érezte, hogy még jobban belémászott s nem tanácsos tovább kérdezősködni, mert nem lehetetlen, hogy bankigazgató korában valami igazságtalanság történt a fiú anyjával és a gyerek most kikottyantja.

- Teringette, fickója - szólt a szép piros orcáját megcsipkedve, - kinek a fia vagy?

- A tied - szólt a gyerek, kevélyen kidüllesztve a mellét.

Leírhatatlan jelenet következett. Öreg asszonyok kilenc nemzedéken át fogják mesélni. Kolosy elsápadt, majd piros lett, mint a paprika. Valami sajátságos kéjjel vegyes szédület fogta el. A közönségben orkánszerű tetszés-zaj tört ki. Minden ember beszélt, lármázott, ujjongott, ágaskodott, asszonyok a csipkés kendőiket lobogtatták. Csak egyes kifejezéseket lehetett kivenni: „Fölséges gyerek!” „Az öreg Apró unokája.” E percben előállott a kocsi is. Minden szem oda tapadt, mi fog történni. Valami csodálatos, idegfeeszítő csönd támadt a zaj után. Még a szívek is szinte megszűntek dobogni. Vajjon eltalálja-e, mit kell tenni?

-224-

És ekkor lehajolt a képviselő, megcsókolta a gyermeket és beemelte a hintájába:

- Elviszlek, kópé, az anyádhoz, tudom, hogy majd kikapsz.

Ezzel maga is fölült melléje. A négy prűszkölő paripa megindult a miniszter fogata után, a lelkesedés pedig, mely mintegy láncaitól szabadult meg, oly egetrázó erővel tört ki, hogy megreszkettek bele a szomszédos épületek és a levegő rezegve hömpölygette a város felé.

Kolosy csakugyan az anyjához vitte a gyereket, aki éppen az utcaajtóban állt és gyönyörűbb volt, mint valaha, a bánatos szelíd arcával, finom törékeny természetével. Bementek egy kicsinyég a szobába, de miről beszéltek, hogy beszéltek, arra nem volt tanu.

Csak Apró uram említette aztán este a „Polgári kör“-ben nagy dicsekedve, hogy ma nála volt a képviselő és megkérte a leánya kezét, de az esetre nézve még csak annyit mondott rejtélyesen:

- Mindnyájan léptünk egyet, én is, ő is, de a gyerek, a Pali lépte a legnagyobbat. Ebadta kölyke!

FILI.

-225-

(Rajz a régi világból.)

-226-

-227-

Még állanak a kúriák a falvakban, már amelyek még le nem dőltek. Azokon bizony már csak a meredező kémény kormos lyuka beszél értelmesen, mintegy panaszkodva, hogy több ment ki rajta, mint amennyi a csűr felőli kapun bejött. Hja, a trakták... a trakták!

Amelyik kúria azonban megmaradt, az most sokkal csinosabb, mint azelőtt. A fényűzés nagyobb hódító Napoleonnál. Amit az emberiség célszerűt, szépet vagy kényelmeset kigondol, abból belopja magát lassan-lassan valamicske mindenüvé. Ma már a hajdú is villával eszik, Mátyás király az újjaival cselekedte. A falusi jegyző olyan pamlagon heverész, aminőről Gara nádornak fogalma se volt. Egyszóval a pompa növekszik, egyre növekszik.

A kúriák kéménye most is füstöl, vendég is van elég. Körül üli a szépen megterített asztalt. Az ezüst kandaláberekben négyszer annyi gyertya ég, mint hajdanta. A régi búbos kemence helyén finom majolika kandalló terjeszt meleget; szürke bekecsez, torzonborz alakok nem ülnek az asztalnál, minden elegáns és egyöntetű. A bútorok, a ruhák, a porcellánok, a kristályok. Minden az előkelő jólétet leheli. A férfiak frakkot viselnek, mert ez már nem afféle régi módi összeroffenés, hanem diner, melyre meghívók mentek ki; a hölgyek nyaka és félmelle csupasz és a suhogó selyem derék csak ott kezdődik, ahol már muszáj neki. Ez az egyetlen takarékosági jel. De menjünk tovább. Nem érdemes sok szót vesztegetni egy-két tenyérnyi helyecskeért.

-228-

Nincs itt pusztulás. Mit pusztulás? Ellenkezőleg. Ha az elődök föltámadván egy percre, körülnéznének kúriájukon, összecsapnák a kezeiket: „Oh, milyen fény, - mondanák - mennyi ízlés, mennyi gyönyörű, hangulatot ébresztő dolog. De nini, mintha a legszebb csecsebecse hiányoznék az asztalnál.”

Hát igen, valami csakugyan hiányzik. Valami olyan, amit nem szokás észrevenni. Hiányzanak az elszegényedett rokonok.

Azelőtt mindenüvé jutott belőlük. Nem is volt úri ház, ahol nem ült ilyen. Ha a vendég meg akarta határozni, hogy milyen derék családnál járt, ilyenképpen formulázta:

- Nagy ott a pompa. Csak szegény rokon van vagy hat a háznál.

Jobban fénylettek az asztalnál azok a fölszedett árvák és haszontalan léhűtő rokonok, mint mostan az ezüst tálcák, a kristályserlegek és a nagy virágbokréták.

Egy egész külön kaszt voltak. Nélkülök sívár lett volna a ház és visszariasztó. Boróka-ág jelezte a korcsmán, hogy ott pénzért enni inni valót kap az ember. A szegény rokonok sokasága jelezte magánháznál, hogy ott magyar szívesség fogadja a vendéget.

És hát ez a genre most kiveszett. Nincsenek többé szegény rokonok a kúriákon. Elfogytak, mint a bölények.

Talán a szegénység tűnt el Magyarországról? Dehogy. Inkább jön, egyre csak jön, jön a rettenetes talpaival: tip-top, tip-top és a hosszú keze mindinkább összeszorítja a nemes familiákat, megropogtatván a csontjaikat, – de szegény rokonok ennek dacára sincsenek.

Én még tudtam, vagy tudni véltem kettőrül, de mikor nem régen meglátogattam Hettyessy Kristóf barátomat és képviselőtársamat Vidolyon ősi kúriájában, már nem találtam nála a két árva lánykát, akik azelőtt az asztal szélén szoktak ülni kurta szoknyácskáikban, asztalkendővel a nyakukban s akikről azt állította Kristóf, hogy vagyontalan távoli rokonai.

Szerettem nézni őket, mikor ettek, mert minden olyan új volt a szájukban, a szép fehér rizskásaszem-fogacskák, a piros nyelvecske, a rózsaszínű íny.

-230-

– Hol a Tinka, Böske? – kérdeztem az ismerősöket.

– Hja, azok már megnőttek és...

– Férfjhez mentek – egészítettem ki.

– Dehogy, – mondák. – Úgy áll a dolog, hogy Kristóf se győzi a nagy háztartást, hát bedobta őket abba a nagy közös verembe, ahova a magyar ember az efféle portékát rendszeren belöki.

– Miféle verembe, az istenért?

– Ej, hát rá szóta őket az államra, hogy az tartsa el. Az egyik telegrafista, a másik postáskisasszony.

– Szegény kicsikék! – sóhajtottam föl.

– Inkább a szegény államot sajnálnád, – jegyzé meg az, aki fölvilágosított.

Valószínűleg úgy gondolta, hogy sajnálatra méltó az állam, melylyel harcban állnak a polgárai. Ungorkodnak ellene és kijátszszák a koporsótól a sírig.

A lakoma után a különböző vonatok indulása szerint vitetett ki bennünket Kristóf az állomáshoz.

A huszár, aki a bakon ült, csempészett dohányt szítt, a szél felém hozta füstjét, megéreztem; a kocsis gubájának ujjában valami eleven dolog mozgott, kivallotta, hogy egy pár csirkét visz a városban lakó anyjának és azért dugta oda, hogy a fináncokat becsapja a vámnál. A mellettem ülő tisztos aggastyán, a Hettyessy-család egyik rokona, egész úton a szentírásból idézgetett argumentumokat az állam törekvései ellen. Vajjon mit véthetett neki az állam, hogy olyan nagyon haragszik rá? Hát semmit. Egy nagy dominiumot adott neki. Mert aki jobbról ült mellettem, az egy püspök volt, aki a legközelebbi pásztorlevele tartalmát ösmertette.

-231-

– Szegény állam! – sóhajtottam föl hangosan.

A könnyű bricskát két bús fekete lovacska húzta. Föltűnt, hogy Kristóf úr éppen a püspököt vivő kocsiba fogatott két ilyen gyenge kiállítású állatot.

– Nem ígás lovak ezek? – kérdeztem a kocsist.

– Honvéd lovak – felelte egykedvűen.

– Soványak – tettem hozzá.

– Nem érdemlik meg a jobb kosztot – magyarázta. – A legnagyobb munkaidőben rendszeren bekéri őket az állam; éppen csak hogy velünk tartatja ki.

– Mégis csak botrány, – pattant föl a püspök – hogy az állam ennyire becsapja a polgárait.

Oh jaj, hát az állam is? A háború kölcsönös. No persze. Minden vonalon folyik a vetélkedés, egymás nyakába varrni a terhet. Kieszelni, hogy ki miben árthat a másiknak.

-232-

– Méltóztatott valamit mondani? – kérdé értelmetlen dünnögésemre maliciózus mosolylyal a püspök.

– Nem, nem, semmit se mondtam.

Valósággal nem mondtam semmit, de egyre azon gondolkoztam az állomásig, hogy a régi világ mégis csak őszintébb és szebb volt.

Mikor még a magyar nemes úr maga tartotta el a saját elszegényedett rokonait és mikor még az állam is maga tartotta el a saját lovait.

Az elszegényedett rokonoknak bizonyos Lengyel Fili volt a legkiemelkedőbb prototypusa. Gyerekkoromban úgy is híttuk a a környéken: a „dupla lengyel“.

Nagy termetű, szép ember volt, kinek a természet csodálatos erőt adott a karjaiba és fogaiba. Az ezüst hatosokat olyan könnyedén harapta ketté, mint más ember a kukoricaszemeket, de minthogy hatosai nem igen voltak a produkcióhoz, hát öreg hámisztrángokat harapdált szét a nézők nagy bámulatára, karjaival pedig akármikor megfogta a rohanó bika szarvát és megállította: „hopp, egy szóra, hékás!“

-233-

Hogy minek adta a természet e roppant erőt Lengyel Fülöpnek, azt senki sem tudja. Alkalmassint el akarta ásni, mint ahogy az ember sokszor elássa az értékeit olyan helyre, ahol senki sem találja meg. Fili nem dolgozott soha sem és nem emelt egyebet, mint poharat, a lakomákon ide vagy oda szállván.

Nem dolgozott pedig nyilván azért, mert nem akaródzott neki. Ami, szerintem, elég ok, mert az a természet ujmutatása. Ha a természet azt akarta volna, hogy Fili dolgozzék, beleoltotta volna a munka vágyát. De a természet nem akarta.

Ostoba beszéd az, hogy mindenkit ki kell tanítani valamire és ki kell használni valaminek. Hát kell-e az erdő minden fájából okvetlenül szerszámot faragni?

Csak abból, amelyik már a gyökerén kínálkozik rá. Arra is kell a fa, hogy a mókusnak legyen hol fölszaladni, leszaladni. Arra is kell egy-két galy, ahová a madár a fészket lerakja, arra is, ahová a vándorló legény a tarisznyáját, kis pók a hálóját akassza. Szóval mindenféle fa kell. Sőt olyan fa is legyen az erdőben, melynek még ennyi szerep se jut. Csak éppen hogy ott van. Megnő, susog, zörög, hajladozik egy-két száz esztendeig, aztán visszarothad a földbe. Ami erőt, zsírt kiszírt onnan, visszaadja annak a saját szétmálló testével. És hát minden úgy van a végén, mintha semmi se történt volna. Se a fa nem vesztett, se a föld nem vesztett.

-234-

Sohase ítélt meg a szegény Filit szigorúan. De már kis gyerek koromban föltűnhetett a helyzete, mert jól emlékszem, egyszer azt kérdeztem anyámtól, hogy Fili bácsi mi voltaképpen?

Anyám elnevette magát.

- Fili bácsi rokon és semmi egyéb.

- Jó állás az? - tudakoltam.

- Hogy érted?

- Lovon jár-e a rokon vagy gyalog? (Így értettem még akkor az állásokat.)

- Attól függ, fiacskám, ki kinek a rokona.

- Hát a Fili bácsi kinek a rokona?

- Sok nevezetes, jeles familiáknak; a Rédekyeknek, a Laszlyaknak, a Hettyesyeknek, Hajdúknak, Vajdákknak és Leszkayaknak.

- De a királynak csak nem rokona?

- Eredj te bohó, hiszen nincs is királyunk.

- Hát miért nincs?

- Kicsiny vagy te még arra, nem érted még te azt!

De én csak nem eresztettem el a témát, mint a kis kutya a csontot.

- Hát nekünk is rokonunk a Fili?

- Nekünk nem rokonunk.

- Mért nem rokonunk?

- Mert ő nagyobb familiából való, tehát az előkelőbb familiákkal van rokonságban.

- Hogy lehet azt megösmerni, mama melyik az előkelőbb familia?

- A címek és az életmód után. Azonfelül a nevek hangzása is sokat tesz.

- Furcsa! Az ember a fülével veszi észre az előkelőséget.

- Sok más is kell hozzá. A Fili apja például királyi konziliárius volt, az anyja is nagy dáma. Majd még eleget hallasz róluk.

Hallottam is azután budetini Lengyel Mihály konziliáriusról, aki szegény ember volt és éppen a Hettyesy-féle kúriát bérelte Vidolyon a Kristóf barátom atyjától, hogy ott valami évi járadékból éldegélt nejével, egy előkelő tartású hajporozott dámával, akinek a testvérhuga udvarhölgy volt az anhalti hercegnél.

A kiterjedt atyafiság a szokottnál is jobban összetartott, mert egy közös nagy pört folytattak Esterházy herceg ellen valami pusztá miatt. Bár csak azt adná az isten, hogy megnyernék!

Szükecskén éltek a konziliáriusék, - mégis nagy *rollét játszottak*. A rokonság kevély volt rájuk s a tenyerén hordozta. Hogyne? Egy konziliáriust, aki azonfelül egy udvari dámának a tulajdon

-235-

édes testvérét bírja nőül. Nem tréfa ennek a fele se. De ami igaz, igaz, meg kell adni, hogy ők is ragaszkodtak a rokonokhoz és váltig látogatóban voltak. Az egyiktől ki, a másikhoz be, Filit is magukkal cipelvén. Ő náluk Vidolyon csak egyetlen egyszer gyűlt össze évenként a rokonság ebédre: Szent Mihály napján. Hanem akkor aztán kivágták a rezet s volt mit beszélni a környéken. Ki hol ült? Mi volt az első étel, mi a második, mi a harmadik és így tovább? Milyen mártást adtak ehhez vagy ahhoz? Hogyan volt összehajtvva a szervéta?

-236-

Eszerint igazodott a környék. Ez lett a „nobel“. Hát még az ülés rendje! Mennyi keserűség lett ebből! Mert nagy dolog volt az illetőre. Ha például Rédekynét ültették előre, akkor ebben az évben Rédekyné vitte a szót mindenütt. A konziliáriusék osztályozása vérré vált és akceptálta minden forum. Nagy jelentőségű nap volt tehát Szent Mihály. Kívánatos, kecsegtető és mégis borzalmas, bizonytalan. Ha valaki feljebb ült, mint tavaly, akkor jó, de ha valaki lejjebb került, annak lóttak. Az egész vármegye gúnyosan suttofta, hogy ez vagy az a familia kezd lemenni.

Maradt is aztán a diner után tömérdek apprehenzió, mint ugyanannyi akta, amit az egykori referendárius bizonyos chablonos formulák szerint intézett el, útra kerekedvén feleségestől, fiastól, inasostól. Maguk közt a konziliáriusék „reperáló utaknak“ nevezték ilyenét kirándulásaikat és az otthon maradt házőrző szolgáló is azt mondta, ha valaki ő nagyságáék felől tudakozódék:

-237-

- Reperációban vannak.

A dolog pedig abból állott, hogy látogatást tettek a rokonoknál megfordított sorrendben, ahogy az asztalnál ültek. Aki leghátul ült, az kapta az első „vizittát“, a leghosszabbat, néha két-három hétig tartót, mert a legnagyobb sebre kell a legnagyobb flastrom, és az ott töltött idő mennyisége jelzi igaz, a sérelem nagyságát is, de főképp a konziliáriusék nagyrabecsülését. Innen átmentek a következő rokonhoz, de ide már rövidebb időre és így tovább-tovább, ahogy kellett – mert hát nagyon jószívű emberek voltak a konziliáriusék.

A reperáció szinte eltartott az egyik Szt.-Mihály-naptól a másikig. Ebben nem kíméltek se időt, se fáradságot – mert ilyen a finom lelkek gyöngédsége. De hasztalan. Az ütött sebek még se gyógyultak be teljesen. A Mihály-napi ebéd ülési rendje, mint valami változhatatlan törvény nehezedett az illetőkre s néha ki-kitört a szemrehányás:

- Ejh, vigye az ördög az etikettet! – pattant föl ilyenkor a nagyságos úr. – Valakinek mindig elől kell ülnie és valakinek hátul. Ez az egész. A perpetuum mobilét talán ki lehet találni, de hogy mindenki elől üljön, azt nem lehet kitalálni.

-238-

Hanem az elégedetlenség nőttön-nőtt a familiákban s egyik attak a másikat érte emiatt.

- Hiszen mindig megreperálok – dörmögte a konziliárius méltatlankodva.

- Mit ér, ha a világ mégis csak a Szent Mihály-napi ebédet veszi mértékül?

- Hát jól van. Majd tanulmányozom a kérdést.

Ebben az ígéletben aztán megnyugodtak egyelőre a deklasszifikált rokonok. Szerencsés mondat, mely még referendárius korából vált vérévé. Majd tanulmányozom a kérdést. Ah, isteni erejű búvige. Magyarok balzsama. Nemzeti klenodium. Majd tanulmányozom a kérdést. Krisztus urunk néhány száraz keszeggel és valamely csekély kenyérral elégített ki egyezer embert, de hát az mégis hal volt és kenyér, a halat fogni kellett, a kenyeret sütni kellett, de a „majd tanulmányozom a kérdést“ örökös készenlétben van és nálunk százezer embert szoktak vele kielégíteni.

A konziliárius úr legalább megtette, amit ígért: tanulmányozta a kérdést és arra az eredményre jutott, hogy a spanyol etiquette nem alkalmazható, mert a nemes atyafiaknak nincsenek különböző címeik és rendjeleik. Itt volna most már a származás. De mind olyan régi nemesnek tartja magát, hogy a chaosba vesznek el az ősei. Itt van, teszem azt, Laszly Ferenc uram, aki azt állítja, hogy az egyik ükapja annak idején a Caligula lovának bőréből viselt volna csizmát és valami husz esztendeig nem bírta elnyűni. Próbálta kontemplálni kor szerint, hanem ez ostobaság. Kor szerint csak a bor előkelősége állapítható meg jogosan. Végre is addig törte ravasz fejét, hogy sikerült egy célszerű methodust megalkotni s elmondta az atyafiságnak aperte:

-239-

- Mivel pedig ungorokodtok, apprehendáltok egymásra és én rám, édes atyámfiai, valamint vetélkedtek, melyiteket ültetjük asztalfőre és így tovább, ennek most már más módját ejtem. Mert nem járja, hogy úri személyek és familiák sértődjenek meg, amikor kikerülhető. Egyszerűen átviszem a kérdést az oktalan állatokra. Azok mérlegeltessenek immár, ne pedig ti. Ennél fogva az ül ezentúl az én asztalomnál Szent Mihály-napkor legfelül, aki nekem a legsúlyosabb malacot küldi évközben. Amen.

Hanem iszen ezzel még csak beljebb verte a rangkórság tüskéjét a talpukba. Szeliden indult meg ugyan a versengés, de előreláthatólag nem sokáig maradt meg csendes medrében. Hettyesyék még csak egy szopós malacot küldtek, amit a konziliárius megmért és nyugtát küldött a súlyáról, Fili pedig bevezette ezt és az utána következőket egy hiteles protokollumba. (Ez az egy munkája maradt fenn.) Hajduék már egy süldőt hajtattak be a Lengyel udvarára, Laszlyék egy kant, Vajdáék egy hízott mangalicát, úgy, hogy a következő Szent Mihály-napkor, mikor már ezen az alapon ültek az asztalnál, Vajdáné asszonyéninek jutott az első hely, ami tekintve, hogy Vajdáné egy gazdag budai szappanos-családból származott s a házasság mint mésalliance szerepelt a közhitben, kínos benyomást keltett az atyafiságban.

-240-

A konziliárius mosolyogva vonogatta vállát a panaszkodó célzásokra és csípős megjegyzésekre.

- Hja, édes lelkeim, megmértem a münccéren és a mérték mérték. A münccérrel nem lehet szóba állani, csak a sertés testének. A sertés teste beszél, a münccér csak tolmácsolja.

No ha a sertés teste beszél, hát egyszerre rávetették magukat az atyafiak a tagbaszakadt nagy csontú fajokra, amelyekre sok hús és zsír fölfér. Különösen Rédekyék és Liskayék keresték ki jól a „fundamentumot” és minthogy tényleg a sertések teste fog beszélni, elnevezték az egyiket Ciceronak, a másikat Demosthenesnek. Rédeky uram tejbe főzette a Cicero kukoricáját (csoda lesz ebből, majd meglássátok); Liskay asszony néni pedig minden áldott nap két óra hosszat vakartatta szolgálókkal a Demosthenes hátát és lapockáit, ami annak látható gyönyörűséget okozott - úgy, hogy azt okvetlenül meg kell hálálnia a gyarapodásával, ha van benne becsület.

-241-

Az ördögbe is - egy pár baj sertésekkel! Ilyen sem volt még a világon. A fél vármegye lázasan várta a bekövetkező eredményt; bulletinek keringtek szájról-szájra a nevezetes sertések legutolsó állapotáról s fogadások történtek mindenfelé.

De míg Ciceró és Demosthenes a természet rendje szerint lassan, de szépen emelkedtek súlyban és hírben, egyszer csak - sic transit gloria mundi - a „Jelenkor” című lap azt a néhány sornyi hírt hozta, hogy Debrecenben Bujdosó Mátyás nevű hentesmester ötödfél mázsára hízlalt föl egy sertést és hogy immár pénzért is mutogatja egy bekerített helyen a Péterfia utcában.

Soha még ilyen szenzációs hír nem érkezett erre a vidékre a nagy Napoleon elbai menekülése óta. Egy ötödfélmázsás sertés! Súlyosabb a híres angol Murphi-nál, melyet a szép Viktoria koronázására öltek a londoni hentesek.

-242-

... El tudom képzelni, miképpen ragyogott a nénikék szeme. A Rédeky bácsi homloka ellenben redőkbe vonódott s elhatározta, hogy megveszi a sertést. Készül tehát az útra de olyan ürügygel, mintha Pestre menne betegen a híres Stahly doktorhoz. Mire aztán elment éj idején egyenest Debrecenbe s az etetéseket kivéve, meg sem állott, csak a Bikában, vagyis annak az ebédlőjében, de ott aztán úgy állt meg az ajtónál megmerevedve, mint egy sóbálvány, a látományra, ami eléje tárult.

Egy nagy kerek asztal körül ültek Liskay János, Vajda Pál, Hajdú György, Laszly Ferenc, Hettyesy Péter, Lengyel Márton, szóval az otthon hagyott nemes atyafiak és ferbliztek.

Azonnal elérté a szituációt... No hát ezek most idejöttek külön-külön megvenni a sertés Góliáthot, de egymásra bukkanva, meghöklöltek a következményektől. Hisz itt egy örült licitáció talál kiütni a hentesmester zsebe javára. Nosza leültek előbb családi tanácsot tartani, ahol is (mintha hallaná Rédeky Gábor uram) fölvetették az érveket. Uraim atyafiak, minthogy csak egy sertés van, abból logikailag az következik, hogy azt csak egyikünk veheti meg, a többiek legfőleg az árát verhetnék föl. Legokosabb tehát, ha az a pénz, ami elpocsékolatnék az okvetlen ráigéréseknél, megmarad a családnál (mert hiába, a családhoz való ragaszkodás a legelső a világon). Mindezeknél fogva csak egy modus vivendi mutatkozik, ha a fátumra bízván a dolgot, a magunkkal hozott összegekkel leülünk kártyázni és aki leghamarabb letörik, hazamegy, míg lassan-lassan mind elpogyogván, a legszerencsésebbik másodmagával (t. i. a sertéssel) teheti tiszteletét visszamenet a konziliáriuséknál.

-243-

Rédeky nevetve lépkedett a kerek asztalhoz:

- Osszatok, urak, nekem is!

... És hát folytathatnám e különös sertésháború rajzát, mely még sok esztendeig tartott, de nem folytatom. Hisz csak arra kellett bizonyítéknak, hogy Lengyel Fili bácsi már gyerek korában ilyen sertéshúsokon táplálkozott. Ezekből szedte a nagy erejét.

Szülei halála voltaképpen kevés változással járt ránézve. A rokonok megmaradtak és a sertések is megmaradtak. A rokonokra ellenben változással járt, mert megszűntek a szentmihálynap ebédek. És a sertésekre is változással járt, mert ezek most már otthon éltek és otthon haltak.

Az öreg úr után nem maradt semmi vagyon; haldokolva megsímogatta a fiú fejét és így szólt hozzá:

-244-

- Pompás rokonokat hagyok neked, Fili. Ragaszkodj hozzájuk, édes fiam.

És Fili csakugyan örökölte ezt a ragaszkodást. Járt az egyiktől a másikhoz és sohase únta meg őket. Évek multak el évek után, de ő állhatatos maradt. Apja furfangos eszét nem örökölte, se a rangját; őt hát nem is fűrésztötték tejbe-vajba, de nem is pretendált ő ilyet. Ő csak Fili volt, az egész világ Filije; azt szerette legjobban, ha észre se veszik, hogy ott van. Végtelenül csekélynek tartotta magát és ebben volt egy kis kedvesség. Kitért a ház komondorának és nem merte a macskát elkergetni, ha ölébe ült. Azonfelül egész nap tett-vett a Fili valamit, dohányt vágott vagy sárgarépat tett közé, hogy nedves legyen, a pamutot tartotta hosszú évekig a néniknek, azután hosszú évekig a hugoméknak, cserebogár malmokat csinált a gyerekeknek, író tollat faragott a penecilusával, birkákat bélyegzett odakünn, borért ment a pincébe, kendermagot adott a kanárinak, az ebédnél kihúzta a palackokból a dugókat, - de már nagyobb dologra nem volt alkalmas. Még vadászni se járt. Az ördög cipelje a nehéz puskát.

Lágy, érzékeny szívű ember volt, ami mindjárt látszott szelid arcán és merengő szemlein. Nagyon könnyen meg lehetett sérteni - de ki bántotta volna a szegény Filit?

-245-

Rossz arcokat vágni a vendég előtt, csípős célzásokkal megnyilazni, nem tartozott a régi erkölcsök közé. Micsoda szégyen lenne az? Még azt hinné, hogy nem szívesen adják neki azt a kis ételt. Isten ments attól!

A Fili háta mögött hiszen volt elég kritika:

- Mire veszi az életét ez a boldogtalan Fili? Hát így akar ez maradni örökké? Nem szégyenli magát, hogy innen-onnan vén kutya lesz és még semmi? Pedig milyen jeles ember volt az apja. Hogy nem lát valamit után! Nem tud elvenni egy vén saraglyát, akinek nem kong a ládája. Hiszen annyi özvegy asszony van, hogy házat lehet velők zsindelyezni. Szép ember, jó ember és végre nem valami nagy számár, mégis ilyen mihaszna.

Valamelyik asszony, gondolom a szép Liszkayné, közbe szolt, mikor egy rokoni összejövetelel fölhánytorgatták ezeket.

- Hát mért nem mondjátok meg neki? Rédeky sógor, maga elég okos ember, beszéljen vele. Hátha lesz foganatja.

- Elösmerem, kedves húgomasszony, hogy elég okos ember vagyok, de mit ér, ha nem vagyok elég bátor ember, hogy én mondjam ezt meg a Filinek.

- Nem bátor ember? Ön, aki már hat medvét ölt meg?

-246-

- Hja, az csak medve volt, húgomasszony, - felelte Rédeky - aki engem is *viszölhetett* volna.

Ezen a nyelvbötlésen aztán nagyot nevettek, a nevetés elfújta Fili feje felöl a felhöt.

Ámbár felhő se volt. Csak üres beszéd volt. Hogy ezt Filinek mondaná meg valaki? Majd bolond, úgy-e? A gazdag rokonnak hiszen meg lehet mondani mindent, ha úgy kerül a sor, még ki is lehet dobni a házból, mert az nem szorúl az emberre; visszavághat, boszút állhat. De a szegény rokon immunis. Azt ilyenekkel inzultálni lehetetlen. Idegen mondhatja, de rokon nem.

Így volt ez akkor és szép volt így. A szegény rokonnal és a viselős asszonynyal gyöngéden bántak a régiek. Az utóbbival azért, mert többje van a többinél (szíve alatt van a gyermeke), az előbbivel azért, mert kevesebbje van a többinél (hóna alatt van a koldustarisznyája.)

Fili tehát élte megszokott világát s ha megúnta egyik helyen, átment másikra. Mindenütt volt valami vonzó és csalogató. Köpcsényben pompás kuglizó van Lengyel Károlyéknál, Újfaluban Vajdáéknál fölséges káposztákat főz Ágnes néni, egy sor füle, egy sor orrja, egy sor kövérje, egy sor töltelék; hát még a pampuskái, herőcéi, amelyeknek megízlelésénél minden alkalommal így kiált föl Fili: „Ferenc József, mit eszel, ilyen bizony nem eszel“. Korontán remek barackpálinkája van Csapóéknak s kedves kertre nyíló külön szobája Filinek. Orgona-virágzaskor odahúzza a vándorló ösztöne. Vidolyon Hettyesiéknél (mert azok laknak most a megszokott házban), sok apró gyerek várja már nagy-nehezen Fili bácsit. Kampát, métát, duplex lehet velök játszani. Zsályán pisztrángos patak van a Laszlyék kertje alatt. Fili a pásztoroktól megtanulta, hogy a halaló fűvel meg lehet őket etetni, megbódulnak tőle és szabad kézzel fogdoshatók össze. Aztán ott van közel Szalánc is, ahol Liszkayék laknak, bár egy idő óta nem megy oda Fili, pedig hej, ott lakik a helyes menyecske, annak az aranyszöszke haja az igazi halaló fű, attól, lehet csak elbódulni... de Fili még se megy.

-247-

Olyasmit mesélnek, hogy a szép Liszkayné megsértette volna.

Pedig csak annyi igaz, hogy valami vidám társaság volt Újfaluban Vajdáéknál, ahol mindenkinek el kellett mondania az élettörténetét, Filit is unszolták.

- Nekem nincs élettörténetem. Amik én velem történtek, azok inkább a rokonaim esetei.

Olyan szomorú vallomás volt, olyan sívár rajz egy életről - de ő nevetve mondta.

-248-

- Hát nem volt önnek soha semmi külön regénye? - faggatták az asszonyok.

Fili vállat vont; - akkor még csinos férfi volt.

- Mire való volna az nekem?

- De csak volt valamikor szerelmi viszonyod? - ostromolták a férfiak.

- Ugyan hol vettem volna?

- Fili, Fili, nagy kujon! Meg mernél rá esküdni?

- Becsületesemre mondom, soha sem vetett én rám szemet senki - mondta Fili ünnepélyesen. Még a két újját is föltartotta.

Pedig kényes volt a becsületszóra, mint egy Lancelot. Tetszik tudni, azok a bizonyos kolduserények.

Később egy kis tánc volt. Fili az egyik Rédeky kisasszony csontlegyezőjét tartotta, míg az a táncosával keringett, midőn mellette suhant el Liszkayné. Almavirág-szín ruhába volt öltözve s a fekete szemében egy-egy csillag égett.

Csak úgy hanyagul szolt oda Filiehez:

- Kinek a legyezője az? (Mintha csak a szépen faragott legyező tünt volna föl neki.)

- Családi csontok, - felelte Fili közömbösen.

Megfenyegette pajkosan:

- Fili te, udvarolsz valakinek.

-249-

- Hát nem hallottad az eskümet?

- Hamisan esküdtél, fráter, - vágta oda Liszkayné, kihívóan ringatva a darázs derekát a csipőin.

- Gondolod? - kérde Fili tréfára véve a dolgot.

- Tudom, - felelte és lehajtá a fejét szemérmesen.

Ezzel köd előtte, köd utána, elillant, eltűnt, mint a füst, a sok ruha, a sok emberfej közt.

Filinek arcába szökött a vér, valami különös érzése támadt belül és az ösztökélte, hajtotta Liszkayné után.

Nem volt nyugta, míg rá nem talált az ebédlőben, ahol éppen egy pohár pezsgőt hajtott föl, amitől egyszerre ezer piros rózsa nyiladozott az arcán.

- Nem mondtad meg, Mariska, hogy ki volt az.

Liszkayné nevetett. Jaj, azok a szép fehér fogai!

- Hogy ki vetett rád szemet? Hát úgy-e mégis szeretnéd tudni? Hát úgy-e még se vagy olyan szent, amilyennek mutatkozol? Csak ezt akartam tudni, barátja az erénynek.

- Ugyan, mondd meg! Ne okoskodj!

- Hát megmondom; ha behúnyod a szemedet, belesúgom a füledbe.

-250-

Fili behúnyta a szemét, ahogy parancsolták, azután egyszerre megcsiklandozta valami édes hang, valami zúgó szózat, amely beharsogta egész valóját.

- No hát én voltam, Fili. Elmúlt. Másé lettem. Mert te nagy mamlasz voltál.

Fili egész teste zsibbadozott, vére sebesen száguldott ereiben, de mikor a szemét kinyitotta - nem volt senki az ebédlőben, csak az inas, aki új gyertyákat rakott be a tartókba. Az asszony eltűnt az alatt.

Ime, lett már Filinek némi élettörténete, de ez csak kis ideig birizgálta a lelkét, halványodott, színtelenedett, később már azt is gondolta, hogy a jelenet meg se történt - alkalmasint részeg volt és a Belzebúbbal álmokra kártyázott.

Hanem ettől a naptól fogva nem mert többé elmenni Szaláncra - pedig vágyott oda.

Liszkay boszankodott emiatt. Hát mivel alábbvaló ő a többi atyafinál, hogy Fili kikerüli?

Maga Liszkayné is megpirongatta, ha valahol találkoztak.

- Hátra kötöm a sarkadat, Fili, ha el nem jössz.

Fili zavarban volt, elpirult, hebegett valamit, de nem ment el Szaláncra. Érezte ő ösztönszerűleg, hogy a rokon szeretet kenyérmorzsa - és hogy a szerelem egy kád méz, de abba a morzsának nem szabad belevegyülni, mert a morzsa is elvész és a méz is megsavanyodik.

-251-

Pedig sok találgatásra adott okot. Mért haragszik? Kire haragszik? Hát még a Fili is felhúzza az orrát. Lássá meg az ember!

De amint megszólják, menten ki is mentik. No, semmi az. Egy kis bogara van. Úgy sincs szegénynek egyebe.

Pedig dehogy nincs. Hisz csak fogalom az egész. Az egyik ember azt mondja: „nekem négy házam van Pesten“, a másik ember azzal dicsekszik: „húsz fejős tehenem van“, Fili elszámolja az újjain: „száztizennégy rokonom van“ és mind a három ember arca egyformán fénylik a meglepődéstől.

Tíz vagy tízenöt kúria az otthona, egy-egy német uralkodó herceg csak az ingeit változtathatja annyiszor, mint Fili a lakóhelyeit, a konyháit, a pincéit és a környezetét. Fili tehát a valóságban nagy úr, - csak elméletben szegény.

Igaz egyébiránt, hogy amennyiben ő megunván magát, odább megyen, éppen úgy megunhatják őt is. Megesett egy párszor. Hiszen az emberek tökéletlen lények voltak már azelőtt is. Nem szépítem én őket. Megunták a feleségüket, megunták talán még a töltött káposztát is, hát hogy ne unták volna meg a lengyelüket?

-252-

Bizony egyszer-másszor mesterségesen rázták le a nyakukról. Csakhogy arra is megvolt az akkori világban a gyöngéd forma.

- Nini, Fili öcsém, - jutott eszébe Rédekynek. - Átsétálhatnál holnap, ha nincs egyéb terved, Zsályára. Levelet küldök a nővéremnek, Laszlynénak, de olyan fontosak, hogy nem merem rábízni akárkire.

Fili járatos a *rokonológiában* és rögtön megérti a dörgést.

- Ejnye de jó! Úgyis már régen láttam Laszlyékat.

- Mikor jössz vissza? - kérdezi a gazda enyhítőnek.

- Visszajőjtek? - tapogatózik Fili.

- Ahogy neked tetszik. De ha most ott találnál maradni, akkor el ne felejts őszzel virágmagokat hozni tőlük az asszonynak.

Fili most már útra készült, át volt forgatva, mint egy váltó a legközelebbi atyafira és egyik se mondta: „nem fogadom el“, ott tartotta, aztán újra továbbította, hogy megint visszakerüljön megfrissülve, újnak, kívánatosnak, érdekesnek, töméredek hírral és pletykával.

Így élt és soha se gondolt rá, hogy másképp is élhetne. Az évek elsuhantak fölötte, az ifjúság cserben hagyta, (de ez nem fájt neki, mert nem rokon), ősz hajak jelentek meg a fején (az első ezüst) és már csak imitt-amott volt egy atyafi, aki „öcsémnek“ szólította, a nagy többségnek Fili bácsi lett.

-253-

A rokonok közül sokan elhaltak, de ez sem alterálta, mert születtek és nőttek újak, akik őt már úgy találták, mint egy vén órát, mely az apáiknak is ketyegett. Fili értéke inkább egyre nőtt. És ha ez így megy, valóságos családi ereklye lesz belőle.

De nem ment úgy. Némi megpróbáltatások és kísértések következtek. Szaláncon meghalt Liskay és mikor a familia összegyűlt a temetésre, a tor után arra kérte a rokonokat az özvegy: maradjon ott valamelyikük egy ideig, míg valami új rend lesz, mert a cselédek még a házfödelet is széthordják az ő, meg az árvák feje fölött, ha nem látnak valakit, aki kalapot hord.

- Hát talán jó lesz a Fili, - vélték a legöregebb atyafiak. - Az úgy is ráér.

Az asszony némán intett a fejével, hogy az is jó lesz. Fili vörös lett, mint a karmazsin és szabadkozni próbált.

- Nekem nem sok hasznomat veszi Mariska. (Liskayné Tóth Mária volt a családi nevén.)

- Eredj a pokolba! - pörkölt rá Hettyesy Kristóf, aki akkor volt fiatalember. - Annyit csak te is érsz, mint egy fölállított bakkusz a buzatáblán.

-254-

Fili hát ott maradt. Eleinte szokatlan volt neki, alig mert beszélni az asszonynyal és olyan furcsa, nyugtalan érzései támadtak. Valami jelenettől tartott. Némelykor nem volt magával megelégedve s egész éjjeken elgondolkozott élete folyásáról. Nappal a gyerekekkel hancúrozott, azok fölmásztak a térdére, hátára, tépdesték a szakállát, befogták a kis játékkocsijukba és hajtották a szobákon keresztül, mint egy vén lovat.

Valójában a gyerekeké volt a Fili, azok majd megbomlottak érte. Ő is mindent megtett nekik, amit kívántak. Már persze amit lehetett, mert a kis zsarnokok sok mindenfélét kívántak.

- Fordítsa föl az asztalt, Fili bácsi.

Fili bácsi fölfordította. Tetszett nekik a fölfelé meredt négy lába.

- Fordítsa föl a tálat.

Fili fölfordította a tálat és mind kipotyogott belőle a sok ropogós cseresznye. Uccú rohanjatok rá!... Aki kapja, az marja.

A mama haragudott, zsörtölődött.

- Fordítsa föl most már a mamát is, Fili bácsi.

- Csitt, ti kis gézengúzok. Nem látjátok, hogy a mama milyen szomorú.

-255-

Tényleg hallgatag volt egész nap, alig szólt egyet-kettőt gazdasági ügyben Filivel, ha kérte, hogy nézzen utána ennek, annak. Egyébként közömbösen, érzéketlenül cipelte az egyik nap nyűgét a másik után. Gyakran sírt ott is, ahol nem látták. Hát semmi az, majd kiolvad, majd beszédesebb lesz, de még nagyon új a fekete szoknyája.

Fili ezalatt egészen megszokott Szaláncon. Úgy tetszett neki, mintha az egész világ megváltozott volna és a nap folyton sütné. Olyanformát is érzett, hogy valami nagy dolognak kell történni. A levegőben lebegett. A természet is előkészült rá. Falevelek zúgták a parkban, virágok lehelték, madarak csipogták, sőt még a macska is sejtett valamit, mert a sárga szemeivel sokszor vetett egy-egy kémlő pillantást, hol a Filire, hol a szomorú asszonyra.

Hanem elmúltak hetek, havak, az asszony szomorúsága nem enyhült, hidegsége, közönyössége megmaradt. Fili türelmetlen kezdett lenni. A nagy jelenet nem akart bekövetkezni. Olyan volt az az asszony, mintha meg volna fagyva. Pedig de szép még, ejnye, de szép még. Fili most már nem hogy félt volna a nagy jelenettől, de azon vette magát észre, hogy várja. Ha nem is az egészszet (mert az sok volna egy embernek egyszerre), de legalább valami részét, valami rügyecskét, amiből ki lehet már sejteni a virágot.

-256-

Hanem bizony a második fekete ruha is elkopott már, de nem jött a rügy.

Rügy helyett azonban megjött a pünkösdi ünnepekre az odavaló református papnak,

nagytiszteletű Fekete Sámuel úrnak a mérnök fia, (aki valami vasutat épít most Sziléziában). Szép, deli fiatal ember volt; úgy látszik, hogy már régebben otthonos Liszkayéknál, be-benézett a kastélyba és egy kicsit szétbeszélte az asszonykát. Nagyon szellemesen tudott csevegni, meg is neveltette egyszer Liszkayné. Fili még örült neki.

- Hát még sincs végképp befagyva, - jelezte nagy örömmel a nótáriusnak, akivel a réten találkozott.

- A kígyó mindig kienged, - felelte a nótárius.

Eközben azonban nagy dolgok estek a külvilágban. Ha volnának a tekintetes nemes atyafiaknak harsonáik, most meg lehetne fuvatni. A nagy pört, melyet még a konziliárius idejében és támogatása mellett kezdtek a rokonok Esterházy ellen, megnyerték, a legfelsőbb bíróság odaítélte a hatezer holdas Holyánka-pusztát, valahol a pokolban, Ugocsa vármegyében.

-257-

Nosza összeült a nagy családi tanács öreg Rédeky Gábor urammal, disponálni a birtok felett.

Némelyek a felosztás mellett kardoskodtak, mások az eladást tanácsolták, de a többség előtt a familia jövő nagysága és ragyogása lebegett. Hagyassék a birtok közös családi uradalomnak. Valamely családtag gazdálkodjék benne és levonva a saját fáradsága díját, az évi jövedelmet ossza fel a rokonok közt az örökösödési arány szerint.

Elfogadták nagy többséggel.

- De most már ki menjen oda gazdálkodni?

A tekintélyes Vajda Pál emelt szót.

- Én Lengyel Fülöpöt ajánlom. Az ő apja taszította be perünket jó kerékvágásba. A hála is valami, de különben is Fili rokonunkra fér rá a legjobban; legyen úr öreg napjaira.

Nem volt ellene egy hang sem. Úgy van, helyes, jó lesz a Fili. Pedig mindenki tudta, hogy nem lesz jó. Rossz gazda lesz, de mindegy, legyen egyszer úr már a Fili.

S amint szokás ilyen nagy eseménynél, legott hintóra ültek Rédeky és Vajda uraimék és még valaki harmadik, de már elfelejtettem ki és megvitték neki a megbízatásról kiállított okmányt Szaláncra, nagy parádéval. Még pántlikát is fontak a lovak sörényébe.

-258-

Ahogy bejárt a kocsijuk későn este a szalánci kúriára, az asszony már lepihent, csak Fili jött ki elibök.

- Hozta Isten, hozta Isten!

Az ősz Rédeky Gábor pedig lekapván szépen a kalapját, Fili előtt pózba vágta magát, mint egy orator, aztán így szólt kedélyes ünnepélyességgel:

- A holyánkai uradalom tekintetes, nemes, teljhatalmú kormányzóját keressük.

- Bizony az nincs itt.

- De bizony itt van az - bizonykodék Vajda Pál.

- Mi legalább nem ösmerjük - felelte komolyan Fili.

- Budetini Lengyel Fülöpnek hívják.

A Fili fülének így is szokatlan volt, de azért csak elmosolyodott, de olyan révetegen, mint aki azon tűnődik, hol van itt az élc.

Eddig még csak Fili csodálkozott, de mikor aztán bent a szobában elmondták neki apróra a nagy szerencsét, ami érte, ahelyett, hogy a nyakukba esett volna, egyszerre elsápadt és áporodottá lett az ábrázata - amin aztán ők csodálkoztak.

- Ne tegyétek azt velem! - mondá egészen megriadva. - Hiszen nem vétettem én nektek semmit. Hát miért akartok engem eltaszítani magatoktól?

-259-

Olyan érzékenyen beszélt, hogy a kő is megszánta volna, csak éppen a rokonok nem tehettek.

- Hát meg vagy te bolondúlva Fili? - feddette Rédeky, - mikor nagyobb úrrá tettünk magunknál s te most azt mondd, hogy nem kell.

- Nem lehet... - tört ki fojtott hangon - föllázad a lelkem a gondolat ellen, hogy én magamra hagyatva, nélkülötek maradjak!

- Majd elmegyünk hozzád - bízatták. - Megállj csak. Mindig lesz nálad egy-két atyafi.

- De hiszen épen ezt nem tudom megszokni, mikor eddig mindig én voltam nálatok. Azt fogom hinni, hogy már én meghaltam, hogy már nem is az az ember vagyok. Hagyjatok meg, kérlek, a régi bőrömben.

Ezer meg ezer érvet hozott fel, de rávetették magukat, erősebbek voltak, visszaérvelték, legyőzték, lehetetlenné tették. Végre megadta magát, de arca végtelen szomorúságot lehel, és mint a fuldokló, még mindig kapkodott némely különös szalmaszálakhoz.

- Mégse lehet - nyöszörgé - ha jobban meggondolom.

- Ej no! mi jutott megint eszedbe?

- Hát hogy a Liszkayné se enged el. Nem hiszem, hogy el engedne menni.

- És ugyan mért? - rázta meg magát Rédeky uram, mint egy haragos medve.

Fili elvörösödött, valami feleleten gondolkozott, durcásan vonogatta a vállát és végre csak annyit mondott kínjában:

- Hát azért.

- No, majd megkérdezem tőle reggel.

- Azt hiszem, kellek neki, izé... a gazdaságnál, meg a gyerekek mellett.

- De csak nem lehetsz holtig pesztonka, az ebadta!

Fili egész éjjel nem aludt, nyugtalanul hánykolódott ágyában, mint az, aki a siralomházban van, de már ez az utolsó éjszakája. Egyéb reménye sincs, csak még a fehér kendő. A Liszkayné vetoja.

Mikor reggel felöltözködött, künn az ambituson találta pipázgatva a három atyafit.

- Fölkelt-e már Mariska?

- Igen, - szólt Rédeky - elmondtam neki a dolgot, hogy te vagy a plenipotentiáriusunk.

- És mit felelt? - szólt lassan fojtott hangon.

Minden vére a szíve tájára zúdult s hajtotta, hajtotta sebesen, mintha egy megbomlott malomkereket egy tenger forgatna.

- Azt mondta, hogy sajnálni fognak a gyerekek.

- Úgy? - hebegte Fili. - Hát azt mondta?

És elkezdett valamit füttyürészni, de olyan sápadt volt hozzá, mint a fal. Aztán felugrott, sétált fel s alá az ambituson. Egy öreg kuvasz feküdt a padlás-feljáró alatt, rúgott rajta egyet, hogy percekig vonított, kunkogott a szegény állat.

- Hát talán mindjárt magunkkal viszünk - vélte Vajda uram.

- Nem nem, hagyjatok itt még egy-két napig. Borzasztó főfájásom van (a halántékához kapott) és még egy kicsit kipihenem magamat.

Elmosolyodtak, az jutott eszükbe, hogy már negyvenöt éve pihen és még mindig ráadást kér a Fili, két napot. De hiszen éppen azért kedves fickó Fili. Ha nem volna ilyen, egy ütet taplót se érne. Hát ráhagyták, hogy holnapután küldik el érte a kocsit s aztán elbúcsúztak a szép szomorú asszonytól, összevissza csókolták két oldalról és hazamentek.

Fili pedig nem szólt egy szót se, mikor magukra maradtak.

- Hát elmégysz? - kérde az asszony közömbösen.

- El - felelte kurtán.

De a lelkében forrt valami. Birkóztak benne a gondolatok. Mártogatta a szívét az elméje játékaiba; kétszer keserűbe, egyszer zsongítóba... Hátha csak kevély az asszony? Hátha neki kellene előhozni a multat, az újfalusi táncestélyt?

Az ebédnél nem lehetett beszélni, mert ott volt a gouvernante és a gyerekek. Közönyös dolgokról társalogtak.

Délután aztán fogta a kosarat, amibe a kötése volt és elment a parkba. A férje is ott volt eltemetve. Bizonyosan imádkozni és sírni járt oda, mellékesen pedig harisnyát kötni, mert olyan nagy gyász még nincsen, hogy férfi a pipáját, asszony a kötőtűit elhanyagolja.

Fili várt vagy egy órát, míg az imádságát elvégzi, de akkor megindult. Maga is csodálta, hogy olyan bátor. Szétlökte a szárnyas kertajtót, hogy kísértetiesen csikordult meg.

Aztán ment-ment a kavicsos utakon a susogó hársak között, a feje zúgott, az ezernyi bogár is zúgott a levegőben, muslincák kergetőztek, egy légy ringatta magát egy pókhálón. A lepkék a virágokon illegették a szárnyaikat és szítták a mézüket... Minden lény dőzsölt és mulatott, csak Fili ment szomorúan, mintha a vesztőhelyre menne.

Végre egy lugasnál beszélgetést hallott. Arra tartott.

Talán a kertészszel beszélget az asszony?

A lugashoz nem vezetett innen út, keresztül gázolt hát egy petrezselyem-padon meg egy galagonya-ligeten és oda toppant a lugas nyílása elé.

Hát ott ült az özvegy és a fiatal mérnök.

És a mérnök egyik karja keresztül volt fonva azon a szép vékony, derékon, amit fekete kelme borít be. De hiszen már a harmadik fekete kelme.

A fiatal mérnök hirtelen elkapta a karját, az asszony arca csupa tűz volt, a szeme csupa villám.

- Mit akarsz itt, Fili? - kiáltá riadtan mérgesen.

- Beszélni akartam veled, - mondá Fili szelíden, keserűen, alázatosan és csak a földet nézte.

- Majd máskor, édes Fili, - szólt az özvegy, megcsillapodva, nyájasan. - Hanem most eredj, kérlek, valahová elszállt az imént egy rajunk, talán a szomszéd portákra, vagy valamelyik erdőbe, ki tudja... mert nagyon messzire is elszállnak ezek a bohó állatkák. Nézz utána, kérlek és ha szeretsz, keresd meg!

Fili lehajtotta fejét, megfordult és elsompolyodott szó nélkül, szomorúan, ödöngő léptekkel. Végig ment a parkon, aztán átgázolta a kis folyót, a Boklyót és neki vágott az erdőknek.

-264-

Esteledett már és még nem jött. A gyerekek keresték, az anyjuk megnyugtatta:

- Fili bácsi a rajt keresi, édeskéim.

Este se jött haza, éjjel se volt otthon. Még mindig keresi a rajt! Hát megbolondult az a Fili? Rózsét szedő öreg asszonyok, madárfészket kereső fiúk látták bandukolni az erdőn, hírt hoztak róla, hogy nagyon szomorú volt és csak kódorgott irány nélkül erre-arra, mintha keresne valamit.

És azután sohase jött többé vissza, se Szaláncra, se sehova, elveszett örökre; még hírét se hallották semmi teremtett lélektől. Nem látta azt többé ismerős élő ember.

Csak ijedős utasok találkoznak néha még most is éjnek évadján egy-egy ismeretlen alakkal, ha valahol úton vannak. Vagy talán csak egy árnyék suhant el mellettük. És aztán elbeszéli a mi falvainkban, hogy az a szegény Lengyel Fili lehetett, aki még most is a szép Liskayné raját keresi.

De nem valószínű - mert a Fili most már volna vagy száz esztendő.

A KLADOVAI MENYECSKE.

-265-

Ez a mi szegény országunk is volt már mindenféle dieten-klassisokban, különböző rangokban, címekben és helyzetekben. Volt a kereszténység bástyája, a világ kardja, a szabadság előharcosa, a Kelet kapuja és mindenek fölött Európa balekje.

-266-

-267-

Én különben úgy is láttam, mint a nagyhatalmak napszámosát. S talán ebben a szerepében volt a legtöbbet érő. Birkózott a sziklával; csinálta a vaskaput.

Megnéztem egyszer a munkálatokat. Ha jól emlékszem (ámbar a községneveket össze szoktam zavarni), Kladovánál dolgoztak a mérnökeink.

Kladova szerb területen van. Én szeretem is egy kicsit, hogy éppen ide vezethetem az olvasót, a szerb viszonyok közé. Mert méltóztassanak elhinni, ha egy író vagy képviselő Angliáról mesélget, az nem jó ember, meg akarja szomorítani a magyarokat az összehasonlítás révén. Én jó ember vagyok, aki fölvidámítja olvasóit, vezetvén őket a Balkánra.

Tehát Kladován vagyunk, azaz Kladova helység mellett a Dunaparton.

-268-

Mit mondjak a vidékről? Ha az ember másutt ír le tájat, a régi sablonos tégelekből szedi a festéket hozzá; egy kis friss szénaillatot, nádzúgást, lombsuhogást, madárdalt említ föl és megvan a hangulat. De Szerbiát úgy képzelem mindenkinek, hogy ott a sertésröfögés elnémít minden egyéb hangot, hogy ott se fű nem terem, se kalász, hogy az egész ország fel van túrva.

Pedig se az egyik nem áll, se a másik. Az a kis darabka hely, amit én Szerbiából megismertem, lehetne akármelyik kezdődő telep Amerikában. A nyüzsgő-mozgó napszámosraj, a hevenyészett barakok és egyéb ideiglenes épületek, a szétszórt különféle gépek a parton, száz meg száz csákány, ásó és kalapács csattogása Klondykét juttatja az eszünkbe. Csakhogy itt nem aratnak, hanem elvetik az aranyat.

A vállalkozó, aki a kladovai részt csinálja, Podrovszky József mérnök, régi barátom és iskolatársam, azt írta levelében: „Ha meglátogatsz egy pár napra, bele nem halsz. Kényelmes lakást nem adhatok, de jó konyhám van, jó borom és jó szivarom. Azonfelül van egy szép menyecske és jó levegő. Az előbbi beteggé tesz mindenkit, mint a tenger, a másik meggyógyít mindenkit, mint a tenger stb.“

-269-

Mind elhittem neki, csak a szép menyecskét nem, mert úgy tudtam, hogy egy rusnya cseh öreg asszonyt vett el a pénzéért. Meg tudja szépíteni a házakat, átalakítja a folyamokat, de egy öregasszonyból ő se tud faragni fiatal menyecskét.

Úgy is volt. Podrovszkyné értéktelen öreg asszonynak bizonyult, aki se nem oszt, se nem sokszoroz (azaz csak annyiban, hogy ő vezette az üzleti könyveket), azaz hogy még se volt úgy, mert csakugyan találtam náluk egy szép menyecskét is, akit özvegy Petrovicsnének, rokonuknak mutattak be.

Különben fölségesen töltöttem ott néhány napot. Még társaság is volt és délutánonként egy kis ferbli. A szerb urak szívesen jártak oda kártyázni és udvarolni a menyecskének, aki igazán bájos

volt, olyan rózsás arccal, mint egy baba és olyan vakító fehér fogakkal, mint egy jávorszarvasé.

Vidám, pajkos, temperamentumos és szellemes volt. Tudott mulatni. Egy csöppet se félt a férfiaktól, ami természetes is, mert nem voltak ott asszonyok. Az asszony csak a többi asszonyok miatt ijedős. A mérnökök, az alkalmazott tisztviselők és az odajáró vidéki és belgrádi urak (Isten bűnömül ne vegye az „urak” szót) mind bele voltak habarodva. Mert Petrovicsné szerbül is tudott. S ez nagy segítség. A szerelem vagy a szemeken vagy a füleken át megy be a szívekbe. Két kapu mégis több egy kapunál.

-270-

Ő maga kedves volt mindenkivel, de úgy vettem észre, mégis a nacsalnik (a megyefőnök) érdekelte legjobban. Bózics Pero volt a nacsalnik, egy jóképű fickó, aki ügyesen is öltözködött. Majd mindennap eljött kártyázni a telepre a tanfelügyelővel, egy pohos vén számmal, akit Vucsetenics Milosnak neveztek de a nacsalnik egyszerűen „Mungónak” szólította. (A Mungóról elhíresült operette azon a vidéken most volt újdonság.)

Hiszen bolondság, ha mondom, mert mindenki tudja rólam, hogy nem szoktam házasodni, de mégis be kell vallanom, a tengeri betegség, amit barátom jelzett levelében, én rajtam is kiütött. Csodálatos varázsa volt rám annak a kis macskának, a Petrovicsnének. Elbódított, leigázott, ábrándozóvá tett és idegessé. Különös érzéseim kezdtek támadni és gyakran gondoltam rá. Ha ruhája szellője hozzám ért, ereimben megbizsergett a vér. Ha velem beszélt, haragudtam, mert úgy tűnt föl ilyenkor a helyzetem, mint akit valami örvény sodor; ha nem velem beszélt, az meg éppen tönkre tette a kedélyemet. Három nap kellett hozzá és nem tudtam egyébre gondolni, csak ő rá.

-271-

Boszankodtam Podrovszkyra, aki elcipelt délelőttönként a munkálatokat megnézni, a nagy kotrógépeket, a hatalmas műhelyházat, mely a kladovai temető mellett emelkedett s melyben egész nap, egész éjjel zúgtak a gépek és hangzott a pöröly, sziszegtek az izzó vasak. Az én gondolatom egyre a szép Petrovicsnén járt s örültem, ha valami résnél átvihettem a társalgást ő reá.

- Mióta van itt?

- Magunkkal hoztuk.

- Hol tanult meg szerbül?

Podrovszky vállat vont.

- Az ördög tudja.

Láthatólag untatta ez a tárgy, szenvedélyes szakember volt, újra belekezdett végtelenségig terjedő számításaiba és technikai magyarázatokba. Szinte örültem, ha némelykor jól lecáfolta a nacsalnik, aki szeretett neki ellentmondani.

- Eredj a számadataiddal a pokolba! Ellensége vagyok a számoknak, mert a knézek vére csurog bennem. S azok soha se számolták a levágott fejeket. Hallgass a számokkal, főmérnök. Röhögj ki, Mungó!

Ez Vucsetenics Milosnak szólt, aki elgondolkozott egy darabig. Éppen csak a számoknál nem akart Mungó lenni.

-272-

- Nincs igazad, nacsalnik, kedves főnököcském. Alásan állítom, de nincs igazad. Az egyszeregy nagy dolog. (Az égre emelte a szemeit, aztán krákogott egyet, de nem köpött. Büszke volt arra, hogy egész életében sohasem köpött.) Az egyszeregy szükséges valami, mint a nyelv a szájban, vagy az agyvelő a koponyában.

A nacsalnik dühbe jött ilyenkor.

- Még te is ellenkezel, Vucsetenics, akinek oly kevés agyveleje van, hogy ha egyszer köpni találnál, hát kiköpnéd. Jó, edd meg az egyszeregyedet, s tanítsd az iskolákban, én nekem semmi ellenvetésem. Ámbár jobb, ha nem tudja a paraszt, mert okoskodni kezd. De a magasabb számtan ostobaság, Podrovszky barátocskám. Fölállítás bizonyos tételeket, hogy ha az így van, akkor amaz is úgy van és így tovább. Lárifári, Podrovszky barátocskám. Ott van például a Nádics Koszta, az én bátyám, aki jó lovakat tart s azt mondja, hogy két lovon Kladovától Branyovács három óra, négy lovon azonban csak másfél óra. Már most aztán, ha te a számtani eszeddel és logikáddal befognál a kocsi elé hat lovat, hát már akkor el se kellene indulni Kladovától, hogy Branyovácscon legyen az ember, mi? Hehehe, barátocskám.

A nacsalnik eredeti fiatal ember volt. Műveltsége nem ért ugyan egy denárt se, de bizonyos őshumor, veleszületett nyers bölcsesség pótolta. A szép Petrovicsné előtt mégis aligha többet nem számított a pörge bajusza és a sugár termete.

-273-

Haragudtam rá és ellenséges szemmel figyeltem őt. Pedig inkább az asszonyra kellett volna haragudni, aki szemlátomást kacérkodott vele. Alkalmassint őt se hagyta ez hidegen, de éppen nem tartozott a szerelmes természetű férfiak közé. Nem lobogott szenvedély a szemeiben, se a modorán nem látszott elfogultság, a szerelem főismérve. Nagy adag flegmával volt megáldva a természetétől és nem igen alterálták az események, akár jók voltak, akár rosszak.

- Csak kétféle baj van - szokta mondani - vagy olyan, amin segíteni lehet, tehát segíteni kell, de nem kell miatta búsulni; vagy olyan, amin nem lehet segíteni, annál fogva elmúlnak tekinthető és szintén nem kell miatta búsulni.

A nacsalnik megyéjében tehát nem volt, sőt nem is lehetett soha semmi baj és a nacsalnik soha sem búsult semmin, hanem ivott nagyokat és kártyázott, amikor vagy jó kártyája járt és azon örült, vagy nem járt jó kártyája, de azon nem búsult, mert azon segíteni nem lehetett.

-274-

Majd mindennap átjött a telepre, de nem sokat foglalkozott a szép asszonnyal. Én mégis dühöngtem Podrovszkyra, hogy hírbe hozatja a rokonát. El kellene tiltani a háztól a nacsalnikot. De Podrovszky kinevetett. Ejh, hiszen nem csinál semmi rosszat! Hiszen csak kártyázni jár ide és engemet fosztogat ki.

Igaz is, hogy semmi gyanusat nem csinált, ha csak azt nem vesszük, hogy Petrovicsné gombolyagját tartotta egy délután és folytonosan súgdoskodtak. Azt hittem, megbolondulok. Pedig hát mi közöm hozzá? Egy másik alkalommal, egy vacsora után, mikor már a beteges háziasszony eltávozott az asztaltól, Bózics az asztal alatt megcsípte az asszonyka combját, mire az ijedten felsikoltott.

Bózics elröhögte magát.

- Ejj, no, goszpodka, de szemérmes vagy! Úgy ordítasz, mintha megnyúztalak volna. Ne haragudj goszpodka (úrnőcském), hiszen csak a ruhán keresztül volt. Itt van ni, ezzel a két újjammal csíptelek meg, harapd meg, ha haragszol.

Fejembe szállt a vér, felugrottam, hogy rárohanok a durva fickóra, de Petrovicsné elmosolyodott s incselkedve jegyzé meg:

- Ugyan ne beszélj, nacsalnik. Ha elharapnám az újjadat, mivel tartanád megyédben a kormány-gyeplőket?

-275-

- Hát odaadom az egész kezemet, ha az újjaim nem kellenek.

Ez félig komolyan, félig tréfásan volt mondva. Petrovicsné elpirult és lesütötte a szemeit. Megdöftem az asztal alatt Podrovszkyt, de a mamlasz nem vett észre semmit, csak mikor már elmentek a vendégek, kérdezte, mit akartam.

- Figyelmeztettelek Petrovicsnéra.

- Engem nem érdekel - felelte Podrovszky.

- Mégis szeretném tudni már egyszer, mi róla a véleményed?

- Becses kis kutya - mondá meggyőződéssel.

- De attól tartok, hogy kacér egy kicsit.

- Az vele jár.

- Mivel jár vele? - kérdém fojtott hangon.

- Az aldunai munkálatokkal - viszonzá határozottan.

- Nem értelek, Podrovszky.

- Mert naiv vagy az üzletekben. Mert nem tudod, hogy nekünk vállalkozóknak sokféle fegyverekkel kell küzdenünk ezek ellen a tolvajok ellen. A generális fegyver a pénzeszacskó, de egy szép asszonyi pofa se bolondság.

- Hogy-hogy?

-276-

- Vegyünk például egy esetet. Vagy egy esztendeje szükségem lett volna egy okmányra, mely a kerület székhelyén a levéltárban hevert. Kértem, rimánkodtam a hivatalnokoknak, hogy keressék ki, hasztalan; pénzt is adtam nekik, nem ért semmit. Akkor aztán Petrovicsné vette a kezébe, egyik szép szót mondott a nacsalniknak, aki megittasult a ragyogó mosolyától s harmadnap beküldte egy szénás-szekéren az egész archívumot: hogy azt mondja, ők nem érnek rá keresni az aktát, keressük ki mi magunk. Azóta is ott van a levéltárunk a folyosó egyik szögletébe behányva hiszen láthattad azt a nagy papiros-boglyát.

- Gyönyörű közigazgatás!

- Ez még semmi. Majd megösmersed te azt még jobban is.

Alkalmam nyílt rá mindjárt másnap, mert már kora délelőtt eljött megnézni a telepet Belgrádból a belügyminiszter, Mladinovics Péter.

- Az ördög vigye el a nevenapján - pattant fel Podrovszky, mikor hírül hozták, hogy oda jön hozzájuk ebédelni.

- Úgy látszik, nem igen örülsz neki, pedig azt hittem volna, hogy egy miniszter...

- Ejh, hiszen mindig itt csavarognak, ha kifogy az apró pénzük.

- Csak nem akarod mondani, hogy...

-277-

- De igen is, megpumpolnak.

- Kölcsönnel?

- Dehogy. Valami mást találnak ki. Mert roppant leleményesek.

Tizenegy óra tájban csakugyan beállított a miniszter, Mladinovics Péter. Roppant száraz, magas ember, aki pápaszemet visel apró ravasz szemein és síma, nyájas, hízelkedő. A mellett pompás társalgó, mindig eltalálja, mi érdekli azt, akihez szól. A cseh eredetű Podrovszkynéval a cseh fürdőkről kezdett társalgást; hogyan utazta be őket most júliusban, az asszonyi színek szerint: Karlsbadot, ahol sárgák az asszonyok, Franzensbadot, ahol fehérek és Marienbadot, ahol pirosak.

De még el sem jutott a pirosakhoz, mikor lábcsozogások hallatszottak künn, majd megnyílván az ajtók, egy deputáció csoszogott be: a kladovai szerb parasztok. Micsoda pompás szép arcok, deli termetek, csak az a cudar viselet ne volna. A nadrág, amelyik voltaképpen egy óriási zseb, de a zsebben maga a rác is benne van, meg az is, amit lopott. Egy pár öreg asszony is volt a deputációban, akik előre tolakodtak és letérdeltek a nagyhatalmú úr előtt.

- No, mit akartok? - kérdé az zordonan. - Röviden beszéljete és okosan.

A legöregebb paraszt, a bíró, előadta, hogy a vállalkozó ellen jöttek panaszra, aki az emeletes műhelyházat odaépítette közvetlen a temetőhöz, ahol éjjel-nappal rettenetes zaj és kalapálás vagy, úgy, hogy az ő őseik nem pihenhetnek nyugton az anyaföldben.

-278-

Ő excellentiája összefonta kefeszerű szemöldjeit.

- Valóban, - mondá, - a műhely ott van a temető mellett, - majd hozzátette nyájasan: - És hát azt állítjátok, hogy a halottjaitok nem tudnak pihenni?

- Lehetetlen nekik abban a nagy lármában.

- És miből gondoljátok azt?

- Aki nem hiszi, próbálja meg - vágott közbe egy öreg asszony éneklő hangon.

A bíró sietett az asszonyt félrelökni. Halgass, te vén csutak, mit akarsz itt? Majd a miniszter felé fordult:

- Óh nagyfényességű miniszter, az bizonyítja a halottaink nyugtalanságát legjobban, hogy följárnak éjjelenként és megjelennek övéiknél, megdömöckölik őket, vagy egyéb csínyt tesznek. Az én boldogult feleségem otthon járt tegnap éjjel, látták fehér lepedőben besurranni s mind megitta a kecsketejet a zsétárból. Azonképp mutatkoztak kísértetek több helyen, hazajár Tópics, hazajár Kumovics. A helység korcsmájában pedig az történt, hogy három rég elhalt cimborá bekopogtatott éjjel az ablakon. A korcsmáros ajtót nyitott nekik - s akkor vette észre nagy fogvacogva, hogy holt lelkek. Bort kértek, adott nekik, megfizették jó ezüst pénzzel és kakaskukorikoláskor eltűntek. Mikor aztán reggel nézi a pénzt, hát csupa csigolyacsont volt.

-279-

- Hm - mormogta a miniszter. - Hát mit kívánátok?

- Hogy a műhelyt tegyék el onnan.

- Lehetséges volna ez? - kérdé a miniszter Podrovszkytól, jámbor, jóakarató képpel.

- Még csak az kellene! - pattant föl Podrovszky, csodálkozó szemeket meresztve a miniszterre. - Hogy is gondolhat olyat, excellentiád? Hiszen az épület egy vagyona került és most persze másutt építsek másikat, mert a hallottak nem tudnak pihenni... Nevetséges!

- No, no, Podrovszky, - inté őt nemes nyugalommal a derék államférfi, - gondolja meg, édes Podrovszky. A vallás végre is szent dolog és a szegény földnépnek legalább a hitét meg kell hagyni. (Majd a deputáció felé fordult.) Barátaim, amit előadtatok, az gondolkozóba ejtett engemet, de a dolog nem csekélység, még se csekélység, úgy-e, Podrovszky? És hát én olyan vagyok, hogy amit lenyelek, előbb megrágom, vagyis - javította ki magát - amit tinektek le kell nyelni, azt én előbb megrágom. Hát majd megrágom, jó emberek (megint Podrovszkyra vetett egy fürkésző tekintetet), délután pedig, ha eljöttök, megmondom, hogy mit határoztam.

-280-

Azok elmentek hálálkodva, nagy reményekkel, Podrovszky pedig belátta, hogy Mladinovics Pétert neki kell kiségetni a rágásban, minélfogva jó pezsgős ebéd után, a fekete kávénál, mikor csibukra gyújtott, fidibusz helyett egy pár százfrankos bankjegyet nyomott a markába.

Amitől egyszerre jó kedve szottyant ő excellentiájának, egy szerb dalt próbált eldúdolni, a kedves kis Petrovicsné gitárral kísérte. Közbe-közbe pezsgőt kért, még pedig olyan sűrű egymásutánban, hogy egyszer csak kirúgta maga alól a széket.

- Gyere kólót táncolni, nacsalnik! Te is, édes testvércém, Podrovszky!

Podrovszky szabadkozott, de ők ketten bene sonantibus begyeskedtek, pipisgettek, illegették már a csípőiket, hogy belekezdenek, mikor megint benyitott a kladovai deputáció a válaszáért.

- Ejnye erre-arra, - rivalt rájuk a miniszter. - Hát megveszekedtetek, hogy ismét itt vagytok a nyakamon? Vagy azt hiszitek, ti marhák, hogy én borsón tolom el onnan az emeletes műhelyépületet? Hogy, azt mondjátok, nem tudnak a halottaitok aludni. Hát mi közöm nekem a halottaitokhoz? Fizetnek azok nekem vagy az államnak valamit azért, hogy aludni hagyjam őket? Hát altató dajkája vagyok én a ti halottaitoknak, hé? Hát pesztonkának néztek engem, ti semmirekelők? Ilyen ostobasággal mertek én elém jönni? Egy szót se szólnék, ha a ti fejeteken kalapácsolnának a kovácsok; azt mondanám, hogy van valami igazatok, de most csak azt mondom, Podrovszky kedves barátocskám, adj ide hamarosan egy korbácsot!

-281-

Hanem iszen már a további fejleményeket nem várta be senki, iparkodtak kifelé a megrökönyödött parasztok s meg sem álltak Kladováig. Csak a temető mellett elszaladva kiabáltak be a néma sírkereszteknek: „Anyuskák, atyuskák, bizony elvesztettétek a pörötöket.”

Szívem gyűlölettel telt meg a miniszter ellen. S mikor alig négy nap múlva a kormány bukásáról érkeztek hírek Belgrádból, örömmel kiáltottam föl: „Nem adom száz forintért, hogy megbukott ez a vén kutya, ez a Mladinovics.”

- Én sok ezerért nem adnám, ha már előbb megbukott volna, - licitált rám Podrovszky.

-282-

Csak úgy nyeltük a lassan érkező válsághíreket. Nagy csemege az. Hát még a kulisszatörténetké! Mert itt is vannak kulisszák. Oh, hogy ne, hogy ne! Csakhogy minden picinke dolog, olyan liliputi valami. És titkok is vannak, kulissza-titkok. De milyen utálatos kis pletykácskák! Alattomosan, egérlyukakon oszon a hír, hogy a király gyémántokkal kirakott órája elveszett az írószobájából és minthogy senki sem volt az nap a királynál, csak Mladinovics Péter és a miniszterelnök, a király legott elcsapta őket pereputtyostól.

Ez talán még se volt igaz, - de jellemző, hogy a nép esze hol jár, mikor a bukások okát kutatja. De még a bukásnál is nagyobb szenzáció volt az új Novacsovics kormány, mely nagy, fellengző szavakkal jelentette be a skupstinában, hogy a régi romlott rendszert megváltoztatja minden vonalon. Meglássátok, hogy ahol szemétdombok voltak eddig, ott kristályvízű patakok folydogálnak majd ezentúl.

Sietve citálta be az új miniszterelnök az összes tisztviselőket a királyságból. A nép lázasan várt nagy dolgokat. Fogak csikorgatását és rettentő változásokat.

Egy ködös őszi reggelen a mi nacsalnikunk is Belgrádba indult a skolnikkal, egy kihajtott, tehát hivatalos előfogaton.

-283-

A telep mellett elhaladva, betértek egy kis cognacra. Vucsetenics Milos, a skolnik, nagyon szomorú volt, a hosszú bajusza lelógott, a hangja pedig olyan szelíd lett, mint egy flótáé.

A nacsalnik most is egykedvűen nyelt le néhány kupica szeszt s kutyába se vette a Petrovicsné gúnyos incselkedéseit.

- No, hogy érzed magad, nacsalnik barátocskám?

- Jól, goszpodka, becsületemre mondom, meglehetősen. Mert mi történhetnék velem egyéb, mint hogy elcsapnak a hivatalomból? Letépnek az ágról, mint egy virágot szokás. Hiszen nem nagy dolog az. És minden attól függ, hogyan tépik le az illetőt. Hiszen még azért lehet valamire használni. Lám, téged is letéptek már egyszer, azért mégis virág maradtál, goszpodka és én szívesen tennék be a poharamba, hogy el ne hervadj bolondjában.

- Ohó, no Bózics Pero uracskám. Szívesen köszönöm a bókot, de az összehasonlítást nem. Mert egy virág tovább is élhet, illatozhat, egyik pohárból a másikba juthat, de ha egy alma leesik a fáról, az már a rothadásé, barátocskám.

- Úgy, de még nem bizonyos, hogy leesik - nevetett a nacsalnik, - semmi sem bizonyos, goszpodka. Csak az az egy, hogy ha jóra fordul a dolog, megpróbállak áthozni, kis tulipán, a magam poharába.

-284-

Petrovicsné fülig elpirult, én Podrovszky felé hunyorítottam, de az nem figyelt rám, hanem csak a fejével bólingatott és nyújtogatta a töltött kupicákat.

- No igyál még egyet, nacsalnik, a jó sikerre!

A nacsalnik ivott és elbúcsúzott; a tanfelügyelő föladta rá a köpönyeget, mert hűvös idő volt, aztán mindnyájan kikísértük őket a kocsihoz. A nacsalnik föl pattant fiatalosan és elhelyezkedett a kocsi jobboldalán, ahogy a rangjához illett, mire a skolnik is kezdett fölkapaszkodni, a fűrhécen át, de eközben észrevette a nacsalnik, hogy az udvaron lekvárt főznek, nosza, szalasztja le a skolnikot:

- Ugorj csak le, öregem és hozzád egy kis parasztat a pipámra a katlan alól.

Az alárendeltek szokott édeskés mosolyával igyekezett a skolnik lekászálódni, majd lihegve hozta a parasztat a tenyerén, egy töklevelet téve alája tálcának, elhelyezte a nacsalnik pipáján, megigazgatta az újjáival. Ah, a kutya fogantatta, de forró! Mi az ördögtől olyan forró! Azután újra érzékenyen elbúcsúzott, miközben a könyei is kicsordultak apró szürke szemeiből. Podrovszky vágasztalta:

-285-

- Ne búsulj, skolnik, ugyan ne búsulj, hiszen föl nem akasztanak benneteket!

- Óh, jaj, ki tudja azt? - felelte a skolnik piros zsebkendővel törülgetve szemeit (a zsebkendő gyakori a magasabb rangú hivatalnokoknál). - Mert mi tagadás benne, - folytatá prófétai ihlettel - ha lényeges rendszerváltozás lesz, ahogy mondják, azt én nem bírom másképp elképzelni, csak ha fölakasztanak bennünket.

De végre megindult a forspont s Petrovicsné váltig lengette utánuk a keszkenőjét, míg csak el nem takarta őket a por a Belgrád felé vezető úton.

Estefelé izgatottan lestük visszatértüket. Hogy lesz, mint lesz Belgrádban? Kiváncsi volt az egész telep. Csakugyan föl is tűnt napszálltakor egy kanyarodónál az ismeretes szekérke, a két

pejkó és a hórihorgas kocsis.

- A mi embereink! - kiáltá Podrovszky.

De nini, mi az ördög az? Mintha a skolnik ülne jobbfelől és a nacsalnik ülne balról, vagy csak a szemünk káprázik?

De bizony tiszta valóságnak bizonyult, hogy im közel értek. A nacsalnik most is egykedvűen szította a pipáját, de a skolnik messziről integetett újjongást kifejező gesztusokkal, majd leugrott fürgén a szekérről jóval előbb és mint egy fürj, szaladt felénk egy szerb tövises tarlón át, kalapja félre volt csapva, a nyakában egy nagy koszorú füge lóbálózott, mintha a szent Száva-rend nagykeresztje lenne.

-286-

- Nagy dolgok történtek - lihegte hozzánk érve s a koszorú fűgét lecsatolva, hódolattal nyújtá át Petrovicsnének.

- Mik azok a nagy dolgok, skolnik?

- Az ördög a skolnik - szólt és kiköpött maga elé, talán most először életében. - Majd elmondja a Pero.

A kocsi most már odaért, de Bózics le se szállt róla, csak egyre pipázott fent, elgondolkozva, mint egy arab, aki valami láthatatlan dzsinnel láthatatlan sakkparthiet játszik.

- Hogy volt a dolog, mi? Beszéljete már. Van-e rendszerváltozás vagy nincs? - türelmetlenkedett Podrovszky.

- Úgy látszik, van - felelte Bózics.

- De ne legyetek hát rejtélyesek! Hogy volt? Mi volt?

- Úgy volt, - mondá Bózics - hogy a miniszter nem emelt kifogást a személyünk ellen, de minthogy rendszerváltozást ígért a skupstinában, hát mégis kénytelen, úgymond, változásokat behozni minden vonalon. A lehető legolcsóbb változásokat. No, mit gondolsz Podrovszky barátocskám, hogyan oldotta meg azt a rendszerváltozást, úgy, hogy pénzbe ne kerüljön?

-287-

- Bizony ki nem találom egy napig se.

- Hát úgy, hogy ekképpen szólott hozzánk: „Nos te nacsalnik, légy ezentúl skolnik és te skolnik, légy ezentúl nacsalnik.“ És most már én vagyok a tanfelügyelő.

Podrovszky édesdeden kacagott a rendszerváltozáson, a szép Petrovicsné ellenben a piros ajkait harapdálta, de mégis erőt vett magán és csupa udvariasságból megkérdezte:

- Hát le sem szállasz, Bózics Peró?

- Minek szállnék már? - felelte az új skolnik csöndesen, szinte szomorúan. - Eltört a virágpoharam, goszpodka galambocskám.

- Sajnálom, - felelte a gonosz asszonyka egyszerűen.

- Csak ennyit mondasz, goszpodka?

- Csak ennyit. Mit akarnál, hogy mondjak?

- Olyas valamit gondoltam, - felelte némi zavarral az ex-nacsalnik - hogy a virág ráfér és ráillik a puszta kalapra is. Értesz engem?

- Értelek, barátocskám. Csakhogy a virágra nagy különbség. A kalapon elhervad, a pohárban fölfrissül. Értesz engem?

- Értelek - felelte Bózics egykedvűen, de mégis tompán.

- Hűvös az este, Bózics. Jó éjszakát!

-288-

Fázékonyan gombolta össze mellénykáját és beszaladt az épületbe.

Ami engem illet, örültem neki, nem is tudom miért, de másrészt gondolkozóba ejtett az asszonyka gonosz rangvágyó lelke. Mert kétségtelen, hogy a szíve odahajlott a szép daliás ex-nacsalnikhoz és mégis hogy bánt el vele. Hűvös az este, Bózics! zúgott örökké a fülemben az ő lány szava. Hej, asszony, asszony. Nem az este a hűvös, hanem te vagy az, te vagy az...

Podrovszky nagyokat nevetett a megfigyeléseimen, amelyeket közöltem vele lefekvéskor és rejtélyesen jegyzé meg:

- Olyan vak vagy, mint egy félnapos macska. Hiszen hozzá se mehetett volna Bózics Perohoz.

- Miért!

- Mert már férjnél van.

- Vagy megbolondultál, Podrovszky, vagy nem Petrovicsnéről beszélsz.

- Csak annyiban nem, mert nem is Petrovicsné.

- Sőt talán nem is rokonod? - dadogtam hűledezve.

- Persze hogy nem. Apró hirdetések útján szereztem az üzlethez. Nagyon becses jó asszonyka. Egykori színésznő, aki férjhez ment egy kishivatalnokhoz, de nem bírnak megélni, hát hozzám szegődött, hogy ezen a módon tisztázhassa a férje adósságait. Szép fizetése van nálam és mulatságos hatásköre. Egy-egy szerepet kell eljátszania. Nagy hasznát veszem, roppant hasznát. Némelykor elküldöm Belgrádba s azt teszi a miniszterekkel, amit akar. Ami pedig a nacsalnikot illeti, mit tudod te azt, hogy a nacsalnikok jóakarata mennyire szükséges a munkálatoknál?

-289-

- Eszerint tehát az asszonyka...

- Nos igen, holnaptól kezdve már az új nacsalnikkal fog kacérkodni...

A HÁLYOG-KOVÁCS.

-290-

-291-

(Egy kis életkép.)

-292-

-293-

Tisztelt uram!⁴⁾ Ön azzal a kívánsággal küldi nekem „Az elbeszélés elmélete“ című művét, hogy olvassam el s írjak hozzá előszót.

Az ön levele igen kedves és lekötő, de én még sem tehetek annak eleget. Isten mentsen meg engem attól, hogy az ön könyvét valaha elolvassam. Ha rossz, azért nem, mert valami rosszat tanulnék belőle, ha pedig jó, - no, az volna még csak rám nézve a nagy veszedelem.

Természetes, hogy én most önnek indokolással tartozom. (Nem tudom, nem lehetne-e használni előszónak is?) Ott kezdem pedig, hogy lakott az én gyermekkoromban a mi vidékünkön egy Strázsa János nevű kovácsmester, kinek a keze olyan könnyű volt, mint a hab, úgy, hogy a legcsodálatosabb szemoperációkat tudta végezni olyan ügyesen, hogy a híre elszárnyalt egész Kassáig-Pestig. Különösen a zöld hályogot tudta megoperálni, melyet pedig az akkor híres Lippay sem tudott.

-294-

Ez a bizonyos Lippay Gáspár, a pesti egyetem professzora és szemdoktora, egyszer a bécsi kollégákkal diskurálván, a „Stadt Frankfurt“ söröcskéje mellett fölemlíté a híres kovácsot.

A sógorék, Arlt, Stellwag, Jäger, tamások voltak a dologban.

- Ami nem lehet, nem lehet. Bolond beszéd! Hogy tudna egy kovács, aki nehéz kalapácscsal veri napestig a pörölyt, olyan finom műtétet végezni, aminőt mi se tudunk.

Lippay a vállát vonogatta:

- Már pedig annak úgy kell lenni. Én ugyan nem láttam, de olyanok már láttak engem, akiket én ebben a bajban, mint teljesen vakokat és gyógyíthatatlanokat elbocsátottam és ő megoperálta.

... Kár, hogy nem tudom a bajnak a latin nevét, mert ha az ember orvosi dolgokról ír, szükséges, hogy valami olyat is vegyítsen közzé, amit senki sem ért, hát nem tudom elprodukálni most a disputájukat sem, de a végén azt mondták Lippaynak:

- Tudja mit, kollega, hozassa föl egyszer azt a kovácsot az egyetemre és akkor mi leutazunk Pestre, megnézzük, hogy operál.

No, az bizony szép lesz. Lippay kezet adott rá s egy alkalommal, mikor ilyen betege érkezett, egy kecskeméti szabómester, ott tartotta a klinikán s menten levelet küldött Strázsa János uramnak s abban útiköltségül tíz pengő forintokat, hogy haladéktalanul jőjön fel egy hályogot levenni - s ugyancsak értesíté a bécsi doktorokat is.

-295-

Nagy híre volt, öreg emberek emlékeznek rá. Strázsa János uram hagyta a lópatkolást a legényére, felölté az újonatú mándliját, kiélesíté a vágó-nyeső szerszámaint a kis köszörű-kövön, még pofon is vágta a kovácsinast, aki a köszörű-követ forgatta, mert elbáméskodott valahová, aztán fölült egy ökrös szekérre, mely a Zichy-uradalomból gyapjút szállított Vácra, hova megérkezvén, másnap estefelé, minthogy a „füstösre“ nem mert ülni, gyalogosan indult el Pestre, egész éjszaka bandukolván; reggel öreg fölöstököm idejére vergődött el az újvilág-utcai egyetemre.

Jó szerencse, éppen ott találta tekintetes Lippay professzor urat a laboratóriumában s be is nyitott hozzá illendően.

- Dícsértessék a Jézus Krisztus! Eljöttem.

- Mindörökké! Csak talán nem maga a Strázsa?

- De istenugyuse' az vagyok.

Apró, tömzsi, virgonc emberke állt előtte, olyan szemekkel, mint a gyík.

- Hát mikor jött?

-296-

- Ebben a pillanatban.

- De hiszen nem jött most vonat.

- Mert hát gyalog jöttem - felelte Strázsa uram.

- Gyalog és éjjel?
- Persze, hogy persze.
- Igy már most mihez akar fogni? - kérdi a tudós doktor lehangoltan.
- No hát, leveszem azt a hályogot, akiért hivatni tetszett.
- És gondolja-e, hogy elég nyugodt lesz a keze?

Strázsa uram csodálkozva nézett a professzorra:

- Iszen nem eleven állat, hogy nyugtalankodjék.
- De azt állítja, hogy egész éjjel jött, hát nem aludt és fáradt lehet.

A kovács mosolygott.

- Hiszen nem a kezemen jöttem. Rég volt az már, tekintetes uram, mikor még én a kezemen jártam karonülő koromban.

- No, én nem bánom, de előre is jelezhetem, hogy tudós bécsi doktorok fogják nézni az operációját és igen restelném, ha szégyent vallana kigyelmed.

Biztatta a kovács, hogy kicsi dolog, nem érdemes róla beszélni, mire Lippay átküldött a szomszédos „Arany Sas“-ba, ahol a bécsi urak szállva voltak, kik is átjövén, bevezeté őket Strázsa urammal a műtő-terembe, ahol már várt rájuk a szemfájós „kecske“, nagy, robusztus ember, mintha csak maga a bibliai Sámson volna.

-297-

(Bohóság, bohóság - gondolta magában Strázsa János - hát van józan gondviselés a világ fölött, ha az ilyen embert nem kovácsnak dirigálja inkább, mint szabónak.)

- Hát nézze, Strázsa barátom, ez a maga betege, - mondá Lippay.

A kovács csak a hónaaljáig ért a Góliátnak; talán el se látott a szeméig. Leültette előbb és figyelemmel nézte meg a balszemét. A szembogár területén gyöngyházfényű csillogással terült el egy küllős repedezésű hályog.

- Ez bizony esteledik, - dörmögte és a jobb szemére vetett üveget.

A jobb szeme volt a rosabb szeme, itt már túlregett volt a hályog.

A bécsi doktorok szintén megvizsgálták a pápaszemeiken át.

- Nehéz operáció, - szólt Arlt, a beteg jobb szemét értve. - Oly praecizitást igényel, hogy emberi kéz már szinte képtelen rá.

Strázsa uram pedig ezalatt levetette a mándliját s különböző bicskákat kezdett kiszedegetni a csizmaszárból, meg visszarakogatni, míg végre kiválasztott egyet és megfente a nadrágszíja lefityegő részén.

-298-

- Az isten szerelméért! - kiáltá ijedten Lippay. - Csak nem ezzel a békanyúzós bicskával akarja operálni?

A kovács csak a szemöldökével intett, hogy igenis azzal.

Lippay az asztalon heverő szerszámok közül hirtelen kiválasztott egy Graefe-féle kést s a markába nyomta.

- Nem, - mondá fitymálva Strázsa uram - ezzel nem lehet.

Ellökte a Graefe-kést és a magáéval lépett a szeptegő szabóhoz, mire egyet csillant a kés pengéje, s mintha csak almát hámozna, játszi könnyedséggel siklott el a szemgolyón; egy pillanat, egy villanás, és ime, lent volt a hályog.

- Ördögös fickó! - szisszent föl csodálkozva Arlt.

Strázsa uram megtörülgette a kését az ingújjával.

- No, - szólt meglegedetten - az egyik ablak most már ki van nyitva.

A németek lelkesedve nyúltak a kerges, bütykös tenyere után, hogy megszorongassák, csak Lippay professzor fortyant föl hangosan.

- Hallja, Strázsa, maga mégis rettenetes vakmerő ember! Tudja-e, mivel játszik? Tudja-e, hol vagdalt, mit vagdalt? Tudja-e, milyen felelősséget vállal Isten és emberek előtt? Tudja-e, mi az a szemhártya, érhártya, ideghártya, könnytömlő és a többi? Melyik ideg honnan és hová szalad? Tudja-e, mi az afakia, a glaukoma és mi a morgagniana? Úgy-e nem tudja?

-299-

- Minek tudnám, kérem alásan?

- Hát azt tudja-e, hogy ha csak egy gondolattal vág odább jobbra vagy balra, a másik szemnek is kioltja a világot?

Strázsa uram figyelni kezdett.

- Ami pedig a hályogot illeti, amit most eltávolított, - folytatá a professzor, - tudja-e, hogy az

csak kétezer esetben sikerül egyszer, a statisztika szerint?

- Ugyan? - szólt közbe a kovács elgondolkozva.

- Mert vagy töpörödik a szem lencséje és operálás közben könnyen elszakad a függesztője s üvegtest ömlik a sebbe, vagy pedig elhigul a kérge s a magja könnyen kifecamodik, sőt elmerülhet az üvegtestben.

- No no, - neszelt rá Strázsa uram és verejték gyöngyözött a homlokáról.

- Jőjjön csak közelébb, - inté oda a professzor úr neki melegedve, - megmagyarázom a patiens eleven szemén, hogyan függnek össze ezek a kis finom erecskék és az idegek a második szemmel.

-300-

Kedvvel magyarázta a szem csodálatos országát, mint egy mappát a folyamaival, ereivel. Strázsa uram nézte, egyre nézte, hogy szinte kidülledtek a szemei és hallgatta, mialatt minden hajszála égnek meredt, míg egyszer csak elkeseredve ütött rá a csizma szárára, csüggedten mormogva maga elé:

- Most kutya már kend, Strázsa János.

Úgy érezte, mintha leesett volna valami magaslatról, toronyból vagy miből és mintha nem is ő volna az már, hanem csak az a hazajáró lelke. - Mikor pedig a magyarázat után fölkererte a professzor, hogy operálná meg a szabó másik szemét (az már könnyű dolog volt), szabódott, húzódott, csak nagy unszolásra fogta meg a kést, de az - uram teremtom, mi dolog érhetett? - reszketni kezdett a kezében. A beteghez hajolt, de a feje szédült, elsápadt, mint a fal s a karja lankadtan esett alá.

- Jaj, tekintetes uram, - nyöszörgé - nem látom, nem tudom... nem merem többé.

Azontúl, hogy megtudta, milyen komplikált külön világ a szem s mennyi veszély származhatik kezének parányi rezzenéséből, véreinek sebesebb lüktetéséből, késének egy gondolatnyi elsiklásából, soha többé nem mert hályogot operálni, sőt még egy árpa kigyógyításába sem bocsátkozott.

-301-

... Ez lenne nekem is a sorsom, tisztelt uram. Ha én az ön könyvéből megtudnám, mi mindent kíván a tudomány egy irodalmi műben, sohase mernék többé elbeszélést írni.

Maradtam egyébiránt stb.

MÉRETLEN HÚS TÓTHÉKNÁL.

-302-

-303-

(Közönséges falusi eset.)

-304-

-305-

Az állatok érdeke se egyforma és semmiképpen se kerülhet egy kalap alá. A tapasztalataikból leszűrt igazságaik is különbözők. A hangya például ragadozó állatnak tartja a fülemilét és jámbor léhűtőnek a tigris. A ló azt szeretné, - hogy tovább szőjjük a dolgot - ha valami gazdag nagy úr tulajdonába jutna, mert ott kímélik, vakarják, zabbal etetik, pokróccal takarják, a tehénnek ellenben az a szerencséje, ha szegény emberhez jut, mert ott ő valóságos családtag, dédelgetik, friss lóherével, burgundiával etetik s vigyáznak rá, mint a szemük fényére. Csak a sertésnek mindegy, mert annak mindenütt az a sorsa, hogy megölik és megeszik. A sertés pályája rövid, sívár és reménytelen.

Hanem most csak egy tehenről van szó, a Riskáról, amelyik szegény paraszt emberé és nyolc liter tejet ad naponként. Hát nem sok, de ő tőle mégis elég, mert csak egyszerű magyar fajta, kajla szarvú, fehér szőrű, csontos, szikár, hegy-völgy változik a testén. Ősei soha se legeltek Siementhalban, sem sehol havasi füveken, szóval alacsony származás: paraszttehen.

-306-

A palóc ember megbecsüli a tehenet, nem fogja eke elé, mint a stájer, mert gavallér hozzá: a tehen a gyöngéd nem a szarvasmarhák közt, ő adja a tejet, elli a borjúkat, nem szabad dolgoztatni. Azonfelül hálás is hozzá a palóc és a tehenet „ő kelmének“ híja. Megtiszteli ezzel. Mert a többi állat mind „ne-te-ne“, vagy „brcs ki“, „tülled-hozzád“ vagy „coki“, csak a tehénnek jár ki a titulus: „a Riska ő kelme“.

Hát igen is, ő kelme szegény paraszt familiához került, a felvégi Tóth Ferenchez, ahol igen szerették. A gazda gyöngéden veregette meg lapockáit reggelenként, mikor kihajtották, a gazdasszony rendesen valami csemegével várta este, mikor a mezőről a csordával hazajött s ugyancsak megkorholta vásott gyerekeit, kik rögökkel hajigálták:

- Nem féltek az Istentől, a legnagyobb jótevőtetek megütni, aki táplál benneteket? Mindjárt elszárad a kezed, te Miska, te gézengúz!

A gyerekeknek persze nincs jó eszük. A tej nem imponál azoknak. Azt hiszik a kis csacsik, hogy valahonnan a Polovszkyék árkából meríti az anyjuk. Még többet ér nekik, ha néha a Riska odadörzsöli az oldalát a szederfához, mert ezzel megrázza s potyogni kezdenek az érett fekete szederbogyók. Akkor szinte pajtás a Riska.

-307-

Hanem előttük is megnőtt a tehen becsülete, mikor egy reggel tarka borjút hozott a világra. Kedves volt a borjú, olyan okos szemekkel, mint egy kanonoké. Lámpás a homlokán és rózsaszín

feltok az oldalain imitt-amott. Ez már a gyerekeknek is tetszett. A Riska ezentúl otthon maradt a borjával s valóságos búcsújárás volt egész nap az istállóba. Rendre jöttek a rokonok, a szomszédok, megbámulták a borjút, megköpködték, hogy szemtől ne jöjjön neki. „Nagyot nőjön, mint a Zichyék bivalya“, mondták a babonás szokás szerint, vagy azt az észrevételt tették, hogy gyönyörű üsző lesz belőle, kár volna odaadni a mészárosnak.

- A mészárosnak? - csodálkoztak a gyerekek. - Hát mit csinál vele a mészáros? Hiszen a mészárosnak nincsen tőgye, amiből szoptatná.

- Jaj édes lelkeim, nem is azért kellene az a mészárosnak, hanem hogy egy nagy kést fogna és krk! elvágna a bocika nyakát.

Erre aztán elkezdtek sírni a gyerekek, mint a záporosó. Oh, a csúf mészáros! Hát ugyan nem fájna-e a szíve?

Napokon át kellett biztatni az apjuknak, hogy megnyugtassa.

- Dehoggy no. Ej dehoggy. Nem eladó a borjú, fölneveljük tehénnek. Hanem mikor a kis Kata megnő, a Kata lesz eladó, és a tehénne cseperedett borjú lesz a hozománya.

-308-

A testvérké, a böszmék most már azon siránkoztak, hogy ha a Kata lesz eladó, akkor hát az ő nyakát vágja el a mészáros a nagy késével.

Ez alatt pedig szépen növekedett a kis jószág. Az „édesek“ terveket szőttek hozzá. Innen-onnan két tehenük lesz, sok tej, sok vaj, sok túró. Az mind pénzzé válik a kezükben. Abból a pénzből aztán pitykés lajbit kap a Pali, cifra szűrt a Miska, nagy selyemkendőt a Katóka. Minden a borjúra volt építve. Nevezetes személyiség lett a családban. A gyerekek mindennap megnézegették, mennyit nőtt már s mindenik a maga vágya teljesülését látta benne közeledni. Pedig hát azonkívül is elég kedves volt, lehetett azt szeretni a saját személye végett is.

A bocika természetesen semmit se tudott erről s élte a világát a maga esze szerint. Szopott, aludt és nézelődött. Bámulta a lovakat a másik rekeszben. Az öreg Riska vígan rágicsálta a lóherét. Mert jó érzés lehet, hogy a kicsinye ott lábatlankodik alatta, hol a lábához ütődik, hol a hasához és kellemesen csiklandozza, rágicsálja a tőgyét, miközben ütögeti farkával a combjait.

Egy napon azonban azzal jött ki reggel az anyjuk az istállóból, hogy a kis borjú nem akar szopni, - mind meghagyta a tejet nekik.

-309-

Az apó is megnézte a különös jelenséget és így szólt aggodalmas arccal:

- A borjú nagyon szomorú. - Valaki megrontotta a szemével - vélte az asszony.

- Hm, az meglehet. Nem járt itt a Galandáné a napokban?

- El kellene hívatni Maron sógort, hadd mondana valami szert.

- Szaladj el érte, Kata!

Mire Maron sógor megjött, a borjú lefeküdt az alomba és csak néha nyitotta ki a bágyadt szemeit, melyekből könyek szivárogtak, sötétlő sávot hagyva rózsaszín szórén a szemek alatt.

Maron sógor megnézte az állatot és megcsóválta a fejét.

- Itt már csak egy segítség vagy: a kés.

Lett erre nagy megrökönyödés, kéztördelés. Az asszony elszaladt a mészárosért. De a nemzetes úr éppen nem volt otthon (szegény borjú, de rosszkor betegedett meg). A nemzetes úr egy kosból való zacskót vágott ki remekbe, úgy, hogy a kosnak mind a négy lába rajta legyen fityegőnek s ezt vitte be ajándékba a viceispánnak a városba.

-310-

No, már most mit csináljunk?

Maron sógor a fejét vakarta: úgy is amolyan barkácsoló ember volt, aki mindenhez értett.

- Hát isten neki, kieresztem én a páráját, mert nem lesz abból soha e világon szarvasmarha.

És úgy is lett. A szegény bocikát kivezették az anyja alól.

Maron Péter bácsi megkeményíté az ő szívét (hogy azt mondja, úgy is elég német vért ontott huszár korában), bevitte a kamrába. Se nem rúgott, se nem kapált, nagyon el volt már gyengülve, kegyelem már annak a halál. De minthogy semmi alkalmas szerszáma nem volt kéznél, hát keresztbe tette a borjú fejét a kamra küszöbén s aztán egy, kettő, három, a nagy, éles baltával egy csapásra elválasztotta a fejét a törzsétől.

Sokan nézték szomszédok, mert az efféle nagy látványosság mindig sok nézőt csal össze. Magasan szökött föl a vérsugár félívben s befecskendezte a szúszéket és a falakat, az asszony nép sikoltott a sajnálkozásban, a gyerekek rémülten futottak be a kertbe s ott meglapulva a mogyorófák közt, reszketve, dobogó szívecskéikkel várták, mi fog történni.

Csak a csósz suhanc fia, a Gyurka mondta Maronnak:

-311-

- Mégis nagy vitéz lehetett kend, Maron bátya!

Az öreg szippantott egyet megelégedetten a markából, aztán fölvette a levágott főt és fölemelte.

- No, nézz a szemembe, borjú pajtás. Ne haragudj rám. Látod, kénytelen voltam vele.

És kitette a fejet az eszterháj alá, ami után hozzálátott nagy komótosan egy konyhakéssel a testtörzs fölbontásához a kamrában hol úgy is szűk volt a hely a művelethez.

A látogatók pedig, akik már előre megalkudtak a gazdával, egyik a combra, másik a szügyre, harmadik a májra (mert a szegény embernek jól esik a *méretlen* hús), szájtátva nézték a nyúzást s várták a magok falatját. A levágott fej is úgy volt fordítva, hogy a nyitott két nagy merev szemével benézett a kamrába.

Tóth Ferenc lehorgasztott fejjel járt-kelt a pajtában, a kertben ezalatt, csak azért, hogy ott ne legyen: rövid időközökben be-benézett az istállóba, a jószágot gondozni s megujságotla visszajövet:

- A Riska nagyon szomorú. Búsul a kicsikéje után.

Amire elkezdett óbégatni az asszony, hogy most már a Riska tönkremegy.

- Nem kell sajnálni, sógorasszony, vigasztalta Maron. - Nincs az állatnak lelke. Különösen a tehén útálatos, minden erkölcs nélkül való. Nincs annak annyi emlékező tehetsége sem, mint a verébnek. Ha a borjú felnőtt, nem ösmeri meg többé, elfelejti. Ami pedig az erkölceit illeti, összeházasodik a saját fiával is.

De azért az asszony mégis sajnálta a Riskát s be-befordult megnézni.

- Nem eszik az egy falatot se. Kínáltam lóherével, répával, mindennel.

- Talán szomjas - vélte Nagy Gáspárné, ki egy üres cseréptállal lebzelt ott - mert én is vagyok úgy néha, hogy egy kis italkára jobban vágyom, mint a falásra.

- De kegyelmed nem marha, Panna néni - vágott közbe Csósz Gyurka.

- Hallgass! Mit tudod te azt, nyápic, hogy én mi vagyok?

Ezalatt Maron sógor kifogyhatatlan volt az állatok pocsékolásában. Micsoda ravaszok, csalfák. A szamar sokszor teszi magát, hogy beteg, ha nem akar dolgozni. A macska is színleli az alvást, hogy a gazdasszonyt kijátsza, aki a tepsiben sistergő pecsenyére vigyáz. S ezek még a művelt házi állatok, ezek a java. Ezek dolgoznak, vagy valami más hasznot tesznek. De hát még a többi! Milyen könnyen élnek, minden foglalkozás nélkül! És hogy élnek! Ösmert például kígyókat, mikor Mexikóban járt Miksa császár ő felségével, amelyek valami parányi fénylő kövecskét vettek a szájukba, amit „kígyókőnek” neveznek a bensülöttek. Nem nagyobb, mint egy lencseszem. A kígyó aztán, amelynek ilyen köve volt, ha megéhezett, letette a fűre maga mellé és lesbe állt. A kő éppen úgy világított, mint egy bogárfajnak a nősténye. A szállodogáló hímek messziről megpillantották a fénylő bogárkisasszonyt s leereszkedtek hozzá a magasból, mire a kígyó kiugrott a lesből és ham, bekapta, mint a kutya a legyet. S még az egyik át se ment a torkán, már jött a másik szerelmes bogárlegény... Szóval csalással él, de jól él egy ilyen kígyó. Mindenütt magával hordja élesztárát a pernahajder...

Gazduramék mindent elkövettek a Riska fölélenkítésére - mert nagy volt az ijedelem, hogy Galandáné (egy boszorkány hírében álló istentelen asszony), ha már megrontotta a borjút, bizonyosan az anyját se kímélte. Megfüstölték tömjénnel, de az se használt, foghagymát szagoltattak vele, de csak a fejét kapdosta.

Akkor aztán fogta a kötelet Tóth Ferenc és kivezette a vályúhoz. Hátha igaza van Nagynénak, hogy csak szomjas.

Lomha volt a Riska egyébkor is, de most még kelletlenebbül rakosgatta a lábait. Imitt-amott húzgálni kellett a kötelét, sőt meg is ütni a lapockáit.

- Ne-te-ne, fartó, gyere hát. Ne hagyd el magadat. Igyál egyet, öregem.

A Riska megállt az udvaron, a fele úton a kúthoz és az orrcimpái sajátságosan kezdtek mozogni. Mintha a levegőben szimatolna valamit. Fejét fölemelte, füleit hegyezni kezdte és a szőre fölborzolódott.

Egyszerre megfordult balra a ház felé és megpillantotta a levágott főt az eszterhaj alatt. A bocikája véres fejét, a tarka lámpással a homlokán. Jaj, mi lesz most?

Egy óriási bődület hangzott fel, fájdalmas, szívet tépő, falakat megreszkettető.

A Riska kitépte a kötelet s bőgve, szilaj örülettel megszegett fejjel száguldott a kamra felé, ahol Maron sógor véres munkáját végezte.

A komondor, amelyik máskor megszokta ugatni, meghunyászkodva sompolyodott el előle s kíváncsian nézett utána; a ludak, tyúkok félénken rebbentek szét, szinte tiszteletteljesen, mintha éreznék, hogy nem a tehén ez most, kit máskor föl sem vesznek, hanem a fájdalmas anya, aki a szülöttje véres teteméhez rohan.

A Maron sógor kezéből kiesett a kés. Az összecsoportosult embereknek a lélegzete is elállt. Az anya jön. Útat az anyának!

Szétugrottak onnan. A Riska pedig odaérkezett, két térde megrogyott a fejnél és még egy

-312-

-313-

-314-

-315-

bőgés tört ki ziháló, hörgő melléből, aztán a szájába vette a véres főt és a nyelvvel nyalta vagy csókolta. Miközben nyöszörgő, fájdalmas félhangokat hallatott.

Borzasztó látvány volt ez. Az asszonyok behunyták szemeiket és elfutottak.

A tehén pedig csak tartotta a magzata holt fejét a szájában és nézte elboruló szemeivel fél-térden roskadva a kamrában fölboncolt tetemét; lassú reszketegség fogta el minden porcikáját külön-külön.

- Csjukja be kend az ajtót, csukja be kend - kiáltozák Maronra a gyöngébb szívűek - hogy ne lássa szegényke!

Az egykori huszár be is tette az ajtót, de maga is bent maradt.

- Emberek, emberek! - vágta ki végre a rezet az öreg Szűcs Mihály előre lépve. - Ha van bennetek keresztényi könyörület, vegyük el a szegény anya szájából erőszakkal a véres főt, mert ezt már nem lehet tovább nézni, itt adja ki a párját kínjában. Ide, ide mellém, fogjátok meg a szarvát, nyakát, én majd elvégzem a többit.

Úgy kellett a borjú fejét kiszakítani a szájából s kötélén vonszolva vezetni el onnan az istállóba, a jászolhoz, szomorú magányába.

... Sokszor beszéltek a faluban kisgyerek koromban ezt a megrázó tragédiát a parasztok, a magok együgyű szavaival, együgyű érzésekből fakadókkal.

Maron bátya váltig boszankodott a sok dib-dáb beszéden, és körömszakadtig erősködött:

- Ostobaság! Van is az állatnak lelke.

Én pedig azt gondoltam magamban: ha a vén huszár azt mondja, hogy nincs az állatoknak lelke, hogyan van az, hogy lelki bánatjuk mégis van?

Valami nagy bizonyosságban egyébiránt aligha lehetett Maron sógor a maga állításával, mert este, ha a tehéncsorda jött, mindig befutott a házba és a legelőn is messze elkerülte, ha arra volt útja, a tehéncsordát, szóval soha se mert többé a Riska szeme elé kerülni.

-316-

Lábjegyzetek.

- 1) Bizonyosan a „pünktlich“ szó rossz fordítása.
- 2) Kedélyes német megszólítás: „Altes Haus“, öreg cimpora helyett.
- 3) A népfantázia szerint egy rózsét vivő ember alakja látszik a holdban. A demokratikus irányzat elcsapta onnan a hárfázó Dávid királyt és egy szegény napszámost tett helyére.
- 4) Az itt közzétett levelet egy fiatal erdélyi tanárhoz írtam ki ívekben küldte meg nekem aethetikai dolgozatát. *M. K.*

TARTALOM.

-317-

A Sipsirica	1
Mindenki lépik egyet	135
Fili	225
A kladovai menyecske	265
A hályog-kovács	291
Méretlen hús Tóthéknál	303

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

30	mindezekhez?	mindezekhez?"
31	Csuk Druzsba úr	Csak Druzsba úr
57	Jakodovsky. Csak egy	Jahodovsky. Csak egy
134	fel Mlinczky	fel Mliniczky
137	az írók,	az írók),
138	a sógora,	a sógora),

188	Lórinz behozta	Lórinç behozta
280	fekete kávénál	fekete kávénál
285	hórihogas kocsis	hórihogas kocsis

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIKOR A MÉCSSES MÁR CSAK PISLOG:
ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive

Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.